

Imm^{us} Lunerh
Msd^e P^{er}

Collect. Script.
De Febrib.

NICOLAI RIGLER

PHYSICI DVCATVS BIELICENSIS

IN

SILESIA AVSTRIACA

CONSTITVTIO
EPIDEMICA

ANNORVM 1775. 76. 78. 79.

ADIECTIS

NONNVLLIS SELECTIONIBVS CASIBVS

PRACTICIS.

VRATISLAVIAE, 1780.

SVMPTEBVS GVILIELMI THEOPHILI KORN.

CONSTITUTIO
EPIDEMICA

*Morborum semper vulgariter grassantium impetum
et tempestatis conditionem cito animo concipere oportet.*

HIPPOCRATES in Praenot. versus finem interpr.

FOESIO.

CELSSIMO
PRINCIPI S. R. I.
DOMINO
AVGVSTO SVLKOWSKY

D V C I
REGNANTI BIELICENSI

VTRIVSQUE SACRATISSIMAE CAESARAE REGIAE
APOSTOLICAE MAIESTATIS CONSILIARIO
ACTVALI INTIMO.

PALATINO
KALISCHENSI

SERENISSIMAE REIPVBLICAE
POLONIAE

GENERALI LOCVM TENENTI COLONELLO
INCLITI REGIMINIS PEDESTRIS

NEC NON

NOBILIS EQVITATVS

INSIGNIS ORDINIS
SANCTI ANDREAE
ALEXANDRINEWSKY
S. STANISLAI, AQVILAE ALBAE
ET
MAGNAE CRVCIS
ORDINIS
MELITENSIS EQVITI
DOMINO DOMINO CLEMENTISSIMO

Hoc opus cum voto vitae longissimae, virium
integritatis omnisque felicitatis generis, se,
suosque labores dicat, atque consecrat

Humillimus Auctor.

LECTORI

SALVTEM.

Licet tot tantique sint Cel. medici, qui
erudite succincteque febrem malignam
putridam descripserint: tamen, cum observa-
tionibus accuratis medicis, descriptioneque epi-
demiarum singularium medicinam ditari, expli-
cari, mecum vnanimi voce confiteantur medi-
ci, non vereor singularem constitutionem epi-

VI

demiam contagiosam annorum 1775. 76. 78. et 79. pro virium mearum tenuitate hic describere, orbique medico communicare. Non novum remedium, neque novam methodum mendi, quam alii non extulissent, inuenies L. B.; novis enim remediis sublimique theoria plus obesse medicinae, quam prodesse, cum Cel. *Baldingero* credo. Quid enim iuvat tantus novorum remediorum catalogus? Hic remedium aduersus morbum, quem arte scit maiorem aut pertinaciorum omni medicina, reperisse se scribit atque gloriatur; ille id remedium tentat non in vno, sed in pluribus, et mox eum poenitet factorum tentaminum aegrique nonnunquam amissi. Quis ille est medicus, qui se
saepius

saepius deceptum non doleat? Hodie dum
 phthiſeos, cancri, calculi, hydropis, taeniae
 et morborum fere quotidie obuenientium, re-
 medium nos latet, et tamen quanta non de iis
 proſtant volumina? Quanta non pro ſpecificis
 ad coelum elata, et multo aere coëmpta? —
 Vae tyroni medico nimis credulo!

Satius igitur eſt ei methodo inſiſtere eam-
 que pluribus commendare, quam plures do-
 ctiſſimi viri ſequuntur, et quam non vnus, ſed
 centeni aegri comprobant. Nil moror fors ri-
 gorosam cenſuram, cum hoc ſit fatum pluri-
 bus, licet praestantiſſimis, medicis ineuitabile;
 non plus volo, quam medico in ſimili epide-

mia constituto praecipue tyroni prodesse. Quo
 voto si potitus fuero, sique sanitatem concesserit
Numen exoptatam, opus de dysenteria epidemica
 anni 1775. 76. eos invadente, quos febris
 putrida maligna non afflixit, proxime
 praelo dabo. Vale.

CONSTITVTIO EPIDEMICA

ANNORVM 1775. 76. 78. 79.

PROLEGOMENA.

Ducatus Bielitzensis Celsissimi Ducis *Augusti Szulkowsky* in Silesia superiori sub sceptro *Augustissimae, et Potentissimae Domus Austriacae* limites agnoscit Galliciae Regnum, Ducatum Teschinentem, et Plesnensem; tredecim constat pagis, vrbeque vna dicta *Bielitzium*; vrbs populosa, montibus sat altis vix ad medium miliare distantibus partim Galliciae, partim huius Ducatus a tergo munita, collibus vero vndique cincta, ita, vt vndecumque venias, vix hanc vrbein conspicias, nisi dum iamiam suburbia intras, vrbe tamen suburbis altiore loco sita, aëre sano non fruitur, praeterquam enim, quod situs huius vrbis aërem vndiquaque peruium non habeat, accedit et id, quod Politia in hac vrbe vix vlla sit, licet Perillustris Amicus meus *D. Salice de Comtessa* indefesse eam introducere satagat;

innumerae sunt in hac ciuitate cloacae, praecipue in suburbiiis iam a procul foetentes, sordes omnes in plateas eiciuntur, nequē nisi procellosa pluuia de ciuitate auferuntur, his accedit, quod ciues fere plerique panni textores sint, qui, vt lanam pro vsibus suis adaptent, multo oleo oliuarum rancido indigent, dein praeparatus pannus traditur mōlae vulgo dictae *Walkmühle*, vbi ille a sordibus vrina putridissima hominis lauatur, eaque per publicas plateas portatur, non sine trans-euntis maximo incommodo, nam adeo volatilis alcalinae naturae est, vt clausis etiam naribus foetor eius te pessime feriat, et syncopen excitare queat: hinc in qualibet fere domo inuenies in loco priuato vas capax vrinae putrida repletum; adaptatus, a sordibus lotus ita pannus forcipi magnae traditus tandem tinctori ad colorandum traditur, omnesque quisquiliae in fluuium dictum *Pialam* ortum a pago *Pistræi* montano duobus a ciuitate miliaribus distante, et in Vistulam ad pagum *Szabfck* se exonerantem confluunt; ergo hic fluuius est lixiuium omnium latrinarum, et cloacarum, quae in vrbe hac se omnes exonerant in hanc aquam perpetuo, et dein, si perpendimus, quot myriades librarum materiae ad tingendos pannos, telam, lanam lauandam adhibitae in illam aquam confluant, quam erit mira et confusa mixtio? alcali volatile, alumen, tartarus, vitriolum, mercurius, isque potissimum corrosiuus, pigmenta colorata, liquores venenati integris vndis in hanc aquam de ahenis tinctorum euomuntur. Hanc aquam pecus potat, mirum ne ergo, si omni anno epidemia pecora deuastet? breui etiam tota vrbs emoreretur, ni adorandum *Numen*

procellosis ventis, et pluuiis ciuitatem, et fluuium Piam a putridis his, et venenatis quisquiliis liberaret.

Adfunt quoque copiosi lacus, copiosis piscibus referti, inter quos Anguilla, Carpio, Perca, Lucius, Barbus memorandus est. Salmones alit Vistula et Zola fluuius rapax Regni Galliciae; adfunt et copiosae terrae scaturigines.

Fontes largitur plurimos, vberrimosque Bielitzium, qui si in urbem ope tubulorum (non tamen plumbeorum, vt in nonnullis urbibus vidi) ad communem usum conueherentur, hic vere necessarii essent. Eminent ex his dictus *fons vitae* (*der Lebensbrunn*) ad Orientem situs, optimamque aquam praebet, est enim insipida, limpidissima, diuretica, rarissima, leuissima, legumina cito concoquens, in experimentis Chemicis a me saepius factis immota persistens; aquae puteales, si vnicam excipias in suburbio Cracouiensi, impurissimae sunt, puteos enim nostros per hos quinque annos, quibus hic aegris medeor, necdum depurari vidi.

Aquarum mineralium fontes Ducatus noster non habet, vno tamen milliari a ciuitate in Teschinensi Ducatu in pago *Csechowiec*, et oppido *Skotschau* reperire est sulphureos frigidos, quorum efficaciam in Medicina necdum satis probatam habeo.

Ergo aëre Bielitzium gaudet infalubri, vnde non mirum est, vt inter causas synochi putris referam, in hac ciuitate plerumque putridos epidemice et endemice regnare morbos (praecipue vero febrim putridam,

et dysenteriam omni anni tempore, vltimae descriptionem pro futuro referuo tempore), venti enim ex causis ante dictis non possunt atmosphaeram nostram ex toto coercere, purificareque. Q. D. E.

Hyems anni 1774 rigidissima, et sicca erat, subsequens ver anni 1775 inconstans, pluuiosum, gelidum, aestas vero calidissima, nocturnum ac matutinum tempus frigidum, autumnus nebulosus, frigido humidus erat. Hyems sat placida.

Ver anni 1776 simile 1775, aestas vero humida, calida, autumnus ficcus, calidus, hyems initio rigida, nebulosa, circa Ianuarium vero inconstans, nunc frigida, nunc tepida, ita, vt subin mane gelu esset, vesperti vero vernum tempus.

Ver anni 1777 serenum, ficcum, saluberrimum, aestas calidissima quidem, at pluuiis interspersis temperata. Autumnus initio similis aestati, postea inconstans, pluuiosus. Hyems vero rigidissima ab hominum memoria, copiosae niues.

Ver anni 1778 hyemem dixisses, perstitit gelu ad 20 Maii, aestas calidissima, et sicca, hoc anno mensibus Iunio, Iulio, Augusto in vaccas saeuiit epidemice cholera sicca; autumnus calidus, pluuiosus; hyems mensibus Novembri, Decembri, et Ianuario vix vlla, gelu enim per diem, aut noctem non diu perstitit, reliqua autem pars diei, aut noctis, tepida, et pluuiosa illud liquauit, at Februario integro rigidum gelu.

Martio 1779 ver amoenum, ficcissimum, calidum, aestas huius anni, si paucos dies excipias, apud nos
nulla

nulla est, nam continuæ sunt pluviae, et frigida aura a principio mensis Iunii ad 14tam usque Augusti, quo usque observationes meae pergunt. Ex hac brevi tempestatum descriptione patet aërem in hac vrbe, præter id, quod ab effluviis putridus reddatur, plerumque et esse calidum et humidum, aut frigidum et humidum, vnde non mirum est annis 1775. 76. 78. et 79. synochum putrim cum dissolutione humorum tyrannidem exercuisse. Quae constitutiones, cum et quoad symptomata, quoad causas, periculum, et medendi methodum sibi similes fuerint, sequenti capite a me complectentur.

FEBRIS PVTRIDA MALIGNA

SEV

SYNOCHVS PVTRIS

CVM

DISSOLVTIONE HVMORVM.

§. I.

Morbus hic incepit cum lassitudine, quam aegri dulolationem insigniuere, et debilitate totius corporis, vnde aegri cardiaca expetierunt; haec signa pro pathognomicis febris putridae habet Cel. *Fordyce**). Accessit dein anorexia, dolor frontis, amarities oris (ii, qui ex contagio hunc morbum contraxerunt, mox de foetore putrido, cadaueroso ex ventriculo ascendente conquesti sunt), vomituritio, vomitus materiae putridae, graeolentis et biliosae, dolor, seu potius sensus ponderis grauis ad scrobiculum cordis, rigor, iactura virium subito ingruens absque procatarsi, frigus et calor se mutuo excipientes, frigus tamen in nullo quoad memini vltra horam durauit. Atque haec erat *prima periodus*, prima scena morbi huius tragici, quam paulo tristiora exceperunt symptomata. In hac periodo plures aegri functiones suas solitas obibant, omnes vero obambulabant.

Secun-

*) On putrid and inflammatory fevers p. 54.

Secunda, tertia, aut ad summum quarta die accessit febris aucta continua continens, durans ad finem morbi usque, aegros lecto prosternens; neque tamen tantus erat calor, ut de eo aegri conquesti fuissent, solo longiori attactu cognoscendus, dum enim manus carpo ad pulsum explorandum admouebatur, tangenti digito molestus percipiebatur, sensim viuidior, et acrior, ac si de profundo corporis exurgeret, ut bene annotavit immortalis *Boerhaavius* *) aut, ut clarius me exprimam, quasi aciculis manus Medici pungeretur, quem sensum recte *Galenus fumo fervido mordenti* comparavit **); roseae genae in omnibus velut peripneumonia vera laborantibus non deferentes corpus, sed cadauer, facies tristis inflata, album oculorum rubrum, et quasi inflammatum, decubitus plerumque in dorsum, nonnunquam et in abdomen, admoniti aegri de alio situ, in aliumque conuersi a ministris, mox in priorem relapsi sunt. Iam prima die huius periodi adeo aegri debiles erant, ut se solos in lectum recipere non potuerint, sed ab aliis in illud duci, et poni debuerint, unde in *ἀκμῇ* morbi saepe syncope affecti ab adstantibus pro mortuis habiti, nonnunquamque vespilioni traditi fuissent, nisi ab artis gnaris erroris admoniti fuissent; interrogati de dolore, de calore, de siti, etc. sanos se esse omnes affirmarunt, solam virium iacturam incusantes, pulsus plerumque naturali similis, in nonnullis iusto celerior, in aliis debilis, parcus tangebatur, aderat nausea, vomituritio,

A 4

vomi-

*) Aphor. practic. §. 731.

**) De diff. febr. L.I. c. 9. Charter.

vomitibus materiae supra dictae nec leuans, nec nocens; in plurimis haemorrhagia, sanguis erat floridus, neque concreescens; nonnullos anxietas molestissima, fere omnes tussis vehementissima primis diebus sicca, dein humida, vesperi exacerbata affligebat; respiratio libera, naturalis, in nosocomiis militaribus, in iis, qui coacti martis castra sequi debuerunt, suspiriosa; fusus aurium, lingua initio mucosa, glutinosa, in paucissimis sicca, aspera, rimosa, in plurimis ad mortem usque humida, tumida in *ἀκμῇ* morbi aegri efflagitante me, aut chirurgo linguae ostensionem, eam non extra dentes exporrigere valebant, interrogati cur non exporrigant? responderunt, se illam exporrexisset; os aphthae fuscae, liuidae, nigrae occupabant iam quinto, sexto die. Sitis initio vix vlla aderat, dein vero in progressu morbi inextinguibilis, ita, ut sciam plures octodecim libras, quin et ultra decocti pro potu ordinario assumpsisse; vrina in principio in paucis turbida cum sedimento bolo armenae simili, laeui, in plurimis crassa, iumentosa, auctiore vero morbo naturali in aliis similis, in aliis rubra, spumescens, stranguriosa, cum nubecula, aut enaeoremate, neque mutata est ea, uti fit in aliis morbis acutis, sed talis persistit etiam aegro iam resanato per plures septimanas; plures ischuria laborarunt, hi arte adiuti, antequam urinam reddidissent, toto corpore tuebant, praecipue vero femoribus ac pedibus, velut parturientes mox pariturae solent; cutis sudans, colliquans, iam die quarta, septima huius periodi petechiis, aut miliaribus conspersa, in multis demum post mortem apparuere, in nonnullis iam primo morbi

morbi die, ita, vt quosdam cum petechiis obambulantes viderim, non tamen omnes exanthemata accipere, pauciora vidi in nosocomiis militaribus iis binis *Zivicensi*, et *Pialensi*, quibus Illustrissimus D. Comes Generalis *Methowsky* me praeesse voluit, assistentibus peritissimis Regininis chirurgis *Delastrata*, et *Prettner*; plura in ciuibus: sed milites cum petechiis fere omnes fatis cessere, pauciores ex ciuibus, ratio ea esse videtur, quod in nosocomiis ob multitudinem aegrorum putridior longe sit aura, ac incubili, in quo vnus, aut duo decumbunt aegri. Minime petechiae in his epidemiis criticae erant, nam nulum ab iis leuatum vidi, neque in his epidemiis calido regimini tribui possunt, cum methodum antisepticam et frigidam applicuerim, quin neque vnquam regimini calido ea adscribi posse audacter affirmo propria experientia suffultus, cum rudior plebs se puluinaribus, antequam aduocarer, fere immerferit, quin tamen ex iis, qui ita sese tegebant, vel vnum miliaribus, aut petechiis affectum viderim, vbi tamen ii, qui vix se tegebant, exanthemata accipere, eiusdem mecum sententiae est Col. *Aaskow* *) et *Percival*? **). Omnes quotquot petechizantes vidi, petechias in pedibus habuere. Denique maxima pars aegrotorum anorexia laborauit, neque nisi coacti ius suum sumpserunt, nonnulli quidem cibum oblatum, aut clam subreptum, acceptum auide deuorauere; sed hi omnes delirantes erant; omnes aegri peruigilio tenebantur, et si somnus sequebatur,

*) Societatis Medicae Hauniensis Collectan. Vol. II. p. 87.

**) Philos. Med. et experim. Essays London 1776. p. 274.

is tantum intermissus, et vires haud quaquam reficiens erat: vidi aegros a morbi principio ad finem usque neque per quadrantem horae dormiuisse. Plurimis vermes per os, et per anum abiere viui, vel mortui; nonnullis abdomen durum, inflatum tangebatur, aliis molle; alii simul scirrhus hepatis, aut lienis laborauere, his accessit icterus iam septimo, vndecimo die morbum exasperans, totum corpus saturate croceum erat, neque tamen vel in vno icterico vidi vrinam croceo colore tinctam, aut foeces alui albas, cutis vero aridissima erat. Et haec erat *altera periodus* atrocis morbi huius.

His symptomatibus accessit die vndecima (quam *tertiam periodum* insignio) in nonnullis delirium (dico in nonnullis, fuere enim aliqui, licet pauci, qui ad mortem usque, aut sanitatem integra mente constiterint) cum pulsu celeri, paruo, oculis ferocibus, hi e lecto profiliebant, et, non impediti, per plateas currebant; in aliis accessit coma agrypnodes, hi incurii, indifferentes, desperabundi de valetudine recuperanda, profundis quasi cogitationibus inuoluti iacebant, ad interrogata vix responderunt; dein furditas, floccorum collectio, muscarum venatio, subsultus tendinum, inscia faecum aluinarum, et vrinae in lectum dimissio, bubones in inguinibus, et axillis, carbunculi, anthraces in dorso, brachiis, femoribus, scorbustus putridus, conuulsiones, singultus fere continuus, duplicatus, triplicatus, aluus frequens colliquatiua, aluo egerebant materiam nigram, viridem, putridissimam, spumofam, sat copiosam, nonnunquam cum lumbricis,

bricis, abdomen tympaniticum, distendebantur enim intestina a multo aëre, quem putrida faex dimittebat; aderant simul sudores colliquatiui, pingues, frigidi in extremitatibus, borborygmi maximi in abdomine, ischuria pertinax, pulsus vacillans, intermittens, in nonnullis tam exilis et celer, ut tactum fere effugerit, hypochondriorum aestus, tumor, extrema gelida, frons, facies calidissima, hippocratica, foetor cadauerosus, aegrum vita priuauere.

Lethalia haec symptomata non ultra vnum, aut summum duos durauere dies.

Post mortem color flauus sensim augebatur, petechiae liuidae tam magnitudine, quam numero crescebant, aut defunctis sine iis mox post mortem conspicuae factae, abdomen magis inflatum, foetor intolerabilis, sanguis ex naribus, et ore prorumperebat, cadauer per 6-8 horas calebat. Haec impediebant, quo minus vel vnum cultro anatomico subuicere valuerimus absque periculo contagii.

Durauit morbus hic ad 21mam, aut (idque in paucissimis) ad 28mam diem vsque, qua aut sanitas, aut mors sequebatur. Plurimi periere die 11. 17. 21. Recidivas plurimi passi sunt, easque saepe quater, quinques, semper periculosiores morbo priori, ob debilitatas vires vitae per morbum primarium, praecipue ii, qui aegrorum curam habuere, aut qui iis inferuebant, vel incautius morbo superato se aëri exposuerunt, aut citius e lecto surrexerunt, aut in diaeta deliquerunt.

Saeuiit vero morbus hic epidemice Annis 1775. 76. maxime vero 1778. et 79. incepit 1778. initio mensis Augusti, et durauit ad vsque initium Iunii 1779. in ciuitate, quousque meae obseruationes pergunt. Sporadice hinc inde adhuc obseruatur, at multo mitior, in nosocomio vero *Zivizensi* ad 16. vsque Augusti durauit, derelicta arce, quae pro nosocomio inseruiebat.

§. II.

Ex hac accurata morbi huius historia patet eum *Synochum putrim anabaticam cum dissolutione humorum fuisse*, cum vero eum symptomata insueta, longeque solito grauiora, numerosioraque comitata fuerint, iure eum quoque *malignum* appello cum *Magn. de Haen**), ergo *Synochus putris maligna anabatica*. Sed et *epidemicus* erat, pauci enim milites ex Inclito Regimine *Nugent* immunes ab hoc morbo mansere, et ad sexcentos e medio sublati, in ciuitate integrae familiae lecto adfixae fuere, ita, vt alter alteri opem ferre non potuerit. Non memini me ex tanto numero aegrotantium ciuium, vel vnum perdidisse, ad quem mox in principio morbi aduocatus eram, neglecto enim, aut peruerse tractato morbo nonnisi ardua medela erat, rationem huius differentiae, quilibet ex causis huius morbi perspiciet. *Contagiosus* quoque erat, siquidem homines, qui aegris famulabantur, aut cum illis proxime viuebant, infecti fuerint fere plerique, nec ipsis chirurgis immunibus; plures vulne-

*) Ration. medendi P. III. p. 4. et Ration. medendi contin. P. I. p. 12.

vulnerati, febre intermittente, aut alio morbo chronico laborantes delati ad nosocomium, et in lectum positi, ex quo antecessor aut reconualuit, aut mortuus est; plures, quod lectos aegrorum strauerint; plures, quod faeces aluinas exportauerint; plures, quod aegros lauauerint; plures lotrices a vestibus, linteis, lotis; plures cadauer attingentes, infecti sunt; licet sint plures Medici, qui velint, cadauer non posse inficere alium, vt hic perplures casus infectorum hoc morbo, qui nullum cum aegrotis commercium habuere, a solo aspectu cadaueris, aut eius contrectatione; ex pluribus exemplo esse potest consors mea, quae cadauer foeminae hoc morbo defunctae videns, adeo exhorruit, vt iam sequenti die morbo hoc prosterneretur, aegreque ex eodem euasit.

Neque vero ex eo, quod plures aegrorum ministri adstantes, quin ipse continuo inter tot, tantosque commorans aegros, opitulante *Numine* immunis manserim hoc morbo, valet conclusio, hunc morbum contagiosum non fuisse; nam quoties non inoculatio variolarum variolas non produxit? quoties non veneris miles a venerea muliere infectus non est? quoties non a peste plures immunes mansere? quot non a dysenteria epidemice grassante? quot non a scabie? quis vero omnibus his morbis contagium denegabit? ergo ne bene Medicus quidam celebris in simili epidemia putrida maligna annis 1772. 73. in Hungaria grassante illam a contagio immunem pronuntiauit?

An vero rectius *Pestis* insigniri posset morbus hic? certe si Cel. *Ludwigius* *) febrim putridam, quae annis 1757. 58. Lipsiae epidemice grassabatur, insignire potuit *febrim pestilentialem*, hic maiori iure *febris pestilentialis* dici poterit. Aderant enim bubones, carbunculi et anthraces, non quidem in omnibus, in viginti tamen et amplius aegris, quibus *pestis* definiri solet.

§. III.

Causa proxima epidemiarum, quae sit, me cum aliis Cel. Medicis nescire profiteor.

Huius morbi erat *Contagium*, quod sanguinem, et humores inde prodeuntes in diathesim putridam disposuit, viresque vitales subito prostravit, quod vel odore a faecibus aegri foetidissimis, vel inspiratione, vel perspiratione suscipiebatur. Contagium enim non tantum humores mutat, sed et validissimam febrim producit. Febris enim enascitur, cum circulatio sanguinis praeternaturaliter augetur, adeoque cor vasaque saepius et fortius contrahuntur, cum itaque contagium cor, et arterias exerceat, illud esse stimulum licet absconditum tamen vehementem, et per excitatum circulum cruoris auctiorem, vehementiorem quoque, et vitae hominis magis infestam reddi, experientia quotidiana testis est **).

§. IV.

*) Aduersar. Med. practic. Vol. I. p. 36.

**) van Strieten Commentar. in Aphor. Boerhaavii T. I. p. 141.

§. IV.

Causas proegumenas determinare non valeo, cum dispositio ad malignitatem suscipiendam non tantum in solidis, sed intima potissimum humorum mixtione posita sit. Interim sufficiat scire, infantes aequae ac adultos, senes, pauperes, diuites, laeta et macra diaeta utentes, scabiosos quoque hoc morbo laborasse, soli ii immunes mansere, qui ulcera habuere antiqua, hinc boni erant infirmarii gonorrhoea laborantes, unus tamen militis gonorrhoea virulenta laborantis meminimus, qui in nosocomio hunc morbum contraxit, toto morbi tempore (21 die nempe) ex integro suppressa fuerat gonorrhoea, rediens aegro melius valere incipiente.

§. V.

Causae procatharticae sunt quaecunque humores ad putredinem disponunt; petuntur eae ex vitiiis commissis in sex rebus non naturalibus, ex quibus has potissimum huic feбри, eiusque recidiuae producendae fauere me repetita obseruatio docuit, adeoque ex

Ingestis

imo *Aër humidus, tepidus, et quiete putridus quasi redditus*: talis enim aër corpora ad laxitatem disponit, et impedimenta liberae perspirationis inducit, unde acres in corpore retinentur particulae; talem aërem in nostra atmosphaera obtinere ex prolegomenis elucet.

Huc refertur aër *particulis putridis refertus*

- a) *In Cubili*, quod aër recens non permeat. Aërem purum, recentem, vnice sanitati nostrae condu-

conducere Pathologia docet: etenim illi homines, qui plures in cubili vno habitant, sunt pallidi, tumiduli, et infirmi, quia aër exhalationibus hominum est inquinatus, et elasticitatem suam, qua pulmones distendit, amisit. Quantum non attonitus haesi, dum in Galliciam, Poloniamque proficiscens vidi 8-12 homines in vno cubili habitantes vna cum suibus et vaccis, quantus in iis foetor, inexpertus vix credet; talem aërem morbis epidemicis producendis fauere, testis est experientia, anno enim 1775. in vicinis pagis Regni Galliciae adeo saeuiit febris putrida inter rusticos, vt paucae liberae manserint casae.

Ex iis, quae in prolegomenis de panni-textoribus dixi, elucet, cubilia ciuium nostrorum non satis libero puroque frui aëre; his accedit, quod ciues nostri fenestras, ob metum lanae corrumpendae, aperire nolint, vnde mandato militari cogi debuerunt, vt quotidie mane (hyeme etiam) et vesperi fenestras per horam ad minimum aperuerint.

- b) In *Nosocomiis*; haec quantum humano generi salutaria, tantum etiam perniciofa esse, pulchre demonstrauit Cel. *Aikin* *). Milites post longum taediosumque iter initio mensis Nouembris anni 1778. hanc in urbem aduenientes mox a ciuibus (in quos iam ab Augusto haec epidemia

*) *Sammlung auserlesener Abhandlungen zum Gebrauch practischer Aerzte 3 Band 2 Stück 207. Seite*

mia saeuit) infecti, in antiquum Nosocomium militare, ex quo ante 16 annos ingens numerus militum, bini medici, tres chirurgi, plures ministri diuini febre putrida periere, ablegati sunt, at cum illud nimis angustum foret, in locoque aëre non peruito positum esset, *Pialam* proxima nostrae ciuitatem in Gallicia translatum est: cum vero numerus aegrotorum quotidie augeretur, aliud erectum est *Zivicii* binis milliaribus a priore distante in eodem regno, ita ut *Zivicii* magnum esset Nosocomium, in quo 300. 400. et amplius aegri ducumberent, in *Pialensi* vero numerus constans 70. Tertium itidem erat *Pialae* Incliti Regiminis Equestris *Modena*; quartum in pago *Grodus*. In omnibus his nosocomiis erant aegri febre hacce affecti; quintum erat in pago *Ludwigsdorff* pro scabiosis; sextum in nostra ciuitate pro reconualescentibus. Triste videre erat, aegros ex vno Nosocomio in aliud transportari per iter lapideum, et rigida nonnunquam tempestate, aut quod plerumque accidit humida, vnde factum, ut nonnulli in via animam efflauerint. In Nosocomiis in vno cubili, quod 30 pedes longum, latum 19. erat, 20 imo et plures decubuerunt aegri, iique in vno lecto bini: factum tamen, me postulante, ut quilibet proprium haberet lectum, non tamen imminuto numero aegrorum in cubili, mortuo enim vno, mox alter eius locum occupauit. Quantus non foetor spargi debuit per tale cubile, in quo tot tantique iacuerunt, qui aut excrementa in lectum

deposuere, aut ob debilitatem summam in patientiam suppositam: mors vicini animos deiecit, eandem sortem metuentes et expectantes. His omnibus obuiam iturus nominatus Illustrissimus Generalis ipse saepius de propria non metuens sanitate, Nosocomia adiuit, nihilque intentatum reliquit, ut deiectos, et fere desperatos militum animos erigeret, quin reconualescentes ex hoc morbo ob metum recidiuae, in quam focios viderunt lapsos, de vita desperarunt. Neque defuit munificentia, et vere paternus amor *Augustissimi Imperatoris* nostri, iterata enim erant mandata, ut quidquid tam quoad medicamenta, quam quoad victum esset, praesto semper foret: at belli turbae, hostis propinquitas, pluresque circumstantiae non emendandae, non fiere plura nosocomia erigere: unde non mirum ab initio mensis Nouembris anni 1778. ad 16. vsque Augusti anni 79. sexcentos milites mundum hunc dereliquisse. Mirumne ergo si nosocomium adeo formident milites? fors plures seruari fuissent, si ad Nosocomia delati non fuissent, aut saltem, si plura erigi potuissent et cuique Medicus praefixus fuisset; nam impossibile est, ut vnus officio suo debite fungi possit in tanto numero aegrorum.

2do. *Aër nocturnus frigidus calida praegressa die* multum ad hunc morbum producendum contulit tam in ciuibus, quam militibus nostris. Frigus enim perspirationem inhibet, unde partes humo-

humorum acriores in corpore retinentur, quae aliter per poros cutis extruderentur. Milites in castris morantes, perpetuis excubiis, exercitiis calida die expositi, noctu somnum in humo cepere, noctes vero pleraeque, ut officiales retulere in autumnno fuere frigidae, qualem constitutionem aëris in nostra ciuitate in prolegomenis obtinuisse dixi.

3tio. *Exercitium et corporis motus sub aestuante sole immodicum*; hoc enim humores oleosos in cellulis stagnantes eliquat, et in massam circumlantem rapit, unde plethora oleosa pessima inducitur, augmentum natiui caloris enorme accenditur, iactura humorum tenuiorum promovetur, et indoles inflammatoria fero, et parti sanguinis fibrosae conciliatur. Humores ergo adeo exagitati, rarefacti, et immani impetu propulsi, vasa iisdem aliena subeunt, distrahunt, et haud raro dirumpunt, unde *errores loci, dolor, inflammatio, febris acuta, gangraena, suppuratio, haemorrhagia, aut vitalibus visceribus sanguine accumulato obrutis suffocatio, et mors subitanea*, teste Cel. Gaubio *). Milites sirio vrente, urgente hoste, aut alia causa saepius proficisci debuerunt, idque plura milliaria per diem conficiendo, unde nunc dicta mala.

4to. *Carnium iurium abusus* recidiuis quam maxime fauit. Vix credibile est, quanta appetentia

*) Pathologiae Sect. 509.

reconualescentes affecti fuerint: nihil minis, nihil positis excubiis, nihil sedula lectorum quotidiana peruestigatione, nihil persuasionibus obtinere potuimus, vt bulimum hunc viriliter tolerarent, plures flexis genibus me exorarunt, vt appetentiae eorum indulgerem, reluctantibus nobis amici, amicae adstiterē, clamque iis carnes, panem, caseum, butyrum attulere falsis excubiis, ii qui carnes metuebant manducare integros cyathos iuris assumpserunt, vnde a ventriculo, debili per morbum reddito, haec digeri non potuerunt, abierunt ergo suam in naturam putrescentem; atque sic coaceruatae sunt in infimo ventre impuritates putridae, quae resorptae in massam sanguineam denuo hunc morbum accenderunt. Sic ipsi sibi tumulum praeparauere non deterriti tot quotidianis tristibus exemplis. Ciues ab amicis sedulo custodiebantur, neque vnus recidiua affecti laetus recordor.

Morbum hunc a sordibus putridis in infimo ventre residentibus enasci posse, praeter alios demonstrauit *Bagliuius* *) *Burchardi* **) *Heisterus* ***) *van Swieten* †) exemplo rem clare demonstrate desumpto a mytulo venenato. Quod autem praecipue circa viscera, quae in infimo ventre reconduntur, possit tanta generari humorum

*) Operum p. 51. et 388.

**) In Dissertatione de Febribus mesentericis acutis.

***) Compend. Medicin. pract. p. 78.

†) Commentar. Tom. II. p. 399.

rum corruptio, vt ad putredinem deuenientes febrim generent pestilentem, nulli admirandum videatur, cum hoc in loco praecipua sit sentina et colluies omnium humorum excrementorumque, ita *Petrus Salius Diuersus* *).

5to. *Vermes* in intestinis mortui haerentes, vel mucum intestinale putredinosa labe inquinant, vel impura, corrupta in intestinis iam haerentia augent, vnde morbi huius causam esse posse, docent Practici.

6to. Annon et *bilis* maiori quantitate ad ventriculum et intestina delata, ibidemque coaceruata morbum hunc generauit? certe docent, hanc febris putridae causam esse saepe, tam antiqui, quam recentiores Medici. Vidimus in hac epidemia plures a vehementi ira praegressa, nullum cum aegrotis commercium habentes, morbum hunc incurrisse, quique biliosa vomitu eiciebant.

7mo. *Aquae putrescentes* testibus *Hippocrate* **), *Galeno* ***), *Mead* †). Testatur *Cel. Pringle* ††) exercitum in campis paludosis morantem mox febres putridas, dysenterias, aliosque morbos putridos inuasisse. *Cel. Schae* refert aquas pluuiiales stagnantes in planitie Algieriensi *Maianah* febres, aliosque morbos putridos producere, an, quod

B 3

aëris

*) In tractatu de febre pestilente p. 56.

**) De aëre, aquis et locis. et Sect. 3. aph. 21.

***) Methodo medendi L. II. c. 8.

†) De Peste Cap. I.

††) *Beobachtungen von den Krankheiten einer Armee*

aëris fixi expendium promoueat? quem praecipuum esse vinculum tam solidorum, quam fluidorum vult *Macbride*.

8uo. *Nimia potatio liquorum spirituosorum*, quatenus calorem corporis auget, et speciem quandam febris accendit. Multi, ne in hunc morbum inciderent, spiritum vini ad crapulam vsque potarunt quotidie, alii in morbi prima periodo vt vires vitae erigerent, verum pessimo cum successu, sequenti enim die iam ad Nosocomium delati sunt.

9no. *Pocula frigida aestuante corpore temere assumpta* multos hoc morbo prostrarunt, in plurimis vero recidiuam produxerunt. Multi Medici, iique Celeberrimi in hac febre exposcentibus aegris potum gelidum concedunt, at omnes, quibus eum indulsi, aut clam biberunt exigua licet copia, iam tellus consumpsit, enata enim mox angina Kynanche, nulli remedio cedens, aegro funesta erat.

10mo. *Oleosorum ciborum vsus*. Mos obtinuit in Polonia, vt diebus mercurii, veneris, et sabbathi loco butyri oleo cibos praeparent, plerumque id rancidum est, vnde rancidam acrimoniam excitari necesse est. Milites Poloni clam sibi cibos hoc oleo praepararunt, aut dum valetudine quapiam affecti sunt, mox oleum assumpserunt, ergone mirum, si omnes fere Poloni milites hac febre decubuerunt?

Ex Gestis

Animi affectus, praecipuis *tristitia*, *timor*, *terror*; in his enim perspiratio semper minuitur, ut *Sanctorius* ab experimentis docet *), et quando perspiratio minuitur, partes putrescentes, acres in corpore retinentur, et febrim accendunt: his accedit, quod nervosa vis a tali animi affectu relaxetur.

Ex Retentis

1mo. *Retentum perspirabile* quod putrescentis indolis est, et ad intestina plerumque refluens, quodque ex hactenus dictis intelligitur.

2do. *Retropulsa scabies*. Plurimi milites nostram in ciuitatem aduenientes scabie humida laborarunt, hi omnem medelam medicam spernentes solo vnguento contra scabiem sibi eam in massam humorum represserunt, unde retentum acre atque in massam sanguineam delatum, febrim accendit putridam.

Ex Applicatis externis.

Contagium, quod per vestes, sudorem, aluum, lectum, aërem expiratum propagari docuit experientia.

Sunt et aliae causae febris putridae, velut *penu-
ria annonae*, *retenta aluus*, *relicta placenta in
utero* **) *suppressi menses*, *haemorrhoides*, *lo-
chia*,

B 4

*) Medicin. station. sect. 7. 98.

**) Teste Cel. *Gerson* in Collectaneis Societatis Medicae Havniensis Vol. II. p. 204.

chia, urina, ulcera etc. in nostra tamen epidemia non obseruatae.

§. VI.

Species huius morbi sequentes statui posse, ex historia eius patet:

1ma. *Synochus putris maligna sine exanthematibus*, praecipue in Nosocomiis.

2da. *Synochus putris maligna exanthematica*; aderat plerumque purpura alba, aut petechiae, nonnunquam in vno eodemque subiecto vtraque praesto vidi, non vehementiori reddito morbo. Accidit quoque, vt petechiae miliaria euanida exceperint, aut euanidas petechias miliaria.

3tia. *Complicata* cum bubonibus, carbunculis, anthracibus, adeoque *Pestilentialis*.

4ta. *Sine his* in plerisque, qualis passim ab Authoribus describitur.

5ta. *Cum spissitudine aliquali sanguinis phlogistica* in principio, seu prima periodo, in paucis animaduersa. Recte annotauit Cel. *Quarin* *), occurrere febres putridas, quibus inflammatorii quid iunctum est, quod ex pulsu duriori, facie magis rubra, et venis plus inflatis cognoscitur. Obseruabatur in sanguineis, laute admodum pastis, potatoribus, aut iis, qui ad vires vitae erigendas, aut contagium, epidemiam effugendam

*) *Methodus medendarum febrium* p. 39.

dam potum spirituosum assumpserunt. Nunquam tamen morbo adulto hanc spissitudinem phlogisticam sanguinis obseruavi, vt nonnulli se obseruasse scribunt.

§. VII.

Prognosis fane, si vllius morbi, certe huius epidemiae, incerta et infida erat, ita, vt quod *Iohannes Morellus* de Peste effatus est *), id ipsum de hac epidemia dicere ausim. Factum est in hac epidemia, vt me sensus, ratio fefellerit, fefellerint *Hippocratis* aphorismi (vt ex infra dicendis patebit), quatenus nec mutationes criticae, nec vrina, et pulsus laudabilis aliquid certi promiserint, nec symptomata mitia, aut alias lethalia semper bonum, vel malum euentum sortita fuerint; vere hic morbus ille erat, de quo dixit *Hippocrates: pulsu bono, vrina bona aeger tamen moritur*, et e contra pessimis praesentibus symptomatibus aeger tamen eluctatus est, dummodo nihil in arte intentatum maneret.

Ex sequentibus tamen, non vno, sed pluribus exitium, vel salus vaticinari poterat:

1mo. Dixit Immortalis *Boerhauius* **): Synochum putrim epacmaesticam pessimam esse, talem vero morbum nostrum fuisse, dixi paragrapho secunda.

2do. Neminem, qui sponte curatus sit, aut scio, aut audiui, sed omnes sibi relictis, aut alia methodo tractati, occubuerunt.

B 5

3tio

*) De febre pestilentiali Cap. 5.

**) Aphor. practic. §. 733.

3tio. Quo diutius frigus in prima periodo detinuit aegrum, eo grauior, et periculofior morbus praefagiebatur.

4to. Robusti, fanguinei grauius decubuerunt, quam molles et debiles, ob maiorem procliuitatem humorum in putredinem.

5to. Grauidae quotquot hoc morbo laborarunt, omnes abortum passae, et vespilioni traditae sunt. Vnde recte dixit *Hippocrates* *): *Quae gestantes utero febribus corripiuntur — eae difficulter, et cum periculo pariunt, aut abortientes periclitantur.*

Idem fatum habuerun puerperae.

6to. Infantes, siue ii fuerint lactantes, siue non, grauius hoc morbo decubuerunt, et proportio seruatorum ad mortuos fuit vt 1: 100.

7mo. Pulsus quo debilior, frequentior, inaequalior robore, inordinatior tempore, eo peius erat. Id ipsum dixit *Boerhaave* **); significat enim ingens periculum, tanto vrgentius quidem, quanto plures pulsationes intermittuntur; languet enim cordis motus, et actio neruorum.

8uo. Nullum seruatum memini cum voce clangosa, subrauca, acuta.

9no

*) Sect. 5ta Aph. 55.

**) L. c. §. 734.

9no. Luctuosa et gemebunda respiratio in progressu morbi cum aliis malis symptomatibus (nisi in neo militibus animaduerteretur) pessima erat; de ea enim iam *Hippocrates* dixit*): in morbis acutis cum febre luctuosa suspiria mala.

10mo. Respiratio stertorosa (nisi ex consuetudine talis esset) biduo, triduoue mortem praecessit. Designat enim vasa sanguinea pulmonum ita infarcta esse, ut vasa aërea a sanguineis pressa elidantur; at accurate, ut monet *Prosper Alpinus***), distinguendum quo tempore accidat, an in augmento? in principio morbi? In augmento enim funesta est, minime in principio.

11mo. Mala erat tanta virium iactura, ut lipothymia sequeretur. Idem annotavit *Hippocrates****), vires enim vitales necessariae sunt ad felicem artis victoriam.

12mo. Decubitus in dorsum, in ventrem, in nostro morbo delirium non praesagiebat; alias fere omnes delirare debuissent, quod tamen observare non erat.

13tio. Subita manus retractio, dum pulsus explorabatur, mala erat. Interrogati aegri, cur manum retrahant? se nescire responderunt. Haec designabat, sensorium commune affici, et plerumque delirium praesagiebat.

14to

*) Sect. 6ta Aph. 54.

**) Libro de praesagienda vita et morte.

***), Coac. praenot. numero 56.

14to. Delirium ferox non adeo malum erat; e civibus enim in hoc morbo delirantibus ne vnicum vidi periisse, e contra sancte asseuerare possum, periculosius eos decubuisse, qui non delirarunt.

15to. Subitanea resipiscentia mortem foris pulsare innuit.

16to. Sudor, quo citius erupit, eo peior erat; nam non solum vires vitae alioquin debiles, plus eneruauit, sed et colliquatius erat, et certam recidiuam praefagebat.

17mo. Pessimi erant sudores frigidi, visceri, fuliginosi (nisi ex lipothymia essent) qui in facie, manibus ac pedibus exprimebantur. Confirmat hoc *Hippocrates* dicens*): *frigidi sudores cum febre aucta mortem significant*. Indicabant enim tales sudores vim cordis prorsus extinctam, et vasa exhalantia relaxata esse.

18uo. Oculorum flauedo quo citius sese prodidit, eo periculosior morbus.

19no. Multi, vt Cel. *Quarin***), icterum feбри putridae accedentem nec pro bono, nec pro malo signo habent: at ex 200 et pluribus, qui eo afflicti fuerunt, vix vnum seruatum confiteor. Idem erat periculum, siue quis mollia haberet hypochondria, aut scirrhosum lienem vel hepar: vnde patet, fefellisse in nostra epidemia *Hippocratis*

*) Sect. 4ta Aph. 37.

**) L. c. p. 42.

cratis aphorismum)*: Quibus per febres morbus regius die 7mo, aut 9no, aut 11mo, aut 14to supervenerit bonum. Et certe nemini hoc mirum videbitur, qui septicam et resoluentem vim bilis probe perpenderit.

20mo. Vehemens in hac febre aestus ad ventriculum cum singultu pessimus erat. Idem annotavit *Hippocrates**)* dicens: *in febribus circa ventriculum vehemens aestus, et stomachi morsus malum.* Et alibi dicit ****)*: *et qua parte corporis inest calor, aut frigus, ibi morbus.* Hic enim denotat gastritidem.

21mo Surditas die 14ta vel 15ta, vel tardius accedens; bona expectare indicabat, citius accedens mala. Interim tamen scio, plures die 14ta, vel 15ta surdos factos, die 17ma aut 21ma occubuisse.

22do. Tumor totius corporis ab ischuria nihil mali portendebat, licet velint Cel. Medici pessimi ominis esse illum in febrium auctorum decursu, nisi criticas evacuationes praecedat, aut sequatur, quod plerumque designet materiem morbi caput petere, et ibi turbare liquidi nervei aequabilem motum in medulla cerebri.

23tio. E contra tumor totius corporis cum subul-
tibus tendinum, bubonibus, carbunculis, aut
anthra-

*) Section. 4. 64.

**) Sect. 4ta Aph. 65.

***) Sect. 4ta Aph, 39.

anthracibus, conuulsiones lethales, et mortem certam prognosticabant.

24to. Ischuria vltra nycthemerum durans cathetere non vincibilis, lethalis.

25to Extremorum algor, deglutitio laesa, singultus fere continuus, arte nostra maiora erant.

26to. Dixit quidem *Boerhaave* *): *ubi somnus difficilis, et malecedens, pustulae purpureae vel liuidae corpus deturpant, hypochondria tensa et inflata sunt, fere moritur aeger.* At iam in secunda periodo morbi nostri aegri his symptomatibus laborarunt, vnde omnes mori debuissent; testor tamen praecipue in ciuibus, ad quos mox in principio aduocatus eram, artem nostram tam grauem et periculosum morbum feliciter debellasse.

27mo. Dixit *Hippocrates* **): *urinae, quae minguntur a non recordantibus nec commonefactis, perniciosae sunt:* quia denotant sensorium commune affici. At in hac epidemia nec malum, nec bonum praesagiebant; nam fere omnes, praecipue in nosocomiis, iam secunda morbi periodo, aluum et urinam in scie in lectum dimiserunt: causam esse credo relaxatos, et quasi paralyticos redditos sphincteres per vim morbi.

28uo. Coma cum frigore extremorum, et stertore ore hiantes, lethale erat.

29no

*) Aphor. practic. §. 735.

**) Praedictionum Libro 1mo, articulo 29no.

29no. Deiectiones frequentes foetidae, ichorosae, spumosae, cum vel sine lumbricis, ventre simul tumente, id est, dum simul aderat tympanites abdominalis, exitiosae erant; designant enim summam esse fomitis putredinem et viscerum debilitatem.

30mo. Aphthae fuscae, liuidi coloris, nigrae, apparentes iam quinto, sexto die periculosae erant, quia natae sunt ante subactionem materiae morbosae*). Cinereae, et nigrae lethales erant, licet Illust. L. B. *van Swieten* nigras vix unquam prodire dicat, nisi mora tales fiant**): tamen in hoc morbo nigras statim prodire saepius obseruaui. Erant illae plerumque confluentes, et cum scorbuto putrido oris, seu stomacace nullo remedio vincibili; oriebantur enim ab vniuersa massa humorum corrupta, adeo tales aegri foetebant, vt ab aliis segregari debuerint, et ipse foetori quodammodo assuetus, hunc tamen peculiarem tolerare nequiuerim.

31mo. Pessimum erat signum, si petechiae, aut miliaria profundius sub cute haeserunt, nam signo erant, naturam adeo debilem esse, vt eas expellere non potis fuerit.

32do. Quo minores petechiae, eo benigniores, et contra quo maiores, eo maligniores, quo tandem copiosiores, eo peiores erant.

33tio

*) Illust. L. B. *van Swieten* L. c. Tom. III. p. 203.

**) L. c. p. 206.

33tio. Dixit Illust. L. B. *van Swieten**) : maculas purpureas esse fere lethales; plures cum talibus me seruasse laetus recordor.

34to. Retrocedentes petechiae, aut miliaria sine subsequente euacuatione critica, metum faciebant aegri amittendi.

35to. Miliaria ad petechias accedentia, aut has excipientia nihil in morbo nostro mutarunt.

36to. Bubones, carbunculi, anthraces semper lethalia erant symptomata.

37mo. Stigmata rubra in facie, aut naso apparentia, certissima mortis signa erant. Idem in peste Londinensi obseruauit Cel. *Hodges***).

38mo. Ii, qui morituri erant, iam ante 8-10 dies cadauer foetebant.

39no. Pessimi erant dies 11ma, 17ma, 21ma.

40mo. Bonum omen praebebat rediens appetitus aegro sana mente constante.

§. VIII.

Duplex hoc in morbo medela indicabatur, alia *prophylactica*, alia *curatoria*.

Prophylactica fuere omnia illa, quaecumque puritatem aëris conseruarunt, putredinem bilis, humorumque impediuerunt, transpirationem auxerunt, digestionem bonam conseruarunt, omnesque excretiones promouerunt. Ergo

*) L. c. Tom. II. p. 402.

**) P. 144. 145.

imo: *Aëris puritati*, quantum circumstantiae dictae*) admiserunt, adlaborandum erat, ne ii quoque, qui aut aegris famulabantur, aut opem ferebant, lecto affigerentur; ea propter ventilatore nosocomia instructa, quotidie pavimenta conspersa *aqua salita*, quod frigidior sit dulci, et antiseptica ad mentem Cel. *Bang***) ; fenestrae, portae admittente aëre externo apertae, et ad aërem antisepticum reddendum saepius per diem et noctem chalybs candens, aut lateres candentes *aceto vini*, in quo *camphora dissoluta*, extincti: huius vaporem aegri omnes perferre potuerunt, fuere enim nonnulli, qui adeo laudatum fumum nicotianae tolerare non valuerunt, hinc prius auxilium posteriori praetuli. Haec in nosocomiis, et pauperum domibus.

Apud ditiores experiri volui, quid *aër fixus* in putridis morbis tantis encomiis ab Anglis elatus praestiturus sit? Credidit Cel. *Rotheram****) maioris esse efficaciae aërem fixum, si pulmonibus attractus immediate sanguini misceatur, cui et propria assentiebatur experientia. Vult ille hunc extricatum ore immediate hauriendum; sufficere mihi videbatur, si aërem cubilis impraegnarem aëre fixo, sicque ab aegris, aut fanis scopo prophylactico susciperetur. Hunc in finem

*) §. V. numero I.

**) Collectan. Societ. Med. Hav. Vol. I. p. 18°.

***) *Sammlung auserlesener Abhandlungen zum Gebrauch practischer Aerzte* 3 Band, Seite 690.

finem suasi repleri vas terreum ventris lati et colli angusti librarum octo ad medietatem solutione cretae in aqua fontana, cui mane, et vesperi instillaretur vncia vna olei vitrioli: amoenus sic et aegris, et adstantibus proliciebatur vapor, et plures a contagio immunes mansisse nullo alio prophylactico vtentes testor, licet et amicos aegros visitassent, aut ipsi aegris famularentur.

Praeter haec in nosocomiis mane, et vesperi per horam ignis in fornace patula, vulgo dicta *Kamin*, intertenebatur, et in aula rogos accendebatur, non deterritus multorum opinione, talem ignem elasticitatem aëris plus destruere, et magis euulgare contagium, hos enim refutavit praeter alios Cel. *Lind* *). Excrementa aegrorum mox exportata, aut si sua indusia et lintea conspurcarunt, eadem cum prudentia fuerunt renouata; metuebam enim ne per vasa absorbentia putridum illud in corpus ingeratur, vel inseruientem afficiat. Mortuos mox exportandos, noctu (ne de die praesentes in plateis timori, et periculo contagionis subiiciantur) alta humo tegendos praecepi.

Simul iis, qui aegris seruitio erant, mastican-
dam dedi *radicem Angelicae*, vt crebrius salua,
cui fors miasma adhaesit, exspuatur; ipse ve-
ro, antequam aegros accessissem, os *decocto Cha-*
momillae

*) *Sammlung auserlesener Abhandlungen zum Gebrauch practischer Aerzte 2 Band, III Stück, S. 167.*

momillae cum aceto colluebam, manus vero, et faciem eodem lauabam decocto. Aceto enim externe adhibito se a contagiosis morbis praeferuarunt praeter alios *Diemberbroeckius*, *Sylvius*. *Chamomillam nostratem* addidi, quod ea iuxta Cel. *Pringlii* experimenta*) antiseptica sit, licet id neget Cel. *Macbride***).

2do. *Victum* suasi *antisepticum* aromatibus conditum solito magis vegetabilis indolis, cauendo ne nimia copia cibus assumeretur; nam omnis excessus machinam nostram debilitat, et functiones perturbat, neque idem apud aegrotos ingeratur, quia facile adhaerere potest miasma cibo. Cauendum etiam, ne ieiuni aegros accedemus, nam ieiunis vehementior est inspiratio, aër ad interiora plenius admittitur. Ex hac causa verbi diuini ministri contagio affecti sunt.

3tio *Potum* vero commendavi praecipuis *vini rubri vetusti aliquantum iam acescentis*; hoc enim curas mordaces dispellit, fugat timorem, vires vitae erigit, et potentius antisepticum albo est. Et in hoc non defuit munificentia *Augustissimi Imperatoris* nostri, licet enim charo apud nos pretio vinum sit, ita, vt milites id sibi comparare nequeant, mandato tamen *Caesareo* cuilibet militi in nosocomio pro seruitio constituto data est quotidie libra vna; hoc enim optimum esse

C 2

in

*) Diff. app. Experim. 12. 17.

**) Experim. Essays. p. 130.

in contagiosis morbis prophylacticum, vnanimi voce confitentur Medici, dummodo sobrie bibatur, omne enim nimium vertitur in vitium. Potatores prae reliquis contagio affici obseruauit *Mercurialis* in Peste Paduana, et Venetiana*): idem ab abusu potuum spirituosorum in hoc morbo euenisse superius annotaui**).

4to *Vestes* quod attinet, optimum erat eas accom-
modare tempestati anni.

5to Cum hic morbus adeo contagiosus esset, vt recte cum *Ouidio* canere liceat ***):

*Nec moderator adest, inque ipsos saeua meden-
tes*

Erumpit clades, obsuntque auctoribus artes.

*Quo propior quisque est, seruitque fidelius ae-
gris*

In partem lethi citius venit — —

cogitandum erat de remedio, quo muniremur, et praeseruaremur. Multi multa eaque diuersa extollunt prophylactica remedia in morbis contagiosis, mihi in epidemia anni 1775 et 1776 praeplacuit *spiritus diatrion* s. *mixtura simplex*, quotidie eam praebendo mane ad guttas 80-90 cum saccharo, quam postea legi eundem in scopum exhibuisse *Baronem de Asch* referente Cel. *Baldingero* in peste *Iassy-Tschumensi* †). Constat

*) *Lecton. de Pestilentia* Cap. 22. p. 83.

**) Vide §. V. numerum 8uum.

***) *Metamorph. Lib. 7.*

†) Vide eius *Magazin für Aerzte* Seite 473.

stat haec mixtura, vt notum, *Myrrha*, *Camphora*, *Spiritu vitrioli* etc. *), quorum antisepticas vires inferius demonstrabo.

In epidemia vero vltima pro pauperibus seligi *acetum vini*, de quo mane ieiuno ventriculo, et vesperi cochlear vnum fumebatur. Laudat hoc *Sylvius* **) *Diemerbroeckius*, *Kleinus* ***), *Pringle* †) *Ludwig* ††) etc. antisepticum enim illud esse docet quotidianus oeconomicus vsus carnes a putredine praeseruandi, et ipse in pauperibus solis fomentis ex aceto gangraenam cohibui, feliciterque curavi. Eius necessitatem in castris iam agnouerunt Romani †††).

Officialibus, quibus nosocomiorum inspectio tradita, ditioribusque, quibus acetum nimis vile remedium apparebat, dedi bis per diem ad cochlearia maiora duo *decoctum Corticis Peruviani cum Pulpa Tamarindorum* (nro. 1): vt, si forte miasma deglutitum esset, illud aciditate tamarindorum inuerteretur, infringeretur, deque corpore eliminaretur. Cortice putredinem praepediui bilis et humorum, viresque vitae conseruaui; hoc remedio ipse immunis ab hoc morbo perstiti, incitatus a *Lindio* ‡), qui refert, *Illust. Bonneval* sola

C 3

essentia

*) Vide pharmacop. Austriac. prouincial. p. 248.

**) *Boerhaave* Elem. Chem. T. II. p. 190.

***) *Sei. rat. med.* p. 2.

†) *Dis. of Army* Ed. 5. p. III.

††) L. c. p. 68.

†††) *Vegetius* de re Milit. L. 3. c. 3.

‡) De diaeta nautarum.

Corticis Peruuiani suum exercitum a putridissima epidemia incolumem conseruasse.

6to. *Motum corporis* quod attinet, eum secretiones, excretionesque promouere, testis est quotidiana experientia: vnde iam antiqui Medici nil magis sanitati nostrae conseruandae conducere motu reliquerunt. Ob auctas enim secretiones excretionesque a multis praecauet morbis, impuros nociuosque de corpore nostro eliminando humores. Conducebat ergo corpus ad lenem vsque sudorem mouere; cauendum vero erat, ne corpus vehementius motum, aestuansque mox aegris obiiceretur, vehementiorem enim motum corpus laxare, hocque ad resorptionem miasmatis disponi docet, Pathologia; haec vna quoque causa fuit ex iis, quod tot milites, totque aegrorum famuli morbo hoc affecti sint*).

7mo. *Animi affectus*, qui tantum influxum in sanitatem nostram et vitam habent, grati esse debebant, et moderati. Fugienda ergo:

a) *Ira*; hanc motum spirituum concitare, augere vim cordis et arteriarum, adeoque pulsum, vasa in habitu corporis inflare, corpus tumidum, rubrum, calidius reddere, bilem in intestina effundere, docet Pathologia, et quotidianum spectaculum, sicque corpus nostrum variis morbis obiici, ipsique feбри putridae, docet abunde historia medica.

b) Fugien-

*) Vide §. V. num. 3tium.

b) Fugienda quoque *tristitia*, et *timor*: haec enim ad instar veneni corpori nostro insidiatur, per eam debilitatur systema nervosum, vnde et cordis motus; corpus fit graue, et ob imminutam circulationem sanguis in minimis vasis stagnare incipit, atque hinc hydra morborum.

Quantus vero timor, quanta desperatio aegros nostros, reconualescentes, famulantes, occupauerit, alibi dixi*).

Alat animos e contra spes, gaudium et laetitia moderata, queis solis armis *Thaletem* a Lacedaemoniis pestem abegisse, habet *Hieronymus Mercurialis* **).

quo. *Secretiones et excretiones* rite procedere oportebat. Opera ergo danda erat, vt alius quotidie deponeretur, ne resorpta tenuior pars focum in oceanum humorum feratur, eum inquinet, fomitemque morbo det, pulchre id praecauit remedium nro. I.

Probe vero inuigilandum erat scabiosis, ne clam sibi vnguentis exanthema repellerent, a cuius retropulsione toties hic morbus excitatus est.

9no. Superfunt *balnea calida*, quibus scopo prophylactico plures vsi sunt in ciuitate nostra: verum haec laxare corpus, diluere humores notum est, hinc fauere contagio, et ratio et experientia do-

C 4

cet.

*) Vide §. V. num. I. Lit. 6.

**) L. c.

cet. Interim haec in ipsa peste extulit *Galenus* *), *Celsus* **), *Prosper Alpinus* ***) et *Cel. Belanger* †) confirmavit. Credo haec in iis epidemiis prodesse, in quibus adeo tenue, adeo parcum est miasma, vt subsecuto sudore dispeili possit. At quid tum est remedio, an balneum calidum, an sudor?

§. IX.

Cura Curatoria quam ardua, quamque intricata sit, non nisi is perspicit, qui sedulam suae arti operum nauat, indefessusque desudat in studendo. Etenim si vllus, certe est maligna febris putrida, morbus, in quo adeo diuersae sunt sententiae, diuersae methodi curandi Practicorum, vt exercitatissimi Medici, qui longo iam tempore vitam suam in aegrorum felicitatem consecrarunt, in similibus epidemiis, praecipue in earum initio attoniti haereant, pluresque perdant aegros, quam resanent, donec aut casu fortuito, aut ipsa natura viam monstrante eam discant oppugnare, vincereque feliciter. Non opus est id pluribus demonstrare, sunt plures consignatae epidemiae, quibus id confirmat *Historia Medica*, et quis ille est Medicus, qui se aliquando errasse confiteri vereatur? Bene dixit *Hippocrates*, ars longa, vita brevis, iudicium difficile; id expertus sum in epidemia anni 1775, quae
vicinos

*) De morb. Libr. II.

**) De febr. pestil. I. III. c. 7.

***) Med. Aegypt. c. XIX.

†) Ergo in febre maligna balneum 1770. Paris.

vicinos deuastabat pagos; plures enim ex aegris perdidisse, ac seruasse confiteri non erubesco: in sequentibus eo felicior epidemiis, edoctus, methodo sequenti dirum morbum cedere debere arti, dummodo mox in principio auxilium feratur. Prouecto enim morbo nonnisi ambiguum auxilium promitti potest.

§. X.

Sequentes exurgebant indicationes:

1ma. *Putredinem corrigere, et eliminare.*

2da. *Vires vitae conseruare, labentesque erigere.*

3tia. *Symptomatibus prospicere urgentibus.*

4ta. *Recidiuam praecauere.*

§. XI.

Putredo corrigitur antiseptics, eliminatur vel emetico, vel purgante, vel sudore. Videamus iam praecipua, quae pro his scopis extollunt Practici, et quae in hac epidemia aut nocuerint, aut profuerint.

§. XII.

Venaesectio.

Magno cum contentionum aestu quaestio inter Medicos agitur, an in febribus putridis, morbisque malignis phlebotome administranda sit? Plures Celeberrimi Viri illam instituendam volunt praecipiuntque cum Sydenhamo, alii vero nihil damnosius, perniciosiusque illa in his morbis volunt. Cel. Heluich, fe-

licissimus Practicus quondam Wratislauiensium, qui ultra ducentorum simili morbo decumbentium curam gessit, nulli venam secuit *). Litem mihi optime diremisse videtur *Tissotus*, dum ponderatis affirmatiuae sententiae argumentis auctoritatibusque, tandem ob has rationes V. S. in his reicit morbis **).

imo. Omne remedium, quod non prodest, nocet, et prae aliis pluribus V. S. Quotiescunque enim causam morbi non tollit, vires pessumdat, quarum tanti est conseruatio; nam *nihil magis ad firmiorem curationem conducit, quam si firmae fuerint aegri vires, illae ergo omni ope seruandae sunt ***).* Quo plus enim vim aegri, quae reliqua est sanitas, debilitabis, eo magis praeponderabunt vires morbi.

2do. Laxat V. S. Ex laxitate autem duo pessima et indicationibus prorsus aduersa oriuntur, putredinis incrementum, et viscerum imbecillitas; scopus autem erat viscera roborare, et putredinem arcere. Sed aiunt quidam ex nimia phlogistica febre omnis sanguis putrescit, hanc putredinem praepedit V. S. quonam modo in alia acuta febre putredini fauet? Simplex est responsum, mutata conditione mutatur effectus; in acuto inflammatorio, et in acuto putrido longe distant

*) Vide historiam morborum, qui anno 1690. 1700. et 1701. Wratislaviae grassati sunt p. 9.

**) Opusculor. Medic. Tom. I. p. 98.

***) Il. L. B. van Swieten Commentar. L. 2. p. 96.

distant indicationes. In primo generatur putredo, aut purulenta, aut gangraenosa intra vasa sanguinea, ob nimium motum summumque calorem. In morbo putrido gastrico rem habemus cum fordibus extra vasa circulationis depositis, ibi ob inertiam solidorum congestis, sponte putrescentibus, et putrescendo omnia laxantibus, flatusque generantibus, qui laxis iam iam fibris non coerciti eas ultra tonum distendunt, vicina obstruunt, conprimunt, lacerant. Inde nunc intelligitur V. S. partes humorum morbidum continentes laxando, prout est inflammatorius aut putridus morbus, putredinem praecepire, aut fauere.

3tio. Peior fit morbus, si rapiantur putridae materiae in massam sanguineam, et raptum illum iuvat phlebotomia; *nam depletis maioribus venis facillime poterunt minimae venulae bibulae absorptos humores maioribus venis tradere, unde promptior fiet putridi resorptio, teste van Swieten**). Sic ergo multiplicatur morbus, omnes inficiuntur humores, tota machina putrida diffluit tabe, omnisque spes sanationis excidit.

4to. Non modo resorptionem iuvat, sed resorptivum auget. Diminuta enim quantitate boni sanguinis eo maior effectus viru. Lex est siquidem nunquam reuocanda, quod posita eadem veneni inficientis quantitate eo maior infectio, quo minor

*) Commentarior. T. I. p. 550.

nor quantitas humoris inficiendi. Iam monuerant veteres V. S. rapi bilem in sanguinem, et sanguinem frenum esse bilis. Quotiescunque ergo putridum adest, nocebit cruorem detrahere, et auctoritatem praebent ipsi morbi inflammatorii, in quibus sanguinem licet detrahere tamdiu, quousque non constiterit, pus fieri; hoc enim nato iam putrida adest acrimonia.

5to. Generatio febris biliosae (idem de putrida valet) non est opus vnus horae; congeruntur sensim fordes, obstruuntur viscera, languent gastrici systematis functiones, imperfecta remanet digestio, imperfecta ergo et nutritio, nec eadem inde sanguinis quantitas conficitur, nec idem ille elaboratus sanguis, solus vere inflammari capax. Illo ergo momento, quo aliquis biliosa febre corripitur, iam plethoricus et pancreaticus esse desinit.

6to. Plura et graua semper induxit symptomata. Confirmat haec tam veterum, quam recentiorum Practicorum obseruatis *Tissotus*.

Quid me meae obseruationes in binis epidemiis docuerint, nunc dicam.

Cum in epidemia anni 1775. et 1776 omnes, quibus phlebotomiam institui, perdiderim, in sequenti epidemia anni 1778. et 1779 non nisi iis venam secari curavi, quos ab abusu potuum spirituosorum in morbum hunc incurrisse cognoui, his pulsus durior, facies magis rubra, et venae plus inflatae erant. Parca tamen copia scilicet ad uncias IV. V. sanguinem detraxi, eo-
que

que tempore, quo sanguis effluxit, in altera manu pulsum exploraui, quem si deficere aduerti, mox claudi vulnus praecepi.

Sanguis erat floridus, nullumque crassamentum formauit.

Iis vero, quos a contagio hoc morbo prostratos cognoui, quique semper cadauerosum foetorem ex ventriculo in os ascendentem conquesti sunt, V. S. lethum afferre non semel vidi, dum Chirurgi suae peruersae methodo indulgebant; vires enim vitae alioquin summe prostratae (vti ex Historia morbi patet) adeo infrangebantur, vt cardiaca nihil opitularentur, et ii, qui euaserunt, cachectici, hydropici, tabidi perierunt.

§. XIII.

Diluentia et soluentia.

Vbi in prima morbi periodo auxilium quaerebatur, os amarum fuerat, vomituritio aderat, sensus ponderis ad scrobiculum cordis, data est mixtura ex salibus mediis cum Spiritu vitrioli (nro. 2.), aut puluis ex arcano duplicato cum cremore tartari (nro. 3.) vt materies spissa, glutinosa, putrida in primis viis haerens incideretur, aptaque fieret ad eiiciendum; nisi enim haec praemitterentur, nunquam ab euacuantibus optatum vidimus effectum. Non tamen his ultra alteram insistendum erat diem, (cum tertia, aut quarta die altera periodus morbi accesserit) vbi leuamen non attulerunt, a solis enim his diluentibus et soluentibus plures convalere, qui iam iam in morbum lapsuri erant, sed

proh

proh dolor! pauci fuere, qui prima periodo medicum efflagitassent auxilium.

§. XIV.

Emetica.

Si vllius remedii vsus in febribus putridis, malignisque crisi subiicitur, certe est emetici; multi pro eodem dimicant, multi illud damnant. Horum omnium dissensus argumentaque eleganti calamo prosequitur Cel. *Westphal* *), tandem ita concludens (nimis timidus), non satis certum esse posse Medicum de absentia inflammati ventriculi, posseque oris amarorem, cardialgiam, nauseam, ructus, vomendi conatus (emeticum indicantia) a solo consensu orta fuisse, in quibus casibus emesis valde pernicioosa foret, hinc a solis diluentibus et soluentibus omnia ea expectat, quae emetica praestant bona.

At liceat et hic meam exponere mentem.

Imo. Longius requiritur tempus, vt pituita a solis diluentibus et soluentibus attenuetur, mobilis reddatur, inuertaturque; certe, si vllibi, hic tempus vrget, vt deglutitum miasma, aut latens saburra in priinis viis mox exturbetur, ne, rapta in oceanum humorum, adeo truculentum excitet morbum

*) Vide eius dissertationem de limitandis laudibus vomitoriorum ad curandas febres malignas, quam recenset Cel. *Baldingerus* in Sylloge suor. opusc. Argumenti medico-practici Vol. II. p. I.

morbum; nulla promptior est emesi medicina, quae tam exacte votis respondeat.

2do. Quod *Gastritidem*, quam adeo formidamus, quamque adeo multi in hac febre timent a deglutito miasmate, attinet, monuit iam Cel. *Unzerus**) rariorem esse eam, ac vulgo creditur. Nam cognoscitur haec:

imo. Ex dolore ardente fixo in regione ventriculi ad ingesta consueta parca copia sumpta exacerbato.

In nostro morbo omnes quidem aegri conquesti sunt dolorem ad scrobiculum cordis, quem ipsi potius sensationem ingratam, ac dolorem insignire voluerunt, hanc vomitu natura excitatum vidimus leuari, quin et nonnunquam ex toto evanescere; in vera autem gastritide a vomitu dolorem exacerbari notum est.

2do. Ex anxietate ad praecordia.

Et de hac aegri quidem nostri conquerebantur, eadem tamen breui dissipata est a vomitu vel arte, vel natura provocato; in gastritide ea perdurat ad finem morbi usque.

3tio. Mox in principio gastritidis singultus adest.

In nostro morbo nonnisi in *αἵματι* observatus, quam tum adfuisse lubens concedo, cum sectiones cadauerum febris putrida defunctorum Cel. Medi-

*) *Der Arzt, eine medicinische Wochenschrift* 5 B. Seite 621.

Medicos docuerint, ventriculum et intestina inflammata esse.

4to. In gastritide pulsus est durus; in morbi nostri principio plerumque naturali similis, aut certe parum ab illo abludens tangebatur. Accidit quidem in gastritide a venenis nata, ob syncopem et doloris vehementiam pulsum debilem et suppressum tangi, at tum ex aliis signis simul sumptis iudicium ferri debet; pessime enim ille falleretur, qui vni signo crederet, ex eoque concludere vellet.

5to. Denique ex constitutione epidemica veram mentam reperiet Medicus, quam sequi tuto possit.

An vero dicta symptomata, quae emeticum indicant, a solo consensu orta sint, aut oriantur? docebit sedulum examen epidemiae; in nostra consensualia non fuisse, et ratio, et experientia optima rerum magistra euicit.

Ergo praesentibus nausea fere continua, anorexia, pondere in ventriculo, ructibus nidorosis, foetidis, vomitionibus, quin et ipso vomitu, ore amaro, lingua fordida, intrepida manu praemissis diluentibus emeticum exhibui, memor illius, quod dixit Princeps Medicorum: *Quae educere oportet, quo maxime vergunt, eo ducenda per loca conuenientia* *), natura ipsa hanc viam monstrante, dum in prima periodo, et initio secundae aegri saepe cum leuamine vomuerunt.

Sancte

*) Section. I. aph. 21.

Sancte affirmo ab emetico, quoties sub his circumstantiis, nempe in prima periodo, aut prima die periodi alterius, datum est, me praesentissimum semper levamen observasse; aegri reiecerunt pituitam ductilem, foetentem, bile remixtam, evanescente brevi ponderis sensu ad cardiam, oris amaritie, nauseaque, quin, quod plus est, confiteor, plures, quibus emeticum mox dedi, qui a contagio suscepto aegrotare inceperunt, quique de cadaveroso foetore ex ventriculo ascendente (sit repetitioni venia) conquesti sunt, a morbo immunes mansisse: peritissimus Chirurgus *Delastrata* pluries sic morbum, cui iam iam obiiciebatur, effugit. Plures reconvalescentes fami suae indulgentes in recidivam labentes emeticum salvavit. Sic praecavi, ne miasma deglutitum in massam rapiatur sanguineam, eam contaminet, periculosissimumque accendat morbum. His accedit, quod emetica initio data impediant progressum morbi saepius stimulando, & excitando vim vitae magis quam evacuando, testibus fide dignissimis viris, per tot, tantasque observationes usu didici, diarrhoeam illam colliquativam, obstructions lienis, hepatis, indeque fluentia mala, soli neglecto emetico tribui debere.

Non me tussis, qua nonnulli mox in principio affligebantur, a vomitorio exhibendo deterrebat; eam enim stomachalem fuisse, me docebant sputa aut nulla, aut spumosa, dolor in thorace absens, respiratio facilis, sensus irritantis rei in faucibus ac gutture. Neque tamen ea mihi contigit felicitas, quae Cl. *Stoll*, qui *Ipecacuanha* ad miraculum aliquoties hanc tussim profligavit

gavit *), nam ne eos quidem illa dereliquit, qui emetico morbi vim effugere.

Emeticum vero, quo usus sum, erat radix Ipecacuanha cum tartaro emetico acuata (n. 4.).

Multi a paucis huius radiceis granis eundem effectum ac a maxima dosi sequi contendunt, verum id de solo cortice plus in medulla resinoso valet.

Post quemlibet vomitum aegris aqua tepida haurienda data, facilius sic vomuerunt, et facilius attenuata fuit saburra. Tartarus emeticus simul alvum aliquoties subduxit, quam liberam esse in hoc morbo omnes volunt Practici.

Neque tamen indiscriminatim omnibus meis aegris emeticum exhibui:

1mo. Non dedi herniosis, eo quod per pressionem viscerum abdominalium sub vomitu hernia augeatur, & facile inflammari queat.

2do. Dyspnoeicis, eo quod adhuc difficilior reddatur respiratio.

3tio. Phthisicis eandem ob causam.

Gravidis tamen non verebar exhibere, ligato prius probe abdomine fascia.

4to. Non dedi haemoptoicis ob metum recrudescentis morbi.

5to. Vbi aderat spissitudo phlogistica sanguinis parca phlebotome praemissa.

6to.

*) Ration. Medendi. S. I. p. 231.

6to. Debilitatis adeo, vt animo linquerentur, mox in principio morbi, emetica dare, fuisset aegrum occidere, quod per errorem in nonnullis accidisse doleo.

7mo. Nulli post secundam diem secundae periodi emeticum concessi, nam tunc emetica nocuisse me obseruatio docuit, licet illud *Sydenham*, *Pringle*, *Huxham*, *Tissot*, *Zimmermann*, alii-que Celeberrimi Viri, qui de febre putrida erudite scripserunt, vigesimo die etiam illud felicissimo cum successu exhibuerint.

Manet ergo emeticis sua laus in febribus putridis malignisque, aut penitus praeuertendis, aut viam pandendis pro felici cura, dummodo cum iudicio exhibeantur.

§. XV.

Purgantia.

In septem ante dictis casibus, emeticum contra indicantibus, hostis fomesque mali in primis vis latet, expelli ergo debet ex iis, ne mora in sanguinem rapiatur, morbumque hunc atrocem excitet; locus tum erat *purganti*, non tamen drastico, quod et febrim magis concitaret, et corporis vires iam debilitatas ex integro infringeret, sed tali, quod ex lenioribus acidis, facilioribusque tantum desumptum sit. Praeplacuisse mihi Tamarindi (n. 5.) aut cremoris Tartari uncia una soluta in libra una decocti hordei, per epicrasin sumenda, his corpus vix mutari, multo minus turbari

obseruauit *Sanctorius*, consilium secutus Cel. *Stahlii*, qui omnes Medicos hortatur, vt si felices esse volunt in curandis febribus malignis, petechizantibus, aluum purgante sollicitent leni, non stimulante, *) cujus usum, necessitatemque in his morbis peculiari programme supra laudatus Cel. *Westphal* demonstravit **). Sic morbum mox feliciter terminari eliminata materia nigra, viridi spumosa, sat copiosa nonnunquam cum lumbricis, vel mitioribus longe decurrere symptomatibus expertus sum.

Sed et absoluto morbo, vel ex toto, vel pro maxima saltem parte, eum potissimum ob scopum purgante opus erat, vt materiam superstitem adhuc et vagam fors in corpore, neque perfecta rite crisi adhuc eliminatam educarem, sicque recidivam impedirem, et tristes hujus morbi reliquias praecaverem.

§. XVI.

Clysmata.

Haec in nostro morbo saepe insignem et necessarium usum habuerunt, nam:

imo. Vbi alius in periodo secunda morbi obstructa erat, illam enemate ex infuso chamomillae referavi (n. 7.). Inde magnum levamen aegri ceperunt, ab elotis enim fordibus putridis, resorptio illarum impediabatur, praecavebaturque funesta illa diarrhoea colliquativa.

2do.

*) Vide *Storchii* *Stahliana praxis* p. 848.

**) in l. c. Cl. *Baldingeri*. Vol. I. p. 211.

2do. Praesentibus signis obstructi hepatis, lienis, clysmatibus praeprimis quotidie binis insistentum erat, tum, quod ubi ad colon perveniunt, foveant hepar, tum, quod resorpta per venas bibulas immediate ad hepar ferantur, sicque obstructa resolvant, blandoque humanum parumper superante calore discutiant, tum denique, quod evacuent crassa intestina a foecibus putridis. Vbi ergo abdomen durum, hypochondria tensa, inflata, dolentia tangebantur ad clysmata ex emollientibus confugi (n. 7.), cavendo tamen ab oleo, cum illud facillime rance scat.

3tio. Pessimis praesentibus signis clyσμα (elota alvo prius) ex *cortice peruviano* injeci, de quo tamen specialius agam.

4to. Dandum erat Clyσμα (n. 6.) ubi signa apparuerunt crisin futuram per aluum, ut viam, quam natura appetit, praepararem, disponerem; ne ullam hic inveniat materies critica resistantiam, sed placide et tranquille ex corpore efferatur.

5to. Fuerunt nonnulli aegri, quibus Parotides eruperunt, his ubi disparere incipiebant, materiei per clysmata viam ostendi, quam petere possit majori cum facilitate, et dein inde ex corpore eliminari.

Non tamen quis credat, in omni morbi stadio me clysmatibus institisse. Quamdiu morbus omnia cruditatis signa exhibebat, tamdiu tuto et efficaciter eadem adhibui (nisi ubi alvus

foluta esset): ubi vero signa coctionis jam apparuerunt, an tum consultum fuisset, iustum jam febris moderamen tanquam coctionis primarium instrumentum debilitare? infringere? an tum prudentis fuisset, naturam in suo salutari opere turbare, ignorans adhuc, quo sese natura sit determinatura, quamque viam sit quaesitura, amplexura. Adeoque sub ipsa coctione nullam exhibui clyσμα, et non nisi in eo urgente casu, ubi aut obstructiones hepatis lienisque perdurarent, aut ubi alvus diu non responderat. Haec de his praelibasse sufficiat, quae in decursu magis elucidabuntur, et determinabuntur. His praemissis indicabantur remedia ea, quae putredini resistunt.

§. XVII.

Palmam reliquis antisepticiis praeripiunt acida mineralia, fructus horaei acidi, acescentes, Cortex Peruvianus, radix Serpentariae Virginianae, Valerianae sylvestris, Arnicae, Camphora, Aër fixus, de quibus nunc figillatim acturus sum.

§. XVIII.

Acida mineralia.

Ex his usitata sunt Spiritus sulphuris p. c. et Spiritus vitrioli. Spiritum sulphuris praeferunt nonnulli Spiritui vitrioli, ideo, quia ipsis videtur omni labe metallica immunis; sed praeterquam quod spiritus hicce longe carioris sit pretii, nonne etiam iustus metus adest labis arsenicalis, dum vix existit sulphur, quod arsenico inquinatum non esset? a phlogisto in eo praesente

nil habes, quod expectare potes singularis, id enim omne flamma consumptum est; et spiritus vitrioli etiam gaudere debet phlogisto, si rite paratus sit, non quidem, uti vulgo in officinis fieri solet, ex oleo vitrioli magna quantitate aquae diluto.

Hunc spiritum non solum putredini, quam potentissime resistere constat observatis practicis, sed etiam atoniam perpetuam fere putredinis comitem, semper noxiam simul corrigere, testis est cel. *Quarin* *).

Quare eum non solum semper cortici Peruviano, sed et decocto hordei admiscui, sumendo ad libras IV. decocti drachmas sex spiritus. Hordeum ea propter elegi, quod aliquid glutinosi lentoris aquae addat, ne nimis cito per urinam aut sudorem dilabatur, quo plus ex eo aegri biberunt, eo melius erat, nam continua novi eiusmodi liquidi admissione, ulterior corruptio humorum impeditur. Parca tamen copia vna vice hauriendus erat hic potus, saepius tamen; sic enim sanguini melius misceri, neque ita facile expelli ex corpore, praecaverique, ne a nimis distento ventriculo singultus, anxietas, nausea, vomitus, oriatur, testis est experientia.

Exposcentibus aegris limonatae, concessi, dummodo ab ante dicto decocto non desisterent. An aqua frigida competat? alibi dictum **). Accidit non raro, ut causis sitis praesentibus nulla tamen sitis observata fuerit, aut quod aegri mente sibi non amplius con-

D 4

stiterint,

*) L. c. p. 49.

**) Vide §. V. n. 9.

stiterint, aut quod ex singulari aliqua idiosyncrasia copiose bibere noluerint, quid tum? certe aegri tales sibi permittendi non erant, sed blande admoniti sunt necessitatis bibendi: ubi comatosi erant, coacti sunt.

Saepe necesse erat in altera periodo aegris adeo debilibus, vt lipothymia afficerentur, quibusque pulsus paruus, debilis tangebatur, vinum cum tripla aquae quantitate dilutum exhibere: cavendum tamen erat, ne illud proprio biberent Marte, sed ab adstantibus acciperent, mox ab eius usu desistendum erat, ubi delirium accessit; plura ubi de vino.

§. XIX.

Fructus Horaei acidi.

Ribesia, mora, cerasa acida, poma acida, citri, aurantiorum, berberis fructus, fraga, iis temporibus anni, quibus haberi potuerunt, cocta exhibebantur, sic sitis pulchre sedata, putredo correcta, futura auersa, vires refocillatae, nutritae, sustentatae.

§. XX.

Cortex Peruvianus.

Debitis praegressis euacuationibus (§. XII. XIII. XIV. XV.), persistente febre, aut eadem aucta, tardius quaesita medela congrua, aegroque iam in altera morbi periodo constituto, efficax opponi debere remedium, docet calor, qui in putrida non ex attritu, vt in febribus inflammatoriis et intermittentibus notatur, quod pulsus monstrat, sed potius a dispositione in putredinem pendere videtur. Ob-
servata

*servata nos docent, thermometrum in cadauere febre putrida ante mediam horam defuncti 96 gradus caloris adhuc notasse Cel. Quarin *)*. Docet notabilis debilitas ad lipothymiam vsque, docet decubitus neglectus, pulsus plerumque naturali similis, in nonnullis iusto celerior (non tamen tantus celeritate, qualis a nonnullis obseruatus) in aliis debilis, paruus, et reliqua in alterius periodi principio, mox animaduersa symptomata. Anne vero potentius, securius, nobilius, remedium diuino Cortice possidemus, quod omnibus pro voto sufficeret indicationibus? Nam

imo. Antisepticum illum esse, docent experimenta cum eo extra corpus animale instituta a Cel. *Pringlio ***), *Macbridio ****), *Anonymo Gallo *****), *Percival †*), *Mautio ††*) et praxis, optima rerum magistra, in morbis sic dictis putridis v. g. variolis confluentibus confirmat. Vnde nam vero quaerit Cl. *Murray †††*) istam efficaciam antisepticam? An a vi adstringendi, quum putredo consistat in disiunctione particularum, et omnia adstringentia putredini resistent? sed et alia antiputredinosa extant sine adstrictione, exemplo Camphorae, Serpentariae Virginianae.

D 5

An

*) L. c. p. 50.

**) In diseases App.

***) L. c. p. 45. 139.

****) Essay sur la putrefaction. p. 445.

†) Essay l. c. a. p. 61.

††) Diss. de Cortice Peruuiano, in collectione Cl. Sandifort. Vol. I. a. p. 195.

†††) Mat. Med. Vol. I. p. 556.

An fermentatione? quam generat, restituitur aër fixus, quo destructo putredo simulque compingit et vasis putredine relaxatis tonum suum impertit, iudice *Macbride* *); hanc sententiam priore verosimiliorem esse, docent nobilissima Anglorum capta experimenta circa aerem fixum, vt suo videbimus loco.

2do. Roborantem vim eius docet summus vsus in variis haemorrhagiis, tabe dorsali systemateque nervoso roborando: hinc in nostra epidemia conuenit, qua antisepticum et qua roborans debilitatum systema nervosum, cumque plurimi aegri in altera periodo haemorrhagia affecti sint et ex hoc fine nobilis eius erat virtus. Sic non solum symptomata ex humorum putredine oriunda tollebat, sed sanguinem densabat, cruentas sistebat euacuationes, motusque conuulsivos praepe-
diebat.

3tio. Eum exanthemata ad cutem propellere, praepedire retropulsionem, sicque vires vitae erigere, docet summus eius vsus in variolis confluentibus, petechiis, scarlatina **); cum aegri nostri plures quarta, septima die periodi alterius miliaria petechias acceperint, et ex hoc capite profuit.

4to. Anthelminticam ei vim inesse docet | *Ramazzinus* ***), *Lanzonius* †), *Wratislavienses*

*) L. c. p. 45. p. 139.

**) Vide Cl. Murray L. c. C. p. 586.

***) Constitutio epid. in oper. p. 151.

†) Oper. T. 2. p. 398.

*ses **), *Torti ***), *Van den Bosch ****); in nostra epidemia plurimos aegros per os et anum excrevisse lumbricos, in historia morbi dixi, ergo et ex hoc fine Cortex indicabatur.

5to. In morbis neruosis eum singularis usus esse, docet passio hysterica, docent conuulsiones, docet denique ipsa epilepsia, vnde et ex hoc capite in morbo hoc necessarius.

6to. Sed et scorbuto eum mederi, docet Cel *Kramer* †) et *Broklesby* ††) vnde lethalis praecaeuebatur scorbutus putridus.

Ergo cum tot tantisque indicationibus explendis in altera periodo morbi optime ex haecenus cognitis remediis Cortex satisfaciat, eum sine mora, praeeunte Ill. de *Haen* †††), mox in principio morbi praegressis euacuationibus, aut vbi eadem ob debilitatem summam aegri absque periculo vitae fieri non potuerunt, omissis exhibui. Neque unquam cum eius usu ultra secundam diem secundae periodi expectaui, eos enim omnes, quibus tardius exhibitus est, morbus subito increscens sustulit. — Cum vero plurimi aegri viscerum abdominalium obstructionibus laborarent, semper eisdem salia media, velut *nitrum* (quod septicum non esse,

*) Hist. morb. Wratisl. Ed. *Haller*. p. 35.

**) De febribus p. 431.

***) Histor. Constit. Verm. p. 36.

†) Dissert. de Scorbuto.

††) Obseru. p. 306.

†††) L. c. p. 3. p. 36. P. II. p. 292.

esse, sed potius antisepticum docuit Cel. *Code* *) salem *polychrestum Glaferi* addidi (n. 8.); sic obstructa reserabantur, aluoque eliminabatur collecta putrida faburra in intestinis, delirioque pulchre medebatur; aluo liberiori abstinendum erat ab his salibus, cum eandem augeant.

Neque me a Corticis usu deterrebat icterus, eius enim remedium esse dixit Cel. *Marcard* **), *Cleg-horn* ***), *Pringle* †), et Cl. meus quondam Professor *Wenceslaus Trnka* (cui ob innumera in me praestita bona grates hic publicas refero) eundem in febribus intermittentibus cum ictero adhiberi vult, si vrgens quod symptoma eius usum poscat ††), sed intrepida manu eundem cum salibus mediis propinabam, non omissis clysmatibus (n. 7.). Vix vllum quidem seruatum ictericum confiteor, nam morbus maior erat omni arte, at sine hoc citius mortuos fuisse, non semel vidi. Nascebatur icterus plerumque in morbo hoc, vbi euacuationes debitae non sunt praemissae, aut praemitti non potuerunt, aut vbi Cortex initio absque salibus mediis, aut vbi nimis tarde exhibebatur, clysmaque (n. 7.) non applicabatur.

Tria in eius usu obseruabam: tempus, formam, dosim.

Tempus

*) De Medic. Milit. par Columbier T. III. p. 199.

**) Medicinische Versuche I Theil S. 242.

***)) Dis. of. Minorca p. 205.

†) L. c. P. 3. c. 4. Sect. 3.

††) Vide Commentarium de febribus intermittentibus.

Tempus quod attinet; eum nullo non tempore exhibere verebar.

Forma vero sub qua, erat:

imo. Interne in *decocto*; hoc quidem reiicit Cel. *Percival* *), praefertque infusum trituratione paratum: at cum longiorem requirat laborem decocto, suasi pharmacopaeo decoctum mox ab igne remotum colari: nam quamdiu aqua fervens est, manent resinosae particulae Corticis in aqua solutae, et transeunt per linteum, econtra si frigefactum colatur decoctum remanent resinosae particulae in linteo, et decoctum minus actuum est. Gratius quidem decoctum euadere, si non prius coletur quam refrigerit, docuit Ill. *Haenius* **): at ego non gratiae, sed viribus maioribus studebam.

Varia vero vna cum Cortice decoqui iussi, iam radicem Valerianae sylvestris (n. 8.), iam Arnicae (n. 9.), iam Serpentariae Virginianae (n. 10.), prout symptomata exposcebant.

In *clysmate* (n. 11.) ad mentem Ill. *Haenii* ***) praesentibus pessimis signis, ut abdomine tympanitico, tremore totius corporis, subsultibus tendinum, comate, optimo cum successu Corticem, elota prius alio clysmate emolliente (n. 6.) nefo-

ces

*) *Sammlung auserlesener Abhandlungen zum Gebrauch praktischer Aerzte, 2 Band, 2 Stück, S. 159.*

**) Rat. Med. P. 12. p. 261.

***) L. c. P. 9. p. 240.

ces in crassis intestinis haerentes obstant, atque diutius clyisma ex Cortice vacuis intestinis retineri possit, iniici; paucas vero clysmatis uncias iniici curavi, ne mole sua ad excretionem vellicaret.

Hoc clysmate aegros iam iam vespilioni tradendos seruaui.

In *fomento* Cel. *Theden* *), in malignis febribus, exhaustis viribus aegro, aliisque nihil proficientibus remediis, repetitis vicibus pedes, scrotum, abdomen frigida aqua foueri praecipit, dein abstergi et tegi repetitis vicibus, hoc eius consilium, at sine fructu probaui; frigus enim morbum nostrum nequaquam leuauit, quin potius auxit hyeme. Cel. vero *Whytt* **) eo in casu, vbi aegri delirabant, comatosi fuerunt, convulsiones, subsultus tendinum habuerunt, laudauit fomenta pedibus manibusque apposita ex aqua tepida et aceto omni quinto, decimo minuto, eadem quoque laudat Cel. *Lind* ***), eadem quoque optimo cum successu apposuisse lego Cl. *Baldingerum* †), eadem et ego summo cum effectum adhibui, diutius tamen decoctum Corticis cum aceto vini

(n. 12.)

*) *Neue Bemerkungen und Erfahrungen zur Bereicherung der Wund - Arzney und Medicin, Berlin und Stettin 1771.*

**) *Sämmtliche zur practischen Arzneykunst gehörige Schriften. S. 559.*

***) *L. c. p. II.*

†) *Neues Magazin für Aerzte, 2 Stück. S. 139.*

(n. 12.), expressis probe linteis, manibus, pedibus; abdomini apposui omni quinto minuto.

ado. In *extracto*, vel in decocto vt (n. 9. 10.), vel in mixtura (n. 13.), quam circa finem periodi secundae, inque tertia vtilissimam deprehendi.

In substantia eundem non exhibui, quod eum a debili ventriculo non ferri, toties expertus sim.

Dosin eius quod attinet, determinabant eam vires aegri, et bonitas eius: plerumque in secunda periodo intra nycthemerum assumendae erant unciae tres, circa finem eiusdem periodi VI. VIII. etsi raro opitulantes.

§. XXI.

Serpentariae Virginianae, Contrayeruae radix.

Radice[m] Serpentinam Virginianam unanimi sensu in febre putrida antisepticum esse remedium, putredinem corrigere, vires vitae erigere, fere omnes agnoscunt Medici praecunte Cel. *Pringlio* *); vnde aegris, quorum pulsus parvus, debilis, sed aequalis et mollis est, diarrhoea aderat, delirium instabat, petechiae apparebant, exhibebam cum Camphora (n. 10.) Huic nonnulli substituunt *Contrayeruam*.

§. XXII.

Valerianae sylvestris maioris radix.

Felicissimus practicus *Collinus* multos aegros morbis putridis ex transpiratione suppressa, contagio aliisque

*) L. c. experim. 7. 11. 14.

causis contractis, magna cum virium prostratione, pulsu debili, inaequali, somnolentia, sopore, deliriis, tremoribus, oculis turbidis, caliginosis, facie fere hippocratica, petechiis, et miliaribus erumpentibus, iunctis, laborantes saepius inde leuauit; praecipue vero hanc extollit in putridis obstructione iunctis teste Cel. *Dresky* *), qui eandem antiseptica vi praepollere Cortici Peruuiano experimentis demonstrauit**). Hinc eandem mox factis euacuationibus cum Cortice Peruuiano praescripsi (n. 8.), vt putredinem corrigerem eique resisterem, sed et ob anthelminticam vim eius summi erat vsus, testibus Cel. viris *Quarinio* ***), *Hirschel* †), *Lagene* ††), *Illust. L. B. Störk* †††), quam et ego verminosis infantibus cum melle optimo cum successu exhibere soleo. Vbi vires vitae excitandae erant, petechiae aut miliaria erumpere inceperant, pulsus debilis, inaequalis obseruabatur, aderantque tremores: eandem feliciter addidi decocto (n. 10.), clysmatique (n. 11.); antispasmodicam enim illam esse docuit praeter alios Clariss. *Chomel* ††††), *Sauvages* a), *Tissot* b), *Boutelle* c).

§. XXIII.

*) *Diff. de Valeriana officinali Linnaci*, Erlangae 1776. §. XXI.

**) *Diff. c. §. XIX.*

***) *L. c. p. 55.*

†) *Gedanken über die Heilungsart der fallenden Sucht. p. 131.*

††) *Gazette salulaire*, A. 1776. n. XIX.

†††) *An. Med. 1. p. 103. 164. A. 2. p. 228. 286.*

††††) *Pl. Vsuelles*, T. 1. p. 228.

a) *Nofol. Method. T. 3. P. 2. p. 231. Ed. in 8mo.*

b) *De Epilepsia*, p. 310. 311.

c) *Journal de Medecine* 1727. p. 544.

§. XXIII.

Arnicae Radix.

Nulla hodie tantis extollitur encomiis planta, ac arnica, qua multi iique contumacissimi chronici morbi vincantur, docente Illustri viro, ad plantarum vires abditas eruendas, aut a tanto abhinc tempore pene sepultas denuo renascendas nato, *Collino*. Paralyfis toties a me aliisque practicis Arnica fugata, et posteros incitabit ad summas Inventori reddendas grates, qui non subsistens in morbis chronicis eam et in putrida febre experiri voluit; quare eandem praegressis evacuationibus debitis pulsu humili, celeri, debili in substantia sat magna dosi exhibuit, eo cum prospero successu, ut *partem quintam* immortalium *suarum observationum* erudito orbi communicare valeret. Docuit enim in hoc opere, radicem hanc vires vitae excitare, roborare solida, obstructa resolvere, putredini potentius Cortice Peruviano resistere, nervis amicum esse; haec me impulerunt, ut eandem in dira hac epidemia periclitarer: quare illam aegris, quibus ob diarrhoeam remedium (n. 8.) dare non ausus eram, quibusque pulsus mollis, debilis, frequens erat, arnicam Cortici iunctam (n. 9.) simulque illam, ubi diarrhoea nimis exorbitabat, scopo roborante antisepticoque in substantia (n. 14.) exhibui. Verum continuus fere vomitus, anxietatesque summae post ejus usum semper observatae, me ab ulterioribus tentaminibus instituendis, prosequendis deteruerunt.

§. XXIV.

Camphora.

Nobile est remedium in febre putrida, maligna, imo et in ipsa peste, nam:

- a) Antisepticam esse, docent vnanimi sensu Cel. Practici, notaque est venatoribus ars carnes a putredine praeferuandi per eam.
- b) Pulchre exanthemata ad cutem propellere, retro-pulsa denuo ad cutem reuocare norunt, et vident quotidie Medici in variolis, miliaribus *etc.* Quin miliaria alba in rubra mutari non semel cum aliis in hac epidemia vidi.
- c) Anthelminticam illam esse, docuit experimentis in infectis inque hominibus institutis Cel. *Aug. Dieter. Prange* *).
- d) Denique et insigni antispasmodica vi pollere docet summus ejus vsus in morbis convulsivis.

Quare eam aegris, quorum pulsus parvus, debilis, sed aequalis, mollis erat (juxta mentem Cel. *Quarini* **), quibus diarrhoea aderat, delirium instabat, petechiae aut miliaria apparebant exhibui cum radice Serpentaria Virginiana, Valeriana Sylvestri, Corticeque Peruviano (n. 10.) parua tamen dosi, nam a majori tentata cardialgiam excitari obseruavi: sic vires labascentes
exci-

*) Diss. de Camphorae virtute anthelmintica, *Götting.* d. 25 Octobr. 1759. in summi vsus L. c. Cl. *Baldingeri* Vol. II. p. 125.

**) L. c. p. 55.

excitavi, exanthemata ad cutem propuli aut retropulsa ad cutem duxi, putredini restiti, spasmos fufluli, vermes necavi, quin et somnum adeo refractarium cum summo aegrorum leuamine procreavi.

Vidi ego in hac epidemia, fuisse aegros quin et aegras, quae Camphoram ferre non potuerunt.

§. XXV.

Aër fixus.

Si vllum remedium medicorum diligentiam, attentionem, scrutiniumque postulat, est aër fixus, de quo integros tractatus Cel. Angli medici ediderunt, eduntque, quemque praestantissimum, potentissimumque hactenus dictorum, cognitorumque antisepticorum statuunt, praeunte cel. *Macbridio*, *Priestley*, et post hos cel. *Percival*, *Withering*, *Rotheram*, *Hey*, *Dobson*, *Hulme*. etc.

Vomitu in febribus malignis exorbitante, dabat felicissimo cum successu *Riverius* salis absinthii scrupulum vnum cum succi limonum cochleari vni mixtum*): nascitur hac ratione efferuescentia, qua aër fixus extricatur. Iure meritoque igitur remedii hujus inuentor haberi potest *Riuerius*, licet quomodo malignis opituletur morbis, non nouerit: hodie testibus cel. *Whytt*, *Barry*, *Lind*, *Pringle*, *Macbride* etc. specificae antisepticae vi aëris fixi dicta vis tribuitur. Docuit enim experimentis Cel. *Macbride*, aërem fixum carnem iam iam putrescentem ab odore putrido liberare, consistentio-

*) Praxis L. IX. Cap. 7. de nausea et vomitu.

remque reddere; retinet enim aërem fixum in putrescente corpore (quo absente putredo), putredinem vero sistit, absorbendo in se particulas putridas, teste Cel. *Macbride*, *Percival*. Hic celeberrimus Vir multa ea propter cum eo instituit tentamina, reperitque eum esse menstruum *calculi* *), et post eum Cel. *Nathanael Hulme* **) opitulari *cancro*, idem ***) et *Magellan* †) laudat, Cel. *Percival* in *morbis putridis* ††), in *ozæna* †††), in *angina maligna* a), in *scorbuto* b), in *phthisi ulcerosa*, plus quam 30 aegris exhibuit c) etc.

Nolo hic de singulis agere, solum quid in putridis, malignis febribus valeat aër fixus, dicam. Plures sunt Medici Angli, qui post Cel. *Priestley*, et *Percival* aërem fixum extollunt, in his febribus, tanquam remedium antisepticorum princeps, ad idque in desperatissimis casibus, tanquam ad sacram anchoram confugiunt.

Ad hunc extricandum impraegnant

imo. Vinum, aquam, aut potum ordinarium aegri aëre fixo, vel eius in locum exhibet mustum,

*) *Sammlung auserlesener Abhandlungen zum Gebrauch praktischer Aerzte*. 3. B. S. 497. 646. 660.

**) *Anzeige eines sichern und leichten Mittels*.

***) *C. Sammlung* 2. b. 1. ft. S. 150.

†) *L. c.* 3. B. S. 722.

††) *L. c.* 2. B. 1. St. S. 152. 3. B. S. 505

†††) *L. c.* 3. B. S. 690

a) *L. c.* 2. B. 1. St. S. 152.

b) *L. c.* 2. B. 1. St. S. 154.

c) *L. c.* S. 149.

mustum, cereuisiam fermentantem Cel. *Percival* *).

2do. Forma vaporis pulmonibus attrahendi, secundum mentem Cel. *Rotheram* **). Erit fors quis, qui objiciat ex *Macbridio*, eum auium inclusisse vitro aëre fixo pleno, quae breui tempore mortua est, unde sunt nonnulli Medici, qui ab hoc aëre fixo inspirato periculum vitae amittendae metuant. Verum repetita experimenta docuerunt, eum nihil tam pulmonibus sanis, quam morbosus nocere, quin imo videmus ex Cel. *Percival*, eum in phthisi extolli, et ex balneis mineralibus euaporantem nihil obesse ***).

3tio. Aut in *mixtura Riueriana* (n. 15.), vt Cel. *Dobson* †), eius efficaciam quatuor casibus demonstrans. Sumitur haec vel in actu effervescentiae pro dosi, repetiturque omni hora, vel superpotatur succus citri, vt in ventriculo effervescentia nascatur; posterior priore praefertur methodus.

Vt in hac epidemia nihil intactum relinquerem, circa finem eius 30 selegi ciues, quibus hanc mixturam omissis Cortice, Camphora *etc.* exhibui eo cum fructu, vt ex iis non nisi tres perdidirim, quique carbunculis, stomacace laborarunt, verum nonnisi tardius prius dictis remediis salu-

E 3

tem

*) L. c. 2. B. S. 152.

**) Vide §. VIII. n. 1.

***) S. L. c. 2. B. St. I. S. 148.

†) L. c. 3. B. S. 505.

tem attulit, vnde propriam adferre possum experientiam, et omnes oro medicos, vt vltiora cum ea instituant tentamina, nullum ego inde damnum vidi, si ingrata sensationem, de qua plerique post eius assumptionem conquesti sunt, excipias, quae tamen momentanea tantum erat.

Cel. vero *Nathanael Hulme* *) eundem cum Cortice Peruviano, spirituque vitrioli (n. 16.) exhibuit, dabatque inde omni bihorio cochlearia duo, vbi neruinis opus erat; eadem quoque addidit huic mixturae.

Verum licet omnibus explendis satis faciat **Cel.** vir, semper tamen dubitari poterit, an Cortex Peruvianus, an Spiritus vitrioli, an vero aër fixus ex saturatione extricatus, salutem attulerit? Hunc **Cel.** virum secutus in mea praxi, salein tartari addidi decocto Corticis Peruviani (n. 1. 8. 9. 10.) non solum, vt plus de cortice aqua solueret, sed et vt obtinerem aërem fixum.

4do. In *clysmate*. Nihil perniciosius est in febribus putridis, ac diarrhoea, quae in morbo hoc plerumque colliquatiua erat. Haec vbi adstringentibus sistitur, remanent impuritates putridae in abdomine, pessimaeque producant symptomata; vbi vero sibi permittitur, vires, quae adhuc supersunt, amittuntur, morsque sequitur. Inuolvendum ergo putridum, corrigendumque: hunc in finem commendat **Cel.** toties laudatus *Percival*,

*) L. c. p. 66.

*cival**), aërem fixum ex mixtione cretae cum oleo vitrioli expulsum, ano ope instrumenti clysmatici pro fumo tabaci injiciendum. Adfert exemplum puellae febre putrida decumbentis cum pessimis symptomatibus diarrhoeaque foetidissima, huic praeter vinum, balnea pedum, vesicatorium ad humerum, omni bihorio aërem fixum dicta methodo ano injecit, felicissimo cum successu**). Confirmat efficaciam eius Cel. *Hey****), qui monuit, vt indagaretur, quidnam nitrosus aër, qui secundum experimenta Cel. *Priestley* magis antisepticus est priore, quique ope acidi nitri expelli potest ex omni corpore metallico, excepto zinco, in febribus putridis praestiturus sit.

Et hoc ego in hoc morbo, vbi diarrhoea minitabatur mortem, intentatum non reliqui, dictaque methodo in intestina adegı aërem fixum, licetque non omnibus salutem tulerit, velut ipse Cel. *Percival* confitetur †), nam morbus maior artem elusit, tamen plures servaui hac methodo ex ciuibus.

§. XXVI.

Altera hoc in morbo indicatio erat, *vires vitae conservare, labascentes erigere*; indicata ergo erant

E 4

car-

*) L. c. 2. B. St. 1. S. 153.

**) L. c. St. 2. S. 97.

***) L. c. 3. B. S. 2. 68.

†) L. c. 3. B. S. 277.

cardiaca stimulantia, neruina, velut *Serpentaria virginiana*, camphora, opium, vinum, sinapismi, vesicantia, spiritus cornu cerui, essentia castorei, moschus.

§. XXVII.

Opium.

Multi medici antiqui, vbi morbum malignum esse opinabantur, ad alexipharmaca et bezoardica confugerunt, in quorum miscela semper opium est; alii effervescentiam, quam sibi in febribus male imaginati sunt, compescere eodem studuerunt *). Recentiores medici hodiedum inter se litigant, an illud in putridis conueniat febribus? multi septicum, multi e contra antisepticum statuunt opium.

Demonstrauit *Cel. Schwenke* **), ab eo, aqua soluto, attenuari et fluidiorem reddi sanguinem; *Freindius* ***) animalibus per venam iniecit opium, et in interemptis tenuem, et rutilum deprehendit sanguinem. Et magnus *Tralles* †) affert in cadauere iuuenis, qui drachmam vnā opii assumpsit, paulo post mortem tumores liuidos, corruptelam omnium liquidorum, et intolerabilem foetorem enatum fuisse; plures denique *Cel. medici* his viris et suum adiecere symbolum, inter quos maximus opii inimicus in variolis inque morbis putridis est *Cel. Tissotus* ††), et *Cel. Quarin* †††) testatur

*) Vide *Cel. Tralles* de Opio Sect. 2. p. 173.

**) *Haematolog.* p. 188.

***) *Emmenolog.* in oper. T. I, p. 117. seq.

†) L. c. p. 182. 183.

††) L. c. p. 131.

†††) L. c. p. 47.

testatur, aegros, quibus opium exhibitum, post mortem citissime putrescere. Anno 1775 curandum habui literatum virum, qui studiis, laboribusque exhaustus comate vigili per 14 infestabatur dies, noctesque, huic, ut somnum procurarent tres medici Cracouienſes hoc ſpatio vnciam vnā et ſemis opii tam per os, quam per anum absque vllō effectu vel ſalubri vel noxio ingeſſerunt, excepta ſola ſenſuum hebetudine; huic mox ad me delato haemorrhoides fluebant, ſanguis tenuis, nullum craſſamentum exhibens, oculis ſe obiciebat, ſolis cardiacis nutrientibus, moſchoque a me ſanatus, hodie dumque ſanus vivit, vxorem duxit, functionesque ſuas cum laude proſequitur. At non omnes ita felices ſunt, maiori enim doſi a chirurgis exhibitum, vidi excitaſſe ſodam, grauitatem in ventriculo, ſpasmus cynicum, laxitatem maxillae inferioris, tumorem labiorum, difficilem reſpirationem, delirium, maniam, pruritus in cute, nauſeam, vertiginem, vomitum, ſingultum, animi deliquia, apoplexiam, ſudores frigidos et mortem. Vnde, licet quidam auctores in deſperatiſſimis caſibus, ut tetano, ileo, etc. illud magna doſi exhibeant, tyronem medicum tamen nunquam eo adducant, ut veſtigia illorum ſequatur, incertus enim euentus famam illius labefactare poſſet. Sed e diuerticulo ad rem.

Econtra docuit Cel. *Pringle* *) opium carni additum eam a putredine praepedire longe efficacius ſale marino; non diſſolui, ſed potius coagulari et ſpiſſari

E 5

ſanguis.

*) L. c. App. Experi. 10, n. 2.

sanguinem credunt Cel. *Alstonus* *), *Mead* **), *Lett-som* ***) confirmans hoc exemplo vetulae, quae per 14 annos plus quam 63 libras tincturae thebaicae, aliquot uncias puri opii illaesa sanitate, et non dissoluto sanguine assumpsit.

Verum nihil me horum virorum morantur argumenta, propria experientia edoctus, illud septicum esse; sed nec reliquis conuenit opium explendis indicationibus in his morbis, nam:

1mo. Exhibent Angli Medici opium ad tumultus ab emetico assumpto natos compescendos; sed testante *Geoffroi* nocet opium, vbi natura euacuatione eget: in hac febre etiam post vomitum aluus liberior requirebatur, tum, vt putridum in intestinis iam forte haerens euacuetur, tum vt materies impacta per actionem emetici mota, soluta, et ad intestina lata eliminetur.

2do. Exhibetur, vt nimius febris impetus compescatur. Dum scilicet omnibus prius memoratis iam adhibitis manet nihilominus nimia velocitas, et orgasmus humorum hisce praemissis sedari huc usque non potuit, tum ad opium confugiunt. Verum testis est experientia, opium cordis motum concitare, et consequenter circuitum sanguinis cum fortiori impulsu accelerare; obseruatur

*) Med. Essays. Vol. V. p. 160. seq.

**) De venenis. Opera, edit. Gott. T. II. p. 190.

***) Medical Memoirs of the general dispensary in London for part of the years 1773, and 1774. p. 119.

tur hoc, si post id assumptum pulsus exploretur; ab hoc citato sanguinis circuitu necesse est augeri febriem.

3tio. Vt alio symptomatice medeantur; verum nihil illud profuisse dicam, dum de diarrhoea verba facturus sum.

4to. Vt vigilias minuant, somnum concilient, noctesque tranquilliores reddant. Vigiliae continuae una ex praecipuis causis est, quae coctionem materiae morbosae impedire potest, ob ingentem, quae tum fit, iacturam spirituum. Gaudent vero semper medici, dum aegrum talem blandus aliquot horarum somnus inuadit, sperant scilicet, ut natura concentratis nunc viribus, coctioni intenta, huncce perficiat. Verum cum tot aliis et ipse expertus sum, in his febribus opium vel somnum nullum vel adeo turbatum causare, qui aegrum plus debilitet, ac reficiat. Non imaginaria hic adfero, sed ex observationibus ductas conclusiones.

Exulabat ergo opium, illa panacea vniuersalis, e nostra epidemia.

§. XXVIII.

Vinum.

Omnes in eo consentiunt medici, aegris nimium debilibus, neruosisque pathematibus affectis, quibusque febris iusto minor, quam quae coctioni peragendi sufficit, vinum exhiberi debere; quare illud mox in principio periodi secundae aegris adeo debilibus, ut lipothymia afficerentur

rentur, quibusque exanthemata sub cute latuerunt, quaeque ob debilitatem ad cutem propellere natura non potuerat, aut ob eandem retrocesserunt, pulsuque debili molli, subsultibus tendinum, singultu et caeteris symptomatibus in tertia periodo dictis, vinum album generosum hungaricum, purum, aqua dilutum, spirituque vitrioli acidulum redditum ad vncias duas, tres, immo et quatuor (in tertia periodo) omni bihorio exhibui, simul interne dedi mixturam n. 13. Sic vires vitae excitaui, putredini potenter restiti, subsultus tendinum, singultumque felicissime sustuli, exanthemata ad cutem propuli, retropulsa reduxi, verbo, aegros ex orci faucibus eripui, ita, vt confiteri auserim, sine cortice peruiano, moscho, vino, nullum ex hac epidemia conualuisse. Continuari iussi illud minori tamen quantitate, morbo ex toto sublato, cum pane biscocto: sic aegri sensim amissas recuperarunt vires et ad sanitatem redierunt. Cauendum tamen erat, ne illud exhiberetur aut concederetur aegris delirantibus, iisque, quorum pulsus celer et fortis erat ab exanthematibus retropulsis, his enim exhibitum mortem accelerasse vidi in nosocomiis. Vbi vero diarrhoea aderat symptomatice, vinum rubrum albo praetuli ob adstringentem vim.

§. XXIX.

Epispastica.

Vt vires vitae, quarum conseruatio tanti erat in hoc morbo, quaeque iam in principio morbi exiguae erant, excitarem, praeter haecenus dicta mox furis (non vt plerumque fieri solet plantis pedum) epispasticum

cum

cum (n. 17.) apposui, idque reiterari iussi omni 12 hora; simul necessarium quoque illud erat, vbi ferox delirium morbo accedebat, facies rubebat, oculique feroces erant, inde enim paulo post mitescebant aegri, et symptomata leuabantur.

§. XXX.

Vesicantia.

Et de vesicatoriis inter se litigant auctores, an illa in febribus putridis tuto adhibere liceat, nec ne?

Ait *Riuerius* *), vbi morbus malignus est, vnum non sufficit, sed plura apponenda sunt vesicatoria. In morbis his optimo cum successu quinque locis eadem apponere solet, nempe nuchae, ambobus brachiis, sub axillis et humero, duo ad furas. Et Cel. *Ettmuellerus* ait **): si vlla est febris, in qua vesicatoria conueniunt, est imprimis petechialis; consultissimum tum est, illa mature pedibus, atque brachiis applicare, citat ille *Sanctorium* ***)) et M. A. N. C. †). Idem suadent plures recentiores practici famosissimi, vt Cel. *Quarin* ††) etc. Neque inficiari potest, illa in angina maligna summi esse vsus.

Qui vsum eorum in hisce febribus reprobant, aiunt atque urgent †††), exinde pulsum reddi velocem et febrilem,

*) Oper. p. 541.

**) Oper. Medic. T. II. p. 398.

***)) In Method. vitand. errorum p. 841.

†) An. 2. obs. 214. p. 315.

††) L. c. p. 54.

†††) Ita Cel. *Timmermann*. diss. de vesicantium locis, in Cel. *Baldingeri* sylloge Vol. I. 347.

brilem, etiam in homine frigidissimo sequi calorem praeternaturalem et anxietatem, maxime vero sitim cum linguae ariditate; porro fauces halitum spirare foetidum, et urinam mingi acrem, lixiuiosam, foetidam, sanguinemque solui in acre, maleque olens, putridum liquamen: cui rei demonstrandae non tantum allegant facta a *Baglivio* commixtione pulueris cantharidum cum sanguine eiusque sero venae sectione extractis, sanguinem dissolutum, et serum illud multo liquidius, subtiliusque apparuisse, sed vel ipsum aliud eiusdem *Baglivii* experimentum *ἀλόγως* adhibent in quo canum post tincturam cantharidum, quae cum aqua *Cardui Benedicti* facta erat, venis jugularibus infusam, eademque enectorum cruor partim dissolutus, partim coagulatus, nigerrimus, et polyposus repertus fuit. His assentiuntur Cel. Medici *Closs*, *Boerhaave*, Il. L. *B. van Swieten*, *Langrish*, *Huxham*, *Tralles*. Cel. vero *Tissotus* illa plane in his morbis reiicit, ait enim *): „ex notis irritantibus in usum praesertim veniunt, et „omnium citissime operantur cantharides, inde more „abruptus emplastra vesicatoria primum suasi, sed pro „votis non succedebant, nouique deinceps non successisse felicius Cel. *Valcarengi*, certe numquam vesicantibus credere, aut fidere tantum potui, quantum „alii indiscriminatum faciunt **). Testatur pariter „*Borelli* nihil auxilii tulisse vesicantia, etenim omnes „ad tumulum brachiis, pedibus, et aliis partibus exulceratis delati sunt ***). In memoriam reuocaui ob „seruatio-

*) Opuscul. Medic. Tom. I. p. 50.

**) Medicin. ration. §. 351.

***) Epistol. ad *Malpighium* p. 28.

„feruationem viri in arte egregii Cel. *Richa*, qui in
 „vtili, nec satis noto opusculo testatur in febris putri-
 „da Taurinensi vesicantium applicationem minus pro-
 „speram compertam fuisse, additque paulo post, vbi
 „humores ad fluorem proni sunt, vbi acriores iidem,
 „ac effrenes, vbi sufflaminandus potius quam stimu-
 „landus cruor, nihil iis noxium magis, nihil perni-
 „ciosius etc. *)“.

Verum nimis rigorosus est *Tissotus*, nam:

Imo. Ab effectibus, vt ait Cel. *Carson* **), quos ex-
 „trauasato et separato sanguine cantharides pro-
 „ducunt, dubia nimis et incerta deducuntur,
 „eosdem procreari effectus cum in systema cor-
 „poris intromittantur. Hac ratiocinandi metho-
 „do nihil leuius, aut magis incertum“. Im-
 „possibile dictu est, quot, quantasque mutatio-
 „nes subeant, priusquam sanguini se immisceant,
 „nec, quam ibi formam induant, opinari licet.
 „Praeterea, si concedamus, eandem manere for-
 „mam, quam vasis absorptum, ori ingestum ex-
 „hibent, nihilominus fieri vix potest, vt tam exi-
 „gua quantitas sanguini immixta tam mirandos
 „gignat effectus. Incredibile quidem et absurdum
 „est credere, vnum aut alterum cantharidum gra-
 „num quinquaginta, vel sexaginta sanguinis libris
 „admissum, huius lentorem et viscositatem atte-
 „nuare posse. Si igitur parua quantitas in systema
 „intro-

*) Constit. Epidem. Taurinens. Anno 1720. §. 32.

**) De Cantharidum operatione, historia, et vsu in Cel. *Baldingeri* Sylloge c. Vol. IV. p. 186.

intromissa, et diffusa, sanguinis massam mutare nequeat, nec insignes illos effectus, qui obseruari solent, producere: cum ex alia parte satis constet, exiguam admodum portionem interuentione vesicatoriorum absorberi; nam unius granum dimidium, ore sumptum, in vesicae vrinariae ceruice magnos interdum edet effectus; dum, e contrario, vesicatoria cuti applicata nullos huiusmodi effectus edunt; vnde colligendum est, minorem longe quantitatem in systema intromitti, quam si per os insumatur, quae proinde nullam potest in sanguine mutationem inducere. etc.

2do. Cantharides non putrefaciunt, teste Cel. *Pringlio* *).

3tio. Vt Cel. *Timmermann* ait **): effectibus suis, et sequelis saepe terribilem illam inflammatoriam siue spasmodicam, sopores siue deliria, detentionem siue retrogressum materiae criticae exanthematicaeue, patrantem, irritationem intraneam, nullis fere aliis remediis perinde tuto ac efficaciter tollendam, contra - irritatione euertunt, dum interea simul tempus lucrifit ad caetera necessaria agenda, facile alias a nimio morbi irritamine praeuertendum. Non inficior, multi aegri febribus putridis malignis conflictati, quibus vesicatoria adhibita fuerant, mortui sunt, sed et alii plures,

*) Experim 22. p. 380. Append. Libr. c.

**) L. c.

plures, iisdem febribus affecti, quibus nullae cantharides appositae, aequae mortis praeda facti sunt. Qua de re confidenter ad omnium Practicorum, qui et suas, aliorumque cum vel sine cantharidibus institutas felices juxta ac infelices curationes sine praeiudicio attenderint, et inter se contulerint, experientiam prouocare auctum. Non igitur culpa mortium ex febribus putridis in vesicantia, sed in ipsas illas febres, febrium periculosissimas, recidit; vesicantia in iis faciunt aliquid utilitatis, sed ut non omnia ita nec putredinem per se inuvertere possunt.

Audiamus denique Cel. *Ludwigium* pulchre de his differentem *). Quadam constanti experientia certum est, vesicatoria quoque in hoc morbo maligno contagioso (erat febris putrida cum petechiis) utilia fuisse. Disquirendum autem erit, in quibus aegris, et quo tempore, ac loco rite adhibeantur. In omnibus quidem aegris nostris morbo afflictis, remedium hoc, quoniam nervosum systema excitando miasma malignum commouet, tentari et debet et potest in robustioribus, succiplenis, et mollioribus aegris. De his vero tenendum est, dispositionem ad suscipiendam et propagandam malignitatem maiorem esse, ita, ut quamvis nihil noceant, tamen nihil magnopere profint. Nos quidem sperauimus in his potissimum aegris, a cantharidibus facile laedendis, et forte ad nimiam humorum resolutionem disponendis, sinapismos — — meliorem

*) Aduersar. Medico. pract. Vol. I. P. I. p. 59. 60. 61.

rem habituros esse effectum: sed euentus contrarium declarauit; parum enim, vel nihil mutatus est morbi status, indeque perspeximus sinapismos hos non vniuersalem, vt vesicatoria, sed partialem tantum, ideoque minus sufficientem, edere effectum. etc.

Vnde et ego in his epidemiis ad mentem Cel. *Huxhami* aegris soporosis cum pulsu debili, paruo, intermittente, inaequali, tremoribus, oculis caliginosis, deliriis ferocibus, sed obscuris, furis duo, brachiisque totidem admoui vesicantia felicissimo cum successu; sic cordi, arteriisque deficientem stimulum addidi, quo sanguinem multo celerius, quam antea in circulum agerent, torpentes et quasi sepultas excitauit vires, febrim induxi artificialem, exanthemata prae debilitate retrogressa denuo ad cutem propuli, spasmiisque simul mederi potui. Nunquam tamen ea initio morbi salutaria, sed potius perniciofa esse vidi; vnde cum Cel. *Vnzero* *) concludo, eos, qui vesicatoria timent, eorumque vtilitatem in his morbis conuellere nituntur, experientiam non consuluisse, vel illa mox in principio morbi apposuisse.

Vidi in nonnullis loca, quibus vesicatoria applicata fuerunt, gangraenosa fuisse reddita: an ab absorpto eorum sale volatili alcalino, et in massam humorum delato? praegressa scarificatione vsque ad viuum, non omissisque internis remediis, velut mixtura n. 13., locum oleo *Terebinthinae* bis per diem eo cum successu illiniri iussi, vt suppurationem accelerarem, qua cutis,

et

*) *Der Arzt V. Band. S. 305.*

et adeps gangraenosa a subiectis viuis separabatur partibus. Laudavit illud Cel. *Plenk*, praefertque Cortici Peruviano, Spirituique vini *).

§. XXXI.

Spiritus C. C. Essentia Castorei.

Inter tot millia acute decumbentium, experientia didicit Cel. *Quarin* **), aegris plurimis, qui pulsum tremulum inaequalem, intermittentem, sed mollem habebant, mixturam ex spiritu C. C. et essentia castorei, sanitatem restituisse. Id ipsum in his epidemiis confirmare possum, addidique in similibus casibus mixturae n. 13. loco moschi, spiritus C. C. essentiae castorei ana drachmam vnā, quin et drachmas duas.

§. XXXII.

Moschus.

Vbi vero post usum spiritus C. C. essentiae castorei pulsus leuiter durus factus est, Moschum substituit Cel. *Quarin* ***).

Iam ab antiquis temporibus antispasmodicae vires in moscho reperiiebantur, sic illum in compescendis infantum passionibus epilepticis efficacissimum se deprehendisse, testatur *Fridericus Hoffmannus*. Illustrissimus commentator *Boerhaavii* aphorismorum narrat, se octenni puellae pulchro cum successu per vices alio alioque tempore dena moschi grana dedisse, atque

*) Mater. chirurg. p. 454.

**) L. c. p. 55.

***) L. c. p. 56.

inde saliuam, sudorem et vrinam per plures dies ita moschum redoluisse, vt propter nimiam fragrantiam inassuetae aegrotae molestus fieret. Denique fere plerique medici eum tam potens cardiacum antispasmodicumque remedium confitentur, vt aegros, licet nec iam proximos, saepe ad miraculum seruauerit. Verum tamen plerique Materiae Medicae scriptores eum non nisi maximis cum cautelis seruatis exhibent, idque in minima dosi, plerumque non vltra granum vnum. Cel. *Fullerus* non vltra grana duo praescribi praecipit; Cel. *Bates* nimis rigorosus est, et vltra granum semis pro dosi non exhibet, excipiendo *Iulapium hystericum moschatum*, in quo grana quinque moschi habet. Cel. *Schröderus*, et *Lemery* non vltra IV. V. Cel. *Quarin* *) grana IV. *Hermannus* grana quinque, monet tamen Cel. *Boeckler* **) caute mercandum esse cum illo, praecipue apud foeminas; cum enim ille motum humorum celeriores reddat, facile haemorrhagiam narium excitare posset. Aequè timidus esse videtur *Junker* ***); nam posteaquam refert illum in morbis neruorum, aliarumque partium a multis extolli, addit, vsum internum eius, nisi minima exhibeatur dosi, excitare validum humorum motum, neque satis confirmatam esse eius vim in debellandis grauibus morbis.

Chinenses non adeo timidi, vt nos, illum pro dosi ad scrupulos duos exhibent, vti refert *Du Halde* †).
In

*) L. c. p. 147.

**) Annotationes in *Hermanni Cynosuram* P. II. p. 39.

***) *Conspect. Therap. generalis* p. 18.

†) *Historia Chinae*.

In puluere Tunquinenſi aduerſus hydrophobiam adeo laudato, xvi grana moſchi pro doſi exhibentur. Legi varios Cel. Auctores, qui de hydrophobia ſcripſerunt, et ab omnibus fere hunc puluerem velut ſpecificum depraedicari, obſervationibusque confirmari legi. Tales adeo felices curationes non potui adſcribere cinna- bari, cum haec, vti obſervationes docent, nunquam per ſe tales producat, hinc moſcho adſcripſi, cumque hac doſi ſumptum nunquam nocuiſſe, quin potius fere ſemper profuiſſe legerim, poſteaue ab Anglis Medicis edoctus fuiſſem, maiorem doſim eius praefcribi; ſtatui menaſta occasione illos velle ſequi, pauloque poſt circa medium Nouembris 1774 accepi curandum panni textorem *Bart* —, qui feбри ſynocha putri cum diſſolutione humorum laborabat, huic cum in abſentia mea varia bezoardica a chirurgo data fuiſſent, tandem 14 morbi die acceſſit ſingultus, ſopor, ſubſultus tendinum atque conuulſiones topicae, pulſus erat celerrimus, debilis, intermittens, vrina et aluus inſcie dimiſſa, lingua ſicca, nigra, facies cadaueroſa. In hoc periculoſiſſimo ſtatu veſicantia ſuris admori, viresque moſchi experiri volui, quare praefcripſi puluerem n. 18. omni trihorio ſumendum. Hora elapſa a ſumpto vno puluere ſingultus, qui antea fere perpetuus erat mitior factus eſt, ſecutus ſudor per vniuerſum corpus moſchum redolens, tertia aſſumpta doſi ſingultum, conuulſiones, deliria euaneſcere laetus vidi, neque amplius redierunt haec ſymptomata, et aeger paulo poſt, ab omnibus pro perdito habitus, conualuit.

Hic felix successus fuit mihi incitamento, vt omnibus aegris in his epidemiis, quibus pulsus debilis, celer, inaequalis erat, subsultus tendinum aderant, singultus, tremores, oculi caliginosi, conuulsiones, exhibuerim in mixtura n. 13. grana viij. ad xvj. felicissimo cum successu, semperque somnum et sudorem leuantem inde obseruaui. Vbi mors auerti non potuit, nil profuit, sed et aliud praestantissimum remedium nihil profuisset.

Fuere tamen nonnulli aegri aegraeque, quae eius odorem ferre non poterant, sed hae tantum paucae erant: his eius loco datus Spiritus C.C., essentia castorei, non tamen tanto cum successu; vnde, si unquam, certe in his epidemiis verum erat effatum Cel. *Salomonis Alberti* dicentis *): ita me hercle moschus necessarius, vt si usura eius medicinam orbaueris, ipsa mutila protinus sit, ac diminuta.

§. XXXIII.

Tertia indicatio erat *prospicere urgentibus symptomatibus*. Praecipua eadem erant lipothymia, haemorrhagia, tussis, aphthae, stranguria, ischuria, peruridium, tympanites abdominalis, bubones, carbunculus, anthraces, scorbutus; de his nunc dicendum, de reliquis iam dictum.

§. XXXIV.

Lipothymia.

In paroxysmo lipothymiae motus cordis, qui caloris vitalis omniumque virium fons existit, ciissime restituen-

*) Vide Cel. *Neumann* Chymiam Medicam dogmatico-experimentalem Editionis secundae 1756. Tom. II. p. 249.

stituendus erat; quare frictiones artuum pannis laneis institutae, naribus spiritus salis ammoniaci volatilis admotus.

Post paroxysmum morbo, cuius symptoma extitit, debellando dicta adhibebatur opera.

§. XXXV.

Haemorrhagia.

In hac epidemia haemorrhagia, siue ea in principio, siue prouecto morbo contigit, semper mala erat; nam nunquam illa cum euphoria contigit, sed semper cum damno. Sanguis enim cum impetu excretus, tenuis, floridus erat, necque facile in frigore coeuns, pulsum infringens, omniaque exasperans symptomata, exanthemata, si aderant, repellens. In hoc statu mixturam n. 19. exhibui, simul pinnis narium immisi turundam solutione n. 20, madidam, tandiuque in naribus reliqui, donec post vnum alterumue diem sponte elapsa fuit.

§. XXXVI.

Tussis.

Plurimi in hac epidemia tussi, noctu praeprimis affligente, vexabantur. Hi sputa aut nulla, aut spumosa euiciebant, pauciores puriformia, de dolore in thorace, nisi vbi illa diu durauit, conquesti non sunt; respiratio erat facilis, solus scrobiculus cordis dolebat, fauces, guttur quasi a fumo acri irritari, dixerunt. His dedi loco decocti hordei cum spiritu vitrioli de-

coctum altheae cum floribus verbasci oxymelle simplici edulcoratum, non omissis internis morbo primario conuenientibus. Vbi sputa cocta inceperunt prodire, exhibui expectorantia n. 21, sic illam breui debellauit.

§. XXXVII.

Aphthae.

Aphthae hoc in morbo apparentes liuidae, nigrae, plerumque confluentes, pessimi ominis erant. Ortae enim sunt ab vniuersa massa humorum corrupta: quibus necrosis gingiuarum necdum aderat, opem attulit linctus ex roob dianucum alumine rupeo, spirituque falis acido n. 22, qui pro vehementia mali augendus erat; simul iis, quibus mens constabat, elui os gargarismate n. 23, praecepi saepius per diem; sic multum pituitae cum emolumento prolicitum fuit, crustae aphthosae lapsum moui, et vlcuscula relictæ mucilaginis feminum cydoniorum confanauit.

§. XXXVIII.

Stranguria.

Multi aegri aegraeque iam initio morbi, de quibus constitit cathetere, nullo vitio in vrethra laborare, conquesti sunt de dolore ante, sub, et post mictionem, guttatimque emissa vrina continuo ad mingendum stimulo, et tenesmo non absimili ani. Hoc symptoma in febribus putridis pessimi ominis esse, aiunt quidem medici; ego tamen in hac epidemia, hoc symptoma nec bonum nec malum esse, perspexi: nam orta est haec stranguria vel a vi morbi, vel ab acribus particulis cantha-

cantharidum absorptis, et ad vesicam delatis; neque, ubi a sola vi morbi oriebatur, periculosum erat, dummodo cum auxiliis moras non necerem. Quare iussi regionem pubis pannis laneis fumo baccarum iuniperi imbutis fricare, perungi postea vnguento n. 24.; ubi haec nihil iuuabant, oleum lini recens in vrethram felici cum successu inieci. Vbi vero ab acribus particulis cantharidum absorptis proueniebat, praeter dicta auxilia camphora, remedio morbo symptomatibusque congruo, addita desideratam opem attulit.

§. XXXIX.

Ischuria.

Ischuriae verae, iisdem ex causis natae, dicta paragrapho priori remedia auxilio erant; ubi vero haec frustranea erant, cathetere vrina educebatur. Bono illa erat omine, plerumque enim cum bonis symptomatibus crisin per vrinam futuram designabat.

§. XL.

Peruigilium.

Hoc adeo refractarium symptoma, in hoc morbo opio non vincibile *), imminui linteo aqua rosarum cum aceto rosaceo madido syncipiti et temporibus applicato, emulsioneque ex feminibus papaueris albi. Vbi his non cessit medicaminibus, illud soli naturae reliqui.

*) Vide §. XXVII. n. 4.

§. XLI.

Tympanites abdominalis.

Tympanites abdominalis a putredine humorum et viscerum in abdominis cauo oriebatur. Putredine enim solidorum et fluidorum partes corruptae nexu solvuntur; subito ille contingebat, et in immanem molem intumescebat abdomen. Hunc quidem pessimae notae, quin lethalem omnes fere agnoscunt medici; sanauit tamen nonnullos Cel. *Quarin* *, fomentis appositis ex mentha, roremarino (quibus ego scordium, et rutam adieci) vino incoctis, bene expressis linteis, simulque clysmata ex decocto Corticis et chamomillae iniici suadebat. Eadem methodo me plures ex orci faucibus eripuisse, superius dixi **). Ex pluribus hunc mihi liceat adferre casum: Die vigesimo secundo Ianuarii a. c. hora decima matutina a sacerdote oror, vt cum eo feminam T. F. morbo putrido grauitur decumbentem adirem. Ingressus cubile amicos amicasque eiulantes vidi, desperabundasque de sanitate amicae restituenda; accedens lectum, in quo aegra iacebat, illam continuo singultu, conuulsionibus topicis, comate comatode laborare, diarrhoea teneri, faecesque aluinas vrinamque in lectum dimittere cognoui, abdomen vero in tantam molem inueni expansum, vt ventrem grauidum nouem mensium superaret; pulsus erat celerrimus, debilisque, morbi dies erat decimus septimus; a chirurgo hucusque peruersa methodo tractata. Dum omnes certam mortem expectant, aquam ipsi offero, cum
vero

*) L. c. p. 64.

**) Vide §. XX.

vero eam deglutire non posset, mox mutato consilio de interno remedio, clyisma n. 11. iniici curo, abdomini fomenta ex mentha, roremarino, scordio, marubio vino incoctis appono, extremitatibus vinum calidum obuoluo omni altero minuto, sic aegra se mouere, haustumque aquae postulare incipit, pulsus insurgit, et abdomen sensim collabitur. Mox reiterari clyisma iubeo, vesicantia furis apponi, interimque omni hora cochlear de mixtura n. 13. sumi. Vesperi aegrae status adeo mutatus erat, vt quae morti proxima fuerat, nunc sensim ad sanitatem recuperandam properaret, quam hucusque illibatam conseruat. In simili casu, vbi aegris deglutitio restituta, cortex peruianus, qui antea intra nycthemerum ad uncias duas exhibitus erat, porrigendus erat ad uncias quatuor. Sed et a clysmatibus ex aëre fixo in similibus periculosis casibus circa finem epidemiae pulchros effectus me obseruasse, alibi retuli *). Detumescente abdomine, illud fascia lata sensim magis magisque constringendum erat.

§. XLII.

Bubo.

Bubones in peste die tertia vel quarta erumpentes symptomatum leuamine salutarem promittere euentum, omnes ii consentuntur medici, quibus pesti mederi contigit. In descripta epidemia bubones, quos vidi, tam in viris quam feminis, nonnisi vna aut altera die ante mortem eruperunt cum exacerbatione omnium symptomatum viribusque, quae adhuc paucae supererant penitus

*) Vide §. XXV. n. 4.

nitus ablatis; subito glandulae inguinales aut subaxillares intumescebant ad oui vsque anserini magnitudinem et intense liuescebant; facta ergo est metastasis ad has glandulas, sed eheu semper lethalis. Licet enim mox, vbi illos prodire animaduerti, (prognostica nulla erant signa) locis, ex quibus prorumpabant, emollientia cum irritantibus apposuerim, tamen vix binis horis praesentibus, subito disparebant absque vlla subsequente succenturiata euacuatione, et intra paucas horas aegrum certo necabant. Quidquid enim ex irritantibus emollientibusque tentarem, incassum fuit; nihil profuit mixtura n. 13., nihil vinum, etsi largius haustum; vnde in desperatissimo hoc casu, vt nihil intentatum relinquerem, quid ferrum posset, experiri volui. Quare vbi situs vasorum admisit, lanceola cruciatam sectionem fieri praecepi, vulneri que postea digestiua, et super haec emollientia cum irritantibus apposui: sed et haec ob penitus ablatas vires, pessimaque, et lethalia coniuncta symptomata, artem nostram eluserunt.

§. XLIII.

Carbunculus.

Vbi natura victrici morbo succumbere videbatur, vel in femoribus, vel in dorso valida inflammatio ex liuido purpurescens sese manifestauit, quae intra paucas horas in gangraenam abiit pluribus aperturis dehiscentem, per quas liuida, nigra, foetidissimaque paniculi adiposi fragmenta exiuerunt. De dolore nullo aegri conquesti sunt; comatosi enim tales, et insensiles erant aegri. Vbi carbunculum fieri animaduerti, praegressa

gressa scarificatione, ad viuas partes usque gangraenosum butyro antimonii tetigi, dein foui solutione salis ammoniaci in spiritu vitrioli, vt partes mortuas a vivis separarem, suppurationemque promouerem; interneque corticem peruianum, vinum, camphoram, acidaque mineralia larga exhibui dosi, sed haec omnia tanto tamque atroci hosti resistere non poterant.

§. XLIV.

Anthrax.

Fuere etiam aegri, quibus eadem praegressa inflammatio in dictis locis, dictoque morbi tempore defuit in verum sphacelum cum eschara crassa, nigra. Huic eadem opposita fuere remedia, quae carbunculo, sed incassum.

§. XLV.

Necrosis gingivarum.

Febres putridas ad scorbutum praedisponere, docent scripta medicorum; cum enim per illas debilitentur solida, horumque in fluida actio langueat, necesse est, humores acriores reddi; dein eadem putridae febris causa est quae scorbuti, secundum Cel. *Macbri-*
dium, aëris fixi videlicet defectus, vnde, licet perpau-
cis aegris nostris circa initium periodi tertiae gingivae
inflammabantur, ad minimum ipsius linguae attactum
sanguinem fundebant, tantumque foetorem ex ore ex-
halabant, vt adstans animo fere linqueretur; ichor per-
petuo ex ore effluebat, corpusque hinc inde, praeci-
pue in femoribus furisque vlceribus liuidis obsessum erat,

venae raminae varicosae erant, quia liber sanguinis transitus ex his venis in iugulares impediabatur, rupturaeque proximae; dentes fere omnes excidebant. Quam acrem corruptelam sanguinis, et celerem progressum gangraenae nonnisi is, qui mecum ad lectum similium aegrorum accessit, crederet, cum intra aliquot dies ossa maxillaria et palatum arrosa fuerint. Similes aegri frequentibus lipothymiis affligebantur et in illa perierunt.

Vt malo nascenti obuiam irem, aut remedio n. 25. penicillo excepto tetigi omni hora alterna partes affectas, aut solo spiritu falis acido; interne vero exhibui serum lactis cum spiritu falis acidi magna dosi, videlicet ad libram vnā feri lactis drachinam vnā spiritus falis. Verum hisce auxiliis limites gangraenae ponere impar fui; corticem peruianum nobilissimum antisepticum in hac gangraena nihil prodesse, plures habent, quare et hic remedium *Hippocratis* vltimum *) ferrum candens nempe, vbi caries incipiens erat, experiri volui, verum et hoc irritum fuit.

§. XLVI.

Supereſt, vt de diaeta, deque regimine aegri agam:

Diaeta hoc in morbo erat antiputredinosa, omnia hinc acida, aut aceſcentia locum habebant. Vbi fructus horaei haberi poterant, ii aegris (niſi diarrhoea laborarent) concedebantur; illi enim aluum liberam ſeruant, et ob gratum acorem guſtui ſeſe commendant, ſitim

*) Sect. VIII. Aph. 6.

fitim et calorem minuunt. Cremor auenae, hordei perlati, jus ex oryza cum succo citri aut solo aceto vini, quotidianus cibus aegri erat; iura meracissima carni-um, quibus acetosa incocta, aut acida reddita non nisi parca copia vna vice haurienda, iis aegris concessa erant, qui melius valere coeperunt.

Indusia, et lintea aegrorum conspurcata, ne putridum denuo per vasa absorbentia in massam humorum feratur, renouanda erant. Vbi exanthemata prodierunt aut vbi aegri multum sudarunt, tum lintea sicca leuiter calefacta sub indusio madido apponenda, et dein subito, vt aura frigidior caueatur, indusium ab homine sano portatum, calore lecti tepidum redditum induendum erat.

Reliqua ex iis delibari possunt, quae in cura prophylactica adduxi *).

§. XLVII.

Hac methodo tractatus morbus desit

vel in sanitatem,

vel in mortem,

vel in alium morbum.

§. XLIII.

In *sanitatem* terminabatur, vbi vis febris putridum illud irritansque, quod cum humoribus circumferebatur, ita subegit, mutauit correxitque, vt de corpore euacuari potuerit excitata sensibili quadam euacuatione, quam

*) Vide §. VIII.

quam criticam insignire solemus. Talis in hoc morbo fiebat per vomitum, sudorem, vrinam, diarrhoeam delirium, parotidem, surditatem, salivationem; bubones vero, carbunculi, atque anthraces nequaquam his annumerari possunt, cum non concoquente et segregante natura bona a malis, sed in cruditate morbi facti fuerint.

§. XLIX.

Vomitus.

Vomitus hoc in morbo natus est vel in principio, vel in ἀκμῇ. In principio vel erat symptomaticus, vel criticus; plerosque enim aegros nostros in principio morbi vomuisse, vel cum vel sine leuamine, dixi in morbi historia. Vnde etiam, vbi nullam contraindicans aderat, ille promotus est; aut vbi nausea sola torquebat, arte excitatus, memor illius, quod *Hippocrates* praecepit *): *purgandum esse in valde acutis, si turgeat materia, eodem ipso die; differre enim in talibus malum.* Factum tamen est in non paucis, vt vel natura vel arte excitatus exorbitaret, aegrumque alioquin debilitaret, mulctaretque pessime; his, posteaquam demulcentibus acre obuolutum esset atque correctum, exhibitum antiemeticum *Riuerii* n. 15. emplastrumque diabetanon cum camphora et opio regioni ventriculi impositum, aut solus spiritus vini camphoratus eidem regioni illitus, vomitum cohibuit.

E contra fuere aegri, quibus iam in principio arte vel natura excitatus vomitus salutem attulit, adeoque
vere

*) Sect. IV. aph. 10. et Sect. I. aph. 24.

vere criticus erat; nam eiecta pituita ductili, foetente cum bile, parca etiam quantitate, (excreta enim numquam ex copia, sed ex qualitate, et leuamine aestimanda esse monuit *Hippocrates* *)) euanescebat paulo post ingrata illa ponderis sensatio ad scrobiculum cordis, oris amarities, nausea foetorque cadauerosus ex ventriculo ascendens. Multos (praecipue a contagio) solo vomitu morbum felicissime effugisse, alibi dixi, exemploque viri, qui indefessus aegris opitulabatur confirmaui **). Si quivis hoc morbo decumbens medicam quaesivisset opem mox in prima periodo, certo tam atrocem effugisset morbum.

Ergo sine praegressa coctione crisis perfecta? certe in incipiente morbo coctio non obtinet.

Vomitus in ἀκμή morbi contingens, pessimus erat, oriebatur enim a retrogressis petechiis vel miliaribus; aegri tales nil nisi medicamenta, potum pituitamque eiecerunt. Ortus ergo est iste vomitus a materia exanthematica per metastasin ad ventriculum deposita. Quum semper in hac epidemia ob nimiam virium jacturam exanthemata retrocesserint, (quod docuit pulsus parvus, intermittens, inaequalis), illae excitandae erant; quare vesicantia furis apposita, vinum tam in potu, quam in mixtura n. 13. exhibitum, cortex peruvianus in clysmate n. 11. (praesente etiam diarrhoea) omni hora aut bihorio iniectus.

§. L.

*) Sect. I. aph. 22.

**) Vide §. XIV.

§. L.

Sudor.

Hic vel in cruditate morbi, vel praegressa coctione die bono contigit, adeoque vel *symptomaticus* vel *criticus* erat.

Symptomaticus ortus est vel a regimine calido, vel a saburra putrida in primis viis nidulante, vel etiam a dissoluta humorum massa.

Quod plerique incolae regnorum, quod nosocomia dereliquerunt regimen calidum, cives Bielitzenfes in morbis acutis nec dum abiurarunt, credunt enim firmissime, illos tam exanthematicos, quam non exanthematicos, mox sudore excitato, eoque expresso penitus debellari posse, vnde puluinaribus, pellibus, stragulisque aegros suos adeo cooperiunt, vt vere illos iis sepultos esse videas, solliciteque cavent, ne aura frigida eos tangat, manum ex lecto extrahere pro crimine habetur, vnde siue sit hyems, siue non, cubilia calefaciunt, in quibus saepe tantus est calor, vt ipsi adstantes sudent, fenestras tamen arcte claudunt, diaphoreticis, potibusque tepidis sudoris excretionem vrgent.

Quam peruerfa, quamque pestilentialis sit haec methodus, omnes confitentur neoterici medici, ex quibus *Glassium* memorasse sufficiat; ait ille *): natura in febribus, vnica excepta peste ephemeraque britannica, numquam apta est materiam febris per sudorem

*) De febribus Commentar. 10.

rem antea expellere, quam eo elapso tempore, quod ad coctionem requiritur. Vnde sudores validi initio febris nati illam non tollunt, quin signo sunt morbi longi et magni et verosimilius causa diuturnitatis mali, (his addo, non numquam etiam mortis), aegris aluum claudunt (euacuatione enim una aucta aliam imminui, necesse est), et in putridis circa tempus criseos diarrhoeam excitant, ubi ii aegri, qui initio morbi non sudarunt, facilius, et citius morbum superarunt; idem hac descripta epidemia confirmatur. In nostro climate, prosequitur *Glassius*, non opus est in sano cutem esse humidam, in climatibus calidioribus e contra id proficuum est.

Quapropter ex consilio maximi medici *Boerhaavii* *) mox, cives aegros accedens, iussi hora una aut femi altera pulvinaribus dorso capitique substratis in lecto federe, quotidie integumenta a corpore sudante sensim ipse amoui non sine murmure adstantium, aërem admisi frigidiusculum aperiendo fenestras etiam ipsa hyeme, aegri lectum cortinis claudendo, ne immediate frigidus illos allueret aër, a calidis, calefacientibus, diaphoreticisque abstinere iussi. Sed haec tantum tamdiu observabantur, quamdiu praesens eram, ubi tergum verterem, peruersum reuocatum regimen, non nisi perpetuis minis me tales inobsequiosos derelicturos, aegrosque, non opinantibus amicis, visitando obtinui, ut parerent adstantes.

Sudor in initio febrium putridarum a saburra in primis viis haerente excitari potest. Cognoscitur ille,

*) Vide Ill. Commentatoris Tom. II. p. 564.

si regimen calidum non obtineat, vt in nosocomiis, si adsint signa saburrae, velut anorexia, amarities oris, foetor peculiaris ille cadaverosus ex gutture ascendens, nausea, vomitus, dolor ad cardiam; evanuit ille plerumque excussa de corpore saburra vel emetico, vel purgante.

Denique in initio inque incremento morbi sudor erupit, non calido regimini, neque saburrae in primis viis haerenti tribuendus, sed soli dissolutioni humorum; erat ille plerumque foetidus, copiosus, in nonnullis etiam fuliginosus, facies videlicet, manus et reliquum corpus ita conspurcata erant, ac si puluere fuliginis aquae immisto infecti essent aegri; non cedebat haec spurcicies lotioni, sed immutata persistit. Huic generalis medela opposita.

Criticus vero ille sudor erat, qui

1mo. Praegressa coctione in statu vel decremento morbi contigit.

2do. Absente alia euacuatione critica, vt diarrhoea, vrina.

3tio. Febrim imminuit reliquaque morbi symptomata *).

4to. Die decretorio vel critico erupit, vnde dixit *Hippocrates* *), *sudores febricitantibus boni, qui manare coeperint die 3.5.7.9.11.14.17.21.27.* etc. ii enim sudores morbos judicant, qui vero secus, longum morbum et recidiuam significant.

Loqui-

*) *Hippocrates S.IV. aph. 86.*

**) Sect. IV, aph. 36. et Coac. praenot. §. IV. p. 579.

Loquitur hic *Hippocrates* de febribus continuis remittentibus, nempe de causo, hemitritaeis, tritaeophyis, in febribus continuis continentibus die 4. 7. 11. 14. 17. 21. etc.

5to. Rigore praegresso.

6to. Per totum corpus aequaliter diffudit calidus, guttatim stillauit, in vaporesque attollebatur *).

Vbi iste apparuit, corpus moderate tegere et aërem frigidum cauere iussi, medelaeque morbo congruae, symptomatibusque strenue institi; vbi ille ob vires vitales languidas jam jam supprimi videbatur, illum infuso corticis sassaffras tepide hausto semper feliciter reuocaui.

Verum tamen nonnumquam criticus hic sudor lethalis erat, si nempe vel alteri criticae euacuationi accessit, aut vbi cum illa alia praesto erat, vt v. g. diarrhoea; vbi enim in acutis eodem tempore duae crises, sudor scilicet et alui fluxus superuenit, fere omnes mori, dixit *Bagliuius*.

Post morbum superatum remanens sudor, vltiorem corticis peruiani vsum exposcebat.

§. LI.

V r i n a.

Vrinam in febribus putridis rarissime criticam esse, adnotarunt Cel. medici. Interim haec epidemia praesimilibus id peculiare habuit, quod frequens fuerit cri-

*) Idem prognost. §. 5. p. 451.

sis per vrinam, licet illa non abluderet ab ea, quae per totum morbum excreta est. Vbi ergo morbus in statu vel decremento erat, vbi coctio praegressa, vbi ischuria vera praecessit die 13. 16. 20. (quae citius contigit, symptomata erat semper) licuit certo vrinae fluxum criticum praesagire die 14. 17. 21; fluebat illa praegresso tremore totius corporis, parturientibus familiari, magna in quantitate ad libras ter, quatuor, quin et sex simul et semel, febrimque si non penitus fustulit, certo tamen adeo mitigauit, vt moderata esset, omniaque perniciem minitanti symptomata pro voto compescuit.

Vbi haec critica euacuatio subito supprimi coepit (quod saepe accidit) emollientia fomenta, aut vnguentum althaeae, regioni pubis imposita mox illam denuo reuocarunt.

§. LII.

Diarrhoea.

Maximam attentionem medici in hoc morbo exigit diarrhoea. Quum enim plerique aegri hoc diro morbo decumbentes ab ipsa inuasionem morbi jam eadem afflictentur, et cum ea mundo in aeternum valedicant, multi medici illam pro periculoso habent symptomate, quod sine mora mitescendum, quin et compescendum esset; alii deposita idea eam criticam esse posse, illam semper pro symptomata habent; sic in febre petechiali epidemica, quae Viennam ab anno 1757 ad 1759 deuastauerat, Cel. *Hafsenoehr* suasu Cel. sui praeceptoris *de Haen* omnem diarrhoeam in hoc morbo in statu vel decremento morbi etiam contingentem pro symptoma-

ptomata habuit, eamque compescuit opio tam interne sumpto cum cortice peruiano, quam illo in enematis iniecto *). Verum si & alios consulimus scriptores medicos, quibus similibus epidemiis mederi contingit fatendum erit, diarrhoeam hoc in morbo frequenter criticam esse, & aegris optatam sanitatem restituisse; id ipsum hac epidemia confirmatum vidi.

Ergo duplex hoc in morbo occurrebat diarrhoea, alia symptomatrica, alia critica.

Aluum liberam in hoc morbo per totum eius decursum salutarem, quin et necessariam esse, pluribus locis inculcaui, vnde vbi eadem nycthemeri spatio fiebat, referata enemate emolliente; vbi tamen ea in principio modum excedebat, vires vitae, alioquin debiles, plus debilitauit, coctionem impediuit, morbum auxit. Oriebatur autem illa plerumque a neglectis euacuationibus primarum viarum, aut vbi eae ob vim morbi amplius fieri non potuerunt absque periculo vitae amittendae; vnde de ea sistenda cogitandum erat. Quare si salia media aegris exhibere morbus indicabat, eadem ex medicina omittenda erant, vinum rubrum languente febre concedendum, radix arnicae n. 14. tentanda; cum ab ea tamen mihi abstinendum fuerit **), mixtura n. 26 omni hora ad cochlear vnum sumenda substituta, quibus remediis vt plurimum haec diarrhoea cessit.

Prouecto morbo dicta auxilia diarrhoeam maioris jam periculi sedare nequiverunt; ruebant enim quasi humores

G 4

res

*) Vide eius historiam medicam morbi epidemici siue febris petechialis. Cap. III.

**) Vide §. XXIII.

res per intestina, perque rectum eliminabantur, aegris insciis, faeces nigrae, virides, putridissimae, spumescentes, et vires vitae adeo infrangebantur, vt pulsus exilissimus faciesque cadauerosa fieret. Cui si opiata, adstringentia, vt bolus armena, cortex simarubae, succus catechu, opponerentur, mansit saburra in intestinis, quae acrimonia sua illa irritauit, inflammauit, vel resorpta intra sanguinem nouam accendit febriem. Vbi vero diarrhoea sibi permissa est, mors certa omnibus miseris finem imposuit. Inuoluendum ergo corrigendumque putridum erat; hunc in finem laudant plerique medici clyisma balsamicum ex lactis vaccini vnciis quatuor, terebinthina, vitello oui subacta drachma vna et theriacae Andromachi vncia semis, addito, si rebellis erat morbus, ichthyocollae scrupulo vno. Enim vero tentatum hoc clyisma saepiusque repetitum spem meam eludebat. Quare ad mentem Cel. *Percival* aërem fixum ano inieci *), atque interne dedi mixturae n. 27. optimo cum successu magna cochlearia bina omni hora; hac itaque ratione et adstringens et potens antisepticum adhibui remedium. Quod enim alumen nimis adstringebat, id extracti corticis peruvianii blande purgantis virtus emendabat absque vlllo malo subsequente effectu **); pro potu vinum rubrum aqua dilutum spiritu vitrioli acidulum redditum exhibitum est.

Critica diarrhoea orta est a materia morbi cocta ad intestina delata. Cognoscebatur vero illa critica esse :

IMO.

*) Vide §. XXV. n. 4.

**) Vide Cel. *Quarin* L. c. p. 33.

1mo. Ex praegressis borborygmis in abdomine.

2do. Ex praegressa coctione.

3tio. Ex leuamine aegri morbique symptomatum; remissione nempe febris, pulsu ad naturalem accedente.

4to. Ex sufficientibus viribus praesentibus in aegro; ubi enim talis diarrhoea contigit aegro jam enervato, licet vinum largius etiam ei exhibitum fuerit, tamen ei perferendae impar erat.

5to. Ex absentia alterius alicuius euacuationis.

6to. Die decretorio contingente, morboque existente in statu vel decremento.

7mo. Ex aluo pultacea flava; alias faeces non vidi criticas esse.

8uo. Ex praegressa surditate sine parotide subsequa.

Nihil in hac moliebar; sed ubi eandem fieri animaduerti, clysmate n. 6. viam praeparavi *), et pro diuersitate symptomatum remedia porrigebam, viresque vitae, ubi necesse erat, vino erigebam.

§. LIII.

Delirium.

Delirium in hoc morbo itidem vel erat symptomaticum vel criticum.

Symptomaticum praesagire licuit ex sequentibus signis; vigiliis scilicet pertinacibus, aurium tinnitu,
G 5
lingua

*) Vide §. XVI. n. 4.

lingua tremula, obliuione, confusa responsione ad interrogata, oculis splendentibus crebro motis, floccorum muscarumque captatione, subita manus retractione sub pulsus exploratione.

Symptomaticum a sola malignitate morbi in cruditate ortum vel erat mite vel ferox; illudque vel continuum vel intermittens. Cui vt mederer, imprimis situm corporis erectum commendaui, furis, brachiis duo admoui vesicantia, capiti raso fomenta ex aceto apposui. Vbi vero adeo ferox erat delirium, vt aegri per plateas currerent, quibusque facies et oculi ruberent, fixi essent, his ad avertendam phrenitidem vtiliter hirudines retro aures admoui; interne vero ea remedia exhibui, quae vis morbi indicabat.

Criticum vero delirium esse cognoui: si praegressa coctione die critico contigit in statu vel decremento; si morbum leuauit, et eius symptomata; si tremor (non ab ischuria natus) praecessit: dixit enim iam *Celsus* *), *cui calor et tremor est, saluti delirium est.*

Dum hoc adesse animaduerti, nihil molitus sum; vbi tamen illud exorbitabat, mitius sinapismo nuchae applicato reddidi.

Accidit, vt morbo superato delirium remanserit; verum cum per morbum nimis aegri debilitati fuerint, hoc naturae et tempori commisi. Tales reconualescentes, qui in morbo delirarunt, morbo superato quoque adhuc delirabant. Liceat ex pluribus vnicum adferre exemplum. Officialis *Koln* — hoc morbo pessime

*) Libro II. Cap. 8.

sime decumbens, die vicesimo primo morbi critico judicatur delirio, in quo, dum eodem die mane illum adirem, mihi reddit, se nocte praegressa venatum esse pluresque ceruos vrsosque enecasse; postea mandavit seruo suo, ut mihi tres traderet. Hic ubi resanatus est, per plures menses de eadem venatione, deque eodem dono confabulabatur, neque nisi sensim erroris conuinci potuit. Tales aegros euacuantibus tractare vetitum est, cum inde obseruauerint Cel. medici immedicabilem stultitiam sequi.

§. LIV.

Parotis.

Nec deerant aegri, licet pauci, paroditibus iudicati. Has fieri suspicari licuit, si genae solito magis rubebant surditasque aderat; ista signa docebant, materiam febrilem critice versus glandulas parotides deponi. Nascebantur illae plerumque praegressa coctione die decretorio, iisque, si vires vitae non admodum fractae erant, febris eiusque symptomata imminuta fuere.

Cum in hoc morbo dissolutio humorum obtinuerit, operam et aegrum suum perdidisset ille, qui blandam resolutionem horum tumorum expectasset, ut enim illa fiat, requiruntur humores blandi, motus sedatus et causa obstruens non nimis solidata. Quare omni vi in eo adlaborandum erat, ut suppuratio promoueretur, ad quam obtinendam plurimi suadent cataplasmata apponere sedulo, vnoque refrigerascente mox aliud apponi. Verum praeter id, quod eadem
non

non tam frequenter, vt necessum fuisset, in tanto numero aegrorum, reiterari potuissent, frigefactaque retropellere potuissent parotidem, etiam pondere suo aegris molesta sunt; vnde suadet eorum in locum substituire Cel. *Quarin* *) emplastra gummosa, vt diachylon cum gummatibus, de galbano crocatum dispensatorii Viennensis. Si vel pro minima parte tumorem esse mollem reperi, mox lanciola eundem incidi curavi, digestiuisque tractavi, vt accelerarem suppurationem. Vsu enim didici, frustra hic chirurgos expectare tumoris pro maxima parte mollitiem fluctuationemque puris; nam opinione citius pus acre fit, sanguinem iterum intrat et aegros occidit, nisi alia suborta succenturiata euacuatione.

Ex pluribus, quibus abscessus aperti, vix trium memini, quibus pus non fuisset saniosum, specillumque non decolorasset, musculos non absumpsisset, sinus non fecisset; si vero vires vitae constiterunt, illaeque cardiacis conseruatae fuerunt, spes non omnis abiecta est, licet paucissimi seruati fuerint.

Ipsa natura tamen meliorem ostendit viam. In nonnullis aegris enim parotides vix fientes subito disparuerunt, delata materia critice ad intestinorum canalem ex eodemque per aluum euacuata cum summa euphoria, mitigata nempe febre, eiusque symptomatibus, vnde natura clysmatibus adiuta **).

§. LV.

*) L. c. p. 30

**) Vide §. XVI. n. 5.

§. LV.

S u r d i t a s.

Surditas in hoc morbo nascebatur vel praegressa coctione vel morbo existente in cruditate. Si praegressa coctione, tum observabatur die decimo quarto vel decimo quinto vel etiam tardius, praecessitque non raro parotides, aut (quod frequentius) aluum biliosum; unde bona erat repente nata si vires vitae constabant, si alia prava symptomata, nervorumque mala non aderant. Vnde dixit *Hippocrates* *): *quibus per febres aures obsurduerint, perturbata alvus solvit morbum.* Et alibi dicit: *quibus surditas adest, biliosorum deiectione finitur* **).

Vbi vero eadem nata est in morbi cruditate cum viribus vitae fere eneruatis, pulsu exili, debili. intermittente, praesente diarrhoea, singultu, convulsionibus aliisque pravis symptomatibus, lethum indixit *Hippocrates* ***).

Surditas morbo terminato adhuc perdurans, cessit soli vaporibus fabarum ad mollitiem coctarum ope infundibuli auribus admissis.

§. LVI.

Ptyalismus.

Ex innumeris aegris, quibus mihi mederi contigit, quadraginta aliquot habui, qui salivae copiosiori effluxu
integre

*) Sect. IV. aph. 60.

**) Sect. IV. aph. 28.

***) Sect. IV. aph. 49.

integre iudicati sunt (mira certe crisis variolis fere solis propria) circa diem decimum quartum, decimum septimum, vicesimum primum (haud prius), praegressa coctione intumescebant glandulae colli et aurium, gingivae subito plus rubebant, calebant et tumescebant, quin et caput tumidum sese conspectui dedit, alius suppressa per unum alterumue diem, dein secuta excretio vberior salivae, ita, vt per diem duas tresue libras salivae tenuis eiecerint tanto cum leuamine, vt omnes hi aegri, qui antea comatosi jacerent, et subsultibus tendinum, singultu, aliisque pravis symptomatibus vexarentur, atque de quibus dubia spes sanitatis esset, nunc extra omne periculum ponerentur. His collutoria cum oxymelle emollientia praescripta impediuerunt, quo minus salivatio ante perfectam sanationem suppressa fuerit.

Fors erit quis, cui haec crisis non placebit, huic illud Terentianum repono:

Tu, si hic fuisses, aliter sentires.

§. LVII.

Desinebat hic morbus in *mortem*, si eius tanta erat ferocia, vt tenerrima vasa cerebri cerebellique laeserit, aut si inflammationem cito in gangraenam desinentem excitauit. Dissoluti nempe humores aliena vasa intrant, illorum vltimas angustias transire non possunt, hinc inflammatio et inde gangraena, id ipsum docuit Cel. viros Anatome.

§. LVIII.

§. LVIII.

Terminabatur vero in alium *morbum*,

imo. Si materia febrilis nec resolui, nec critice euacuari perfecte potuit.

2do. Si deposita fuit materies critica in vasa quaedam obstructa, dilatata.

3tio. Si notabilius solida alterauit.

Hinc frequens videre erat morbum hunc desiisse in bulimiam, oedema pedum, hydropem, rheumatismum serosum, ischiatidem neruofam, paralyfin, scabiem putridam, febrim hecticam.

§. LIX.

Bulimia.

De hac jam alibi egi *); medela ei, excepto purgante antiphlogistico, quod cuilibet ex morbo reconvalescenti exhibitum est, nulla opponi potuit. Concessum tamen est ius carniū tenue, panatella saepius per diem sed parca copia ad semel, custodes ponendi, ne alium acciperent cibum et famem suam coacti sunt tolerare, quae vt plurimum intra ter quaterue dies desuit.

§. LX.

Oedema pedum.

Morbo superato post vnum alterumue diem multi aegri plerumque dextrum pedem oedematofum reportarunt.

*) Vide §. V. n. 4.

tarunt. Erant ex his nonnulli cum obstructionibus viscerum abdominalium, alii sine his.

Qui obstructionibus laborarunt, iis species amaricantes D. V. forma infusi exhibebantur; si his non cesserunt, ter per diem pilulas soluentes (n. 28.) exhibui, simul suasi frictiones lenes pedis cum pannis laneis fumo succini imbutis, et dein fasciis obuolui spiritu menthae, et aceto rutae irroratis, easque prout humor imminuebatur, in dies magis constringi praecepi. Haec feci ex consilio Cel. *Quarin* *). Vbi vero nulla viscerum abdominalium obstructorum signa aderant interne martem cum cortice peruiano exhibui (n. 29.) fumendo mane hora tertia pomeridiana sextaque vespertina vasculum ad Rosoglio; simul suasi lenem motum corporis, prandium ex iure carniū tenui, cui incocti erant funduli, carnem teneram pulli aut vituli, ab ouis autem carnibusque durioribus diu illos abstinere iussi.

§. LXI.

Hydrops abdominis seu Ascites.

Nonnullis aegris, spernentibus negligentibusque oedema pedum, pedes semper magis praeprimis de die intumuerunt, mane vero imminuebantur, humor sensim magis ascendebat, donec aliquot post morbum elapsis septimanis ipsum abdomen occuparet, iugulum et pectus emaciari coeperunt, facies pallere, sitis vrgeret, et quo plus sunt potae, plus sitiebantur, aquae; dum aeger se se in lecto vertebat, aut abdomen manu

*) L. c. p. 65.

manu pulsaretur, altera opposita fluctuatio percipi potuit, abdomen dolebat, febris lenta aderat, vel etiam aberat, anxietas per intervalla vrgebat, respiratio laboriosa, appetitus bonus, alvus segnis et tarda, vrina fere sanorum similis in mediocri quantitate excernebatur, hypochondria mollia erant, nulla suspicio scirrhi (qui enim scirrho laborarunt, icterici perierunt) pulsus celer, debilis, subdurus.

Causa huius hydropis erat debilitas per morbum inducta et a morbo relicta, vnde necesse est laxitatem corporis nasci: haec commixtionem feri et cruoris sufficientem impedit, vires mouentes nimium minuit, vnde fauet congestionibus serosis. Sed cum vasa, porique debiles sint, facilius ab vrgente humore dilatantur, sic serum caua facile ingreditur, ex quibus, cum et vasa absorbentia langueant, quorum virtute absorptio feri fit, nullum est dubium, absorberi illud languidius, vnde hydrops: vt enim inquit Cel. Tissotus *): *Si deficit in ramo arboris vis vitalis, succi nutritiui motus cessat, sic in venis languescente motu vitali lentescit circulatio.*

Vnde cum hic ascites debilitati originem debuerit suam, sequitur eidem eadem opitulanti remedia, quae debilitati contraria sunt, videlicet roborantia. Restituto enim robore sufficiente vasorum, sequitur, et absorptionem naturali modo augendam esse; vnde dixit Cel. Tissotus: *solis vincendus roborantibus hydrops, qui oritur post longum morbum inanitis, et quidem adhibenda sunt, antequam grandescens nouas genuerit causas*

*) Epistol. Medic. varii argumenti p. 115.

*causas morbificas aliis impugnandas auxiliis *)*. Hinc commendat ille pro victu tostas carnes, oua, generosum vinum **), potui instillari spiritum nitri ***); pro medicina vero commendat per quindecim dies scrupulum vnum mane et vesperi rhei deglutiri, et tandem curam terminare limatura martis cum cinnamomi quarta parte mixta †). Huius in locum substitui remedium n. 29. Simul suasi lenem motum corporis, vectiorem iu curru, equitationem, frictiones lenes abdominis pedumque pannis laneis fumo aromatico imbutis mane et vesperi, et hac ratione omnibus pulchre medebar hydropicis.

§. LXII.

Rheumatismus serosus.

Reconvalescentes multi aliquot post morbum dies de dolore ceruicis, humeri, lumborum, manuum et pedum conquesti sunt atroci, dilacerante, subito invadente, remittente, locumque mutante. Frequens hoc erat illis malum, quibus durante morbo, aut nulla, aut non sufficiens per vomitum atque aluum euacuatio saburrae biliosae instituta erat. Videbatur ergo morbi materies non satis subacta, neque perfecta crisi iudicata articulos metastatice petiisse locumque mutasse; hi non febricitabant, dolor ad contactum augebatur, vesperi ingrauescebat, articulus dolens pallebat, sine tamen notabili tumore.

His, praemisso purgante ex tamarindis mannaeque, praescripsi pulveres n. 30. de quibus omni quadrihorio vnus in aqua fontana sumendus erat; vel ma-

*) L. c. p. 119.

**) L. c. p. 122.

***) L. c.

†) L. c. p. 131.

lo non cedente, mixturam n. 31., qua desperatissimos rheumatismos chronicos hucusque felicissime nata diaphoresi fugavi, omni trihorio ad cochlear vnum maius fumendam suasi, simul vesicatorium loco dolenti apposui, quod magnam copiam feri visceri, flauo eduxit. Raro opus erat, illud alteri articulo, in quem saepius dolor ex articulo, cui vesicatorium appositum erat, transferebatur, apponere, cum ille breui, mixtura dicta, fugatus sit. Pro potu erat decoctum radicis bardanae. Victo sic rheumatismo, sedulo admoniti sunt aegri, ne temere sese aëri frigido exponerent; inde enim recidivas passi sunt. Simul ad promouendum perspirationem inceptam iussi sunt articulos antea dolentes fricare pannis laneis fumo aromatico imbutis bis per diem.

§. LXIII.

Ischias nervosa.

Aliis eadem materia morbi, metastatice deposita ad coxam, veram excitauit ischiatidem nervosam posticam; atrox continuus in initio, dein intermittens, hos excruciauit dolor, sequens decursum nervi ischiatici, dies noctesque saeuens, noctu tamen adeo auctus, ut lectum derelinquere aegri coacti sint; claudicabant tales aegri, dum enim pedi affecto insistere vellent, dolor ad animi deliquium usque auctus est, febris initio obseruabatur, dein euauit.

Huic malo eadem opposita remedia, quae rheumatismo seroso *), ea tamen cum differentia, quod hoc in casu vesicans latum apposuerim ad caput fibulae, siue ad externam genu partem, methodo Cel.

*) Vide §. praecedentem.

*Cotunnii**) cum maximo semper leuamine; loca vesicantibus exulcerata diu fluere permissa sunt, quare vnguentum digestiuum iis illitum fuit.

Simul suasi motum corporis, unctionem, equitationem, abstinentiam a lecto molli, plumeo, sed straminei, culcitrae incumbere.

§. LXIV.

Paralysis.

Mira fane est ea metastasis, quam nunc considero. Aegri non pauci, quos jam iudicatos sanitatique jam jam proximos esse credebam, brachium, pedem, vel dextrum vel sinistrum, absque vlllo praegresso, vel praesente dolore aut tumore, mouere non poterant, cum sensu superstite (duorum saltem memini; quibus et sensus adeo perierat, vt acubus pungi possent, absque sensu doloris) frigebat pars affecta eamque grauem esse aeger conquerebatur. Facta ergo est depositio materiae putridae non satis subactae, neque perfecta crisi euacuatae ad neruos.

His aegrotis methodo a Cel. *Collin* tradita medebar. Praemisso itaque purgante eccoprotico per epicrasim (a resinoso pessime illos mulctari obseruaui) dedi infusum florum arnicae a drachma vna ad tres, in libra vna aquae; nausea, vomitusque inde natus continuato eius vsu euauit, simul puluerem n. 30. mane et vesperti exhibui, frictiones panno laneo fumo mastichis, benzoës, baccarum lauri imbuto ter quater per diem ad leuem vsque ruborem cutis suasi; qua finita, peruncta bene est pars affecta linimento n. 32. Cel.

Stoel-

**) Vide eius commentarium de hoc morbo §. L. ad vsque LIV.

Stöllers *), his longo tempore continuatis parti paralyticae rediit motus, etsi abesset sensus ille, ita ut asserere audeam, quemque paralyticum sanatum esse. Remansit quidem debilitas in parte affecta, verum haec temporis tractu sponte dissipata est.

§. LXV.

Amaurosis.

Et hanc post morbum putridum debellatum vidi in vnico milite triginta annorum cholericum temperamenti, qui in nosocomio Grodiiciensi morbo hoc putrido decubuerat sine exanthematibus; hic morbi die vigesimo primo diarrhoea perfecte iudicatus est, ita, ut vigesimo octauo die ablegaretur ad reconualescentium cubile, redibant sensim vires, accessit bulimus, cui tamen viriliter obstitit, noctu bene dormiit, aluum quotidie consistentem pultaceam deposuit, non febricitabat, ipseque bene se valere dicens exitum ex nosocomio postulauit. Verum die trigesimo quarto, a quo in nosocomio erat, conqueri coepit de debilitate ac caligine oculi dextri, de sensu telae araneae circa oculum obuolitantis, et ante omnia obiecta expansae. Oculus examini subiectus nullum exhibebat vitium, pupilla erat naturalis amplitudinis, immobilis, sanae similis, bene colorata; die trigesimo septimo nihil secum oculo videre lachrymans conqueritur, nullum de nouo vitium in oculo deprehenditur, pupilla viuidae luci exposita se se non constringebat. Quae huius guttae serena causa? ane fors materiae biliosae, putridae

H 3

quid

*) *Beobachtungen und Erfahrungen aus der inneren, und aeussern Heilkunst. Gotha. p. 147.*

quid in corpore remansit, quod in neruum opticum, inque retinam depositum est? anne vero sola imbecillitas retinae per morbum inducta, adeoque debilitas vniuersalis aderat? Verum cur vnus videt, alter non videt oculus? an ergo topica debilitas? Methodus medendi huic fauet; praemisso enim purgante antiphlogistico, vasis relaxatis robur amissum restituere annisus sum. Ea propter interne corticem peruuiantum cum radice valeriana syluestri exhibui, pro potu vero aquam fontanam cum pauxillo vini, externe lintea octies complicata omni horae quadrante renouata fronti et temporibus apposui, sic quo magis aeger ad sanitatem rediit, quoque plures recuperauit vires, eo magis imminuebatur amaurosis, ita, vt his solis vsus remediis binos post menses aequae valentem haberet hunc oculum ac sinistrum.

§. LXVI.

Scabies putrida.

Plurimos milites nostram in ciuitatem aduenientes scabie humida laborasse, eamque peruersa methodo in massam vniuersam humorum repressisse, alibi dixi *). Plerisque ex his a morbo putrido resurgentibus, viribus jam jam fere restauratis, vesiculae crystallinae admodum ardentes atque prurientes, sensim in inflammationem abeuntes, et dein in vlcera magnam copiam puris fundentia eruperunt per vniuersum corpus, ipsa facie non excepta; haec sensim in crustas ex viridi cineritias abierunt: his caput dolebat, vesperi febris accessit.

Aegris istis purgans eccoprocticum omni octiduo datum est; pro medicina vero oleum vitrioli a Cel.

Gahnio,

*) Vide §. V. inter retenta.

Gahnio, Cothenio, Helmichio, Baldingero, Schroeder adeo laudatum in hoc morbo n. 33. **) fumendo drachmam vnam, morbo prouectiori eiusdem drachmas duas in vnciis sex aquae fontanae bis ter per diem, vlcera vero et crustas scabiosas vnguento albo camphorato emolliui; sic spatio trium septimanarum omnes hi sanitati integrae restituti sunt. Ex his ne vnus quidem recidua affecti memini. Ratio ea esse videtur, quod scabie hac, quidquid nociturae materiae in corpore esset, ad superficiem cutis eliminatum fuerit.

§. LXVII.

Febris hectica.

Denique multi reconvalescentes ad pristinas vires redire non valuerunt; nam post pastum et vespertino tempore de calore acri, mordace, volatico potissimum in volis manuum sunt conquesti, sudor viscidus volas manuum et frontem occupauit, genae roseae erant, pulsus celer, frequens, debilis, vrina erat aurantii coloris cum cuticula pingui, tussis sicca eos excruciat, totum corpus adeo emaciabatur, vt dein verum sceleton repraesentaret, sicque accedente diarrhoea, aut sudore colliquatiuo mundo vltimum vale dixerint. Hi ergo vera hectica febre laborarunt. Sed et erant, qui simul phthistici essent; hi sputa crassa purulenta eiiciebant, tussis illos noctu maxime vexabat somnumque auferebat. Licet his morbis debellandis decantatissima huc vsque auxilia, vt cortex peruianus, lichen islandicus, radix polygala, lac, etc. adhibita fuerint, pauci tamen ex iunioribus seruati sunt, seniores vero miseram ducunt vitam.

**) Vide *medizinische Commentarien von einer Gesellschaft der Aerzte in Edinburg I. Theil S. 121. 122.*

§. LXVIII.

Vltima denique indicatio erat *praepedire recidiuam*. Non ea mihi felicitas, quae Cel. *Hasenörhl* *) in epidemia Vindobonensi 1757 — 1759 contigit. Testatur enim ille, neminem curatum cortice peruuiano passum esse recidiuam. Milites enim plerique methodo hucusque dicta tractati non semel, sed saepius recidiuam passi sunt, cuius causa plerumque erat vitium in sex rebus non naturalibus commissum **). Sed et saepe eadem orta est, cuius causa expiscari non potuerit. Eius ergo euitandae causa sedulo inuigilabatur reconualescentibus a chirurgis infirmariisque, ne in re quapam delinquerent. Victus antisepticus continuabatur atque ad eliminandam fors latentem saburram, aut materiam morbi per corpus vagam, dabatur tertia a morbo superata die purgans eccoprocticum ex manna, tamarindis; cum corticis peruuiani vsu per quatuordecim adhuc dies pergebatur fumendo ter per diem cochlearia duo n. i. Suadebatur in aura serena et tranquilla motus corporis, dabatur ad prandium vinum generosum album ad aliquot vncias; paucis nihil defuit, quod ad morbum auertendum necessarium erat. His dum vltimum adhibeo calamum, denuo iisdem symptomatibus tyrannidem suam exercet febris putrida aeque feliciter methodo dicta debellanda.

*) L. f. c.

**) Vide §. V.

**NONNVLLI SELECTIONES
CASVS PRACTICI.**

*Longum iter per praecepta, breue et efficax
per exempla.*

SENECA.

CASVS I.

Nobilissimo de stemmate nata virgo B M., annorum nouemdecim, sanguinei temperamenti, gracilis ac tenerae compagis, sedentariae vitae dedita, progenita a parentibus sanis, matre irritabili, causam ob latentem circa octauam Martii anni 1777 cephalalgia saeua excruciat, de reliquo bene valens, medicum quemdam vehementer se se iactantem, pro ope ferenda aduocat. Is absque vilo examine, vt medicum decet, instituto plethoram vniuersalem pro causa cephalalgiae accusans, mox eidem e brachio dextro sanguinem detrahit, (ego quidem, quantum ab anamnesi tardius instituta cognoui, clauum hystericum acerbos illos dolores capitis fuisse, conclusi), cumque dolores capitis persisterent, reiterari venae sectionem post tres elapsos a prima dies in eodem brachio iubet, verum infelicissimo cum euentu; substiteret quidem dolores capitis, at secuta ab hora septima matutina, ad nonam vsque horam durans matutinam, cardialgia adeo saeua, vt eiulans prae dolore a vicinis audiretur; sequenti die eadem hora repetiit cardialgia terminata eadem hora qua prior paroxysmus. Nescio quo temerario ausu nominatus medicafter, nulla habens signa saburrae in ventriculo hospitantis, eidem emeticon ex *ipecacuanha tartaroque emetico* propinauerit, postea *tincturam rhei aquosam cum magnesia nitri* omni bihorio cochleatim sumendam, simul facculos calidos ex *avena tosta* regioni epigastricae apponi iussit. — Qui vel tyro medicus est, mox videt hanc cardialgiam periodicam sub facie

febris

febris laruatae aegram nostram afflixisse, cum integris quinque septimanis quotidie ab hora septima matutina, ad nonam matutinam, adeoque per duas horas saeuiret, postea aegra sat bene valente. — Quum his remediis aegra non leuaretur, dictus medicafter eidem de nouo e brachio detrahit sanguinem ad vncias duodecim, credens omnia haec plethoram causare, quam fors a parcius fluentibus catameniis foueri male persuasus erat, rite enim illos fluentes habuit, licet non per octo dies, vt amicae habere volunt. Vix clauso vulnere en tota conuellitur, nil deterretur dictus vir, iurat a plethora illam conuelli, nouum detrahi vult sanguinem. Amicis vero sapienter reluctantibus, praescribit *mixturam ex aqua scorzonerae, nitro, ungula alcis, cranio humano, puluere epileptico marchionis, addito syrupo acetositis citri*, pro potu vero commendat solam *aquam frigidam fontanam*; victumque suadet antiphlogisticum. Non redit quidem sequenti die cardialgia, sed peior longe morbus, nimirum conuulsiones topicae, jam globus hystericus, jam asthma conuulsium, jam tetanus maxillae etc.; iubet tamen eidem insisti mixturae: at cum per plures septimanas hanc absque vilo sensibili leuamine aegra sumeret, vehementiaque conuulsionum quotidie incresceret, alium Cel. medicum, nunc professorem in celebri vniuersitate, pro consilio aduocat aegra. Is suadet *succos soluentes ex gramine, taraxaco bibendos quotidie ad vncias sex cum feri lactis libra vna*; his aegra vsa est absque vilo leuamine ad diem decimam nonam vsque septembris, quo meam implorat opem. Ego adueniens, antequam quidquam praescriberem, prius in cognitionem morbi, eiusdem causae,

causae, ac medelae ad hanc usque diem administratae peruenire adnissus sum, unde obseruatorem solum per quatuor dies egi, hanc vidi morbi faciem: mane euigilans mox globo hysterico et asthmae conuulsivo detinebatur, vna brachium vtrumque conuellebatur, vt et muscoli abdominales; artus inferiores a conuulsionibus immunes erant; loquela difficilis, labia oris, muscoli faciei alternatim conuellebantur; facies est rubra; fere qualibet media hora urinae aquosae limpidae depositio; debilitas tanta, vt lecto detineri debuerit; pulsus celer, debilis; sensus omnes perstant. Durabant haec symptomata alternatim, ita, vt modo haec, modo illa conuelleretur pars sine intermissione, si id excipias tempus, quo aegra comedit, bibit, medicamentum sumit, loquitur, tum enim et globus hystericus et conuulsiones pro tempore subsistunt. Aluum quotidie sanis similem deposuit, menses ante octiduum cum exacerbatione conuulsionum rite fluxere. Nocturne bene dormit, nisi quod iam brachium, iam facies conuellatur, excitata vero ex somno, omnia ante dicta symptomata redeunt.

His rite diiudicatis ac pensatis, morbum hunc pro passione hysterica habens, praescripsi *decoctum ex visco quercino, foliis aurantiorum, herba rutae, radice valerianae sylu. poeoniae, addita liquiritiae* radice pro potu ordinario; *pulueres ex foliis vince-toxici, radice poeoniae, sem. eiusdem, fol. aurantiorum, fl. lilior. conuall. moscho* omni trihorio ex aqua fontana sumendos; suasi simul *frictiones* pannis laneis fumo succini impraegnatis instituendas mane, et vespere

re in spina dorsi, nucha et clauiculis; verum ab his desistere debui, cum aegra ab his frictionibus plus irritaretur, et conuelleretur magis. Victum imperaui tenuem solis iuribus carniū tenuibus, pullo, carne vitulina, oleribus constantem. Mane pro ientaculo bibit chocoladam sine aromatibus in aqua coctam.

Decocto et pulueribus obedientissima aegra vfa est ad menses vsque instantes, quos breui affuturos designabant conuulsiones vniuersales, circulus liuidus palpebrarum, dolores spinae dorsi, pondus premens ad regionem pubis perceptum. Licet equidem sciam omnia stimulantia horum fluxum adaugere, spasmus tamen in vterinis vasis arguens, praescripsi *mixturam ex aqua rutae, liquore anod. m. H., spiritu C. C. succinato, tinctur. castorei, moscho, extracto hyoscyami, laudano opiato, syrupo diacodii* omni trihorio ad cochlear vnum sumendam, decocto et pulueribus interim omissis.

Ab hac sumpta mixtura subistere quidem conuulsiones vniuersales, remansere tamen dictae supra topicae. Menses debite fluebant, colore a naturalibus non abludentes, atque per octo dies aderant; sub ordinato eorum fluxu, et sine magnis turbis, nullo vfa est medicamento. Cessantibus catameniis denuo decoctum et pulueres sumpsit, eo cum effectū, vt non jam vtrumque brachium conuelleretur, sed solum dextrum et dum aegra globo hysterico teneretur, conuulsio brachii penitus cessaret, at cessante globo, mox brachium conuellebatur. Ita alternabat morbus per totam diem; maius levamen, licet saepius ad aegram vocatus, non animaduerti.

Die 3. Nouembris 1777 anni aegra Bielitzium se contulit, vr eo frequentius ei assistere possem.

Die 4. Nouembris ad roborandum systema nervosum praescripsi *infusum martis cum baccis lauri, cortice peruiano, Winteranoque* sumendum mane et vesperi vasculum ad Rosoglio, non omissis pulueribus et decocto. Simul suasi, vt sub eius vsu corpus quantum posset moueret, secundum mentem Cel. *Pomme* balneo vteretur frigido et quidem semel qualibet septimana matutino tempore. Incepit a tepidiusculo, sensim frigidissimam perferens aquam, insedit eidem integris duabus horis, et quod mirandum libera ab omnibus conuulsionibus, hilaris, sana, et fere natans. Praeterea quotidie loco frictionum, quas, vt supra dixi, non fert, ablucebatur corpus ad abdomen vsque aqua frigida.

In vniuersum moneo, instantibus catameniis, iisque fluentibus, aegram nullo vsam esse remedio, nisi conuulsiones accederent, tunc enim dabatur mixtura supra dicta.

Accidit, vt 20. Nouembris, ira vehementi praegressa, post dimidiam quintam pomeridianam horam immani colica hysterica prehenderetur: exhibui tunc mixturam dictam antispasmodicam, simulque clyσμα antihystericum cum opio iniici curavi; quo iniecto colica sedata, et aegra quieta facta ad dimidiam nonam vespertinam, conquesta est tum de nausea, euomit mucum tenacem, quo eiecto mox singultu sat vehementi corripiebatur cedens tamen cochleari vni mixturae

antispasmodicae. Somnus eadem nocte nullus, licet praeter opium in mixtura, clysmate, pilulam gr. iv. de *m. p. cynoglossi* deglutiuiſſet.

Die 21. 22. Nouembris eadem colica eadem hora repetit, iisdem remediis profligata. Die 23. non rediit amplius, quare die 24. eadem continuata remedia, quae ante colicam data erant; atque morbum in eundem ſtatum, qui ante inuaſionem colicae obtinebat, redactum cernebam. Sicque valebat ad quintam Decembris. Eadem die poſt prandium hora quinta accipit menſes reuertentibus ſolitis conuulſionibus totius corporis; veſperi vero, ira efferueſcens, tetano emproſthotonos per tres horas afficitur, quo durante menſes ſubſistere, eo finito vero denuo fluentes.

Die 11. Decembris jam altera morbo erat facies. Nox praecedens tranquilla, ab omnibus conuulſionibus immunis tranſigebatur; euigilante vero aegra mox aderant topicae ſeſe inuicem excipientes, continuabantque ad vndecimam horam meridiei, qua ad ſonum horologii tribus ſecutis ſuſpiriis clamorofis omnes conuulſiones deſtiterunt. Valebat ſic ſatis ſana ad terminum uſque prandii (nempe ab vndecima ad primam horam pomeridianam) quo vix terminato ſubito ingruit globus hyſtericus, dein aſthma conuulſiuum, dein conuulſio brachii dextri, faciei, pedis etc. alternatiue. Hora quarta ſonante, ſuſpiria finem paroxyſmo impoſuerunt, die 12. 13. 14. 15. 16. eadem intermiſſio. Terminato paroxyſmo remanet palpitatio cordis, aut, hac emanente, lipothymia diuidio minuto durans,

durans, qua cessante de sola debilitate, et lassitudine totius corporis conquerebatur. Ceterum post paroxysmum laeta atque hilaris est, et ad omnes actiones obeundas capax, nisi, quod dum per cubile ter, quater ambulet, lipothymia afficiatur breui euanida; pulsus tum est celer et debilis. Sic fere bene valens ad duodecimam noctis horam bene dormit absque vlla convulsione. Nonnunquam eadem hora expergiscebatur, globo hysterico et convulsionibus tenebatur, rarius tamen ultra horam, aut vnain semis durantibus, obdormit denuo placideque, donec mane euigilet, repetit tum paroxysmus eodem modo ac ante dictum. Nullus erat paroxysmus, quo non edidisset clamorem inarticulatum.

Mutata morbi facie, methodus medendi hucusque adhibita mutanda erat. Morbus enim veram apyrexiam habuit, adeoque iuste pro febre larvata habebatur. Quare corticem peruianum cum radice valeriana syluestri aliisque antispasmodicis iunctis in electuario hac ratione exhibeo die 17. Decembris. Rec. *Asae foetidae scrup. duos; Opii puri gr. vnum; pulu. rad. valerian. sylu. dr. vnum. Optime inter se mixtis adde pulu. cort. peruu. selectiss. unc. semis, olei caieput gtt. sex, syrup. menthae q. s. ad electuarium mollius, diuide in doses numero quinque. Sumat dosin primam undecima hora meridiei, alteram quinta pomeridiana, tertiam sexta hora, quartam dimidia octaua, quintam nona vespertina. Verum aegra vix dimidia hora elapsa a sumpta prima dosi illam immutatam euomit, aliasque ob inuincibilem nauseam recusat sumere doses. Quare eidem sequentem praescribo mixturam.* Rec.

Aqu. rutae unc. quatuor, tinctur. succini dr. unam, extract. cort. peruv. aquos. unc. semis, valerianae sylu. dr. unam, laudani opiat grana duo, elaeosacch. caieput dr. unam cum semisse, syrupi diacodii unc. semis. Sumat, ut sumendum fuisset electuarium iisdem horis pro dosi cochlearia duo. Sed nec in mixtura corticem peruianum fumere potest, quotiescumque enim eum sumpsit, toties illum euomuit, licet emplastrum stomachicum regioni ventriculi appositum esset.

Die 18. Decembris suadet mihi Claris. quondam praeceptor meus *Schoretics*, professor praxeos vniuersitatis Budensis, cui hic publicas ob innumera in me praestita beneficia refero grates, ut *corticem radici Valerianae* nuptum in substantia tentarem, iisdem horis, ut electuarium. Quare ea adhuc die hoc uti coepit auxilio aegra.

Die 19. Februarii 1778 mane fenestra aperta, flante vento sat frigido, parasynanchem contraxit, breui fugatam remediis congruis.

Vsa ergo est pulueribus dictis ad 10 vsque Aprilis, quo ob excessum in prandio sorda correpta est, quae *digestiuo viennensi* cessit.

Die 11. Aprilis pulueres fumere recusat, nullisque adhortationibus adduci potuit, ut pareret, licet in tantum a cortice leuata fuisset, ut paroxysmi duabus horis citius terminarentur, conuulsionesque mites essent; quare omissis pulueribus denuo *infusum martis* ad systema neruosum roborandum exhibui, sumpsit illud ad 13 Aprilis.

Eadem die circa horam secundam pomeridianam vocor ad illam; conqueritur de frigore extremorum, ungues erant pallidi, nasus frigidus, frequentes oscitationes, tremor corporis. Praedixi febrem intermittentem regularem, quod et subsequens post vnam horam calor, atque sudor docuit. Sequenti die eadem hora rediit febris, in vniuersum per tres horas durans. Tertio die eadem febris (quam diu haec febris illam affligebat, iimmunis erat ab omnibus conuulsionibus) rediit. Quare, vt hanc quotidianam febrem sustentarem memor aphorismi *Hippocratis* *); *Si cui conuulsione aut distentione nervorum detento febris successerit, morbum soluit. Conuulsiones, et nervorum distentiones succedens febris soluit* **); et, ne naturam turbarem, prorsus ab omni destiti remedio. Suasi fructus horaeos, quibus et paruit aegra; sed non diu licuit hoc auxilio laetari, exigui adhuc 4 secuti sunt paroxysmi, non amplius reuertentes. Mirum quantum haec quotidiana febris tulerit auxilii; subistere conuulsiones omnes, substitit febris larvata, jam aegra amicas visitare potest, scalam scandere, hilaris, et ad actiones obeundas facilis est, neque quidpiam mali sensit, nisi vbi scalam ascenderet, tum enim globo hysterico, loquela difficili, quin et aphonia non tamen ultra duo aut tria minuta durantibus infestabatur. Sic aegro ad 30 Aprilis valebat.

Prima Maii *aquam spadanam* bibere coepit scopo roborandi nervosum systema singulis diebus ab hora 7 ad 9 matutinam dimidiam lagenam. Urinae inde aucta excretio, raucedoque temporaria inducta, dum

*) Sect. IV. aph. 57.

**) Coac. numero 354.

decem lagenas assumfisset, frequentiores fiunt lipothymiae globusque hystericus frequentior; quare omni alterno die tantum aquam spadanam potari praecepi. Viginti in vniuersum bibit lagenas.

Die 13. a saburra nata ab excessu in cibo diarrhoea correpta est, eliminata ea per *puluerem ex rheo et myrobalanis* jam 14. Iunii ita valuit, vt prima Maii dictum.

Cum die 16. Iunii de appetitu deleto conquereretur, praescripsi sumendum *liquorem visceralem d. v.*

Valuit sic satis bene a solo globo hystérico quandoque afflicta, ad 10. Iulii vsque, quo conuulsiones topicae interdum de die accessere (adhuc spadanas bibit aquas). Quare illas seponere iussi, denuoque cortice peruuiano cum antispasmodicis vti; verum in omni forma tentatus peculiari quasi idiosyncrasia auersatus, illam per aliquod tempus a remedio liberam esse volui.

Sub vsu aquarum spadandarum alius quotidie aperta, menses absque vllis conuulsionibus regulares quolibet mense apparuere.

Dum ab omni remedio vacaret, praeter globum hystericum atque lipothymias, aegra sat bene valuit, amicas visitauit, itineri se commisit, raroque conuulsione topica affecta est. Sic vixit ad initium Nouembris, quo frequentiores iterum fiunt lipothymiae, conuulsiones jam brachium, jam manum, jam pedem, jam labium aliquod oris tenent: metui tum, ne tota
anni

anni praeteriti redeat tragoedia. Quare adhortatus sum aegram, ut denuo corticem fumeret, sed mox ut illum deglutiuit, iam vomitu reiecit, dedi in extracto, dedi eius salem essentialem cum saccharo, sed et haec aegra non tulit. Itaque eius in locum substitui *lignum Quassiae cum antispasmodicis*, hoc remedium sumpsit ad 20. Nouembris, qua die accesserunt menses absque ullis tumultibus; die 28. jam ea rerum facies, quae die 11. Decembris anni 1777.

Die 30. Nouembris in consilium aduocaui Cel. *Keyserlitz*, qui *corticem peruianum tam in clysmatibus, quam in decocto cum radice serpentaria virginiana, pillulas ex sapone veneto cum extracto corticis peruiani*, pro remedio proponit. Verum vel oblato remedio, quod corticem reciperet, aegra jam vomitu laborabat; quare sola *antispasmodica praecipue moschum* aegrae dedi, quo factum, ut circa 13. Decembris mitior fieret morbus et solus tantum superesset globus hystericus, lipothymiae, per diem 6-8., manusque utraque cum digitis conuelleretur dictis horis, veluti si organum pulsaret. De reliquo bene valet, absque turbis menstruorum bene digerit, actionesque suas rite perficit. A die 20 omni valedicit medicinae sapienti, empiricamque tincturam auream jactatam et ipsa et eius amica, quae simili decumbit morbi, sumpsit. Hoc anno ad thermas Carolinas profecta est, sed non imminuto morbo inde rediit, huc dum eo est in statu, qui dictus 13. Decembris, statum seruans tempus invasionis et intermissionis. — An aliud sit remedium, huic aegrae eodem modo ac cortex peruianus

proficuum, sapientissimis meis lectoribus diiudicandum relinquo.

II.

Anno 1778 prima hora post meridiem vocor ad braxatorem ciuitatis; ingressus cubile die 22. Octobris illum reperio stertentem, profunde dormientem, acclamatus aeger, aqua frigide conspersus, nullum signum praebet, membra sunt laxa, et eleuatum brachium proprio pondere statim concidit, facies erat rubra, oculi rubri, pulsus subdurus. Retulit vxor illum semper sanum fuisse, de nulloque conquestum esse dolore, petiisse vt illa ei hora vndecima lectum sterneret ad fomnum capiendum, ab illa hora illum quasi semimortuum jacere.

Mox accersito chirurgo sanguinem e pede detraho, vesicantia furis impono, *clysmaque*, quo plures apoplecticos excitaui, *ex aqua fontana cum sale communi* iniicio. Verum repetita haec auxilia non nisi vndecima vespertina hora illum excitant, mox datum purgans antiphlogisticum per epicrasim, quo copiosae eliminatae foeces, aeger sanus, omnes artus regens, non nisi de debilitate queritur. Pulsus est debilis, vrina crassa formans sedimentum leue bolo armenae simile.

Die 23. iterum hora vndecima matutina apoplecticus fit; iniecta sunt enemata emollientia cum sale et melle repetita, hora vndecima noctis denuo ad se rediens, aequae sanus ac prius, omnium immemor quae secum agebantur. Mox praescribo pulueris corticis peruuiiani selectissimi vnciam vnā in doses duodecim diuisam,

diuisam, quas absumpsit ad decimam matutinam diei 24; rediit febris laruata seu apoplexia laruata media vndecima matutina, durans ad matutinam horam diei 25. primam, quo finito mox omni dimidia hora drachma vna corticis peruiani assumenda erat ad nonam vsque, sic fugatus est paroxysmus die 25. Ne reuertetur malum, vnciam vnā adhuc corticis assumpsit. Sanus ad hanc diem viget.

III.

Anno 1779 die 13. Martii vocor ad officialem *Nat* — inclyti Regiminis *Nugent*, qui praegressa pandiculatione, atque oscitationibus frequentibus, sese immāni colica tentari dicit, causam in iram praegressam reiiciens. Dolor tantus erat, vt hinc inde se contorqueret, vomebat solam bilem, lingua erat flaua, sitis affligebat, aluus constipata, pulsus celer, debilis, vrina pauca rufa.

Vir hic erat temperamenti cholericī, annorumque 29. quotannis modo febribus intermittētibz, modo acutis laborans.

Cum pulsus celer, debilis esset, a venae sectione chirurgum abstinere iussi; sed eius loco *clyisma ex speciebus emollientibus addito melle* omni bihorio iniectum. Interne vero datum est *serum lactis tamarindinatum cum terra foliata tartari atque syrupo ribesiorum*. Verum licet haec biliosa aluo educerent, dolores tamen non ex integro sedati fuerunt; hora sexta pomeridiana omnis euauit dolor, quem matutina nona acceperat.

Die 15. eadem colica biliosa, praegressis oscitationibus pandiculationibusque, absque vlla horripilatione aut frigore eadem hora matutina rediit, in paroxysmo eadem adhibita remedia, quae in praegresso. Euanda illa tempore apyrexias aeger vnciam vnam corticis peruuiani assumpsit in substantia, sicque dolorosa colica, quae certo die 17. repetiisset, profligata est.

Similem quoque colicam, at hystericam, omni nocte hora secunda reuertentem, passa est nobilis femina R. plurium prolium mater mense Septembri itidem cortice peruuiano sanata.

Item periodice recurrentem ophthalmiam mense Februario 1779 purgatis primis viis curavi corticis peruuiani vncia vna in D. *Schroe* —

IV.

Atrophiam totius corporis in infantibus saepe difficillimam curatu esse, non est, vt demonstrem. Hanc in hac vrbe frequenter vidi in ablactatis infantibus; parentes enim gnatos suos ad omnia assuesfacere volentes, illos farinaceis, duroribusque cibis nutriunt, quin pater vna cum filiolo suo aut filia, vix vnum et dimidium annum habentibus, spiritum vini hauriunt: vnde necesse est, vt vermes nascantur in corpore tenelli, qui chylum consuementes nutritionem impediunt, sicque atrophiae causa existunt; aut obstruantur glandulae mesaraicae, impeditur sic chyli in sanguinem iter, inde laesa nutritio et atrophia. Has etenim glandulas in atrophia defunctis muco infarctas esse et iusto maiores, sectione anatomica demonstratum fuit. Quam

vt curarent atrophiam, medici varii varia extollunt; alii enim salutem quaerunt remota causa in mercurialibus; aliis vero balnea nutrientia, clysinataque ex iacte iuribusque carniū praeplacent; aliis arridet tinctura rhei cum sale aliquo medio, vt v. g. terra foliata tartari. Hi propius ad meam methodum accedere videntur; recentissimi denique medici, vile vbiq̃ue obuium, quod et solueret et leniter adstringeret, remedium commendant, glandes nempe quercinas, quas tostas in aqua decoquunt cum quarta parte coffeae, vel octaua parte baccarum Cacao, *Ios. Wilh. Schroeder* *) et *Marx* **).

Dum adhuc medicinae addiscendae operam nauarem, plures vidi atrophicos infantes hac vel illa methodo tractatos fuisse, neque tamen vel vnus memini seruati. Eam tum foui opinionem, an non solis soluentibus, bili quam maxime analogis, iunctis leniter roborantibus, morbo huic felicior medela opponi posset. Referatis enim infarctibus, adiuta alimentorum partium aquearum cum oleosis miscela, adiutoque motu intestinorum peristaltico, sicque restituta debita nutritione, necesse est, morbum sublatum iri. Spem igitur concepi in soluentium vsu, ex quibus *bilem taurinam inspissatam*, *extractum cicutae*, *taraxaci* selegi, cumque mane et vespere postque pastum febris hectica adsit, *corticem peruianum*, tam vt febrim sopirem, quam vt roborarem corpus, addidi. — Contigit, vt an-

I 5

no

*) *Von der Wirkung der Eicheln in Verstopfungen der Drüsen.*

**) *Magazin vor Aerzte II. St. S. 133. v. Baldinger.*

no 1775 ad ciuis filium *Gottof. N.* vnicum annorum quinque, circa 13. Februarii aduocarer. Retulit pater, eum primis infantiae suae annis vegetum fuisse, sanum, pedibus institisse, variolas tertio anno, eodemque morbillos absque ope medica perpeffum esse, (hos enim morbos quacuis mater curat calefaciente methodo, sicque fere omnes interimunt); quarto vero aetatis anno tristis esse coepit, parum loqui, solitudinem amare, continuo federe, coactumque ambulare, mox delassatum sellae insedisse, membra sensim flaccescere, emaciari, abdomen vero intumescere, appetitum in tantum adauctum fuisse, vt continuo nutrimentum postularet, accessisse dein diarrhoeam, faeces ab initio flauas, postea albidas ramentosas, tenues, foetidas euassisse. His sub circumstantiis pater exterorum medicorum auxilium anxius implorat; hi vermes incusantes varia anthelminthica, ipsumque mercurium praescribunt, at his nihil iuuantibus, nullisque expulsis lumbricis, mutata methodo medendi omnia supra dicta aduersus atrophiam remedia tentant, ipsum quoque decoctum tostarum glandium quercinarum. Sed non obstantibus his infans continuo plus marcescit, abdomen volumine augetur, diarrhoea molestior, frequentiorque, febris vesperi, postque pastum increescere, noctu somnus perturbatus, cum sudore debilitante, sitis continua, cutis rugosior fit, continuoque lecto affixus esse cogitur. Desperantes de sanitate filii parentes, ne ab amicis redarguantur meum auxilium non implorasse, tandem aduocant me; vbi adueni infans in sella perforata sedet, aluumque deponit, facies erat rugosa pallida, veluti decrepiti senis, flaccida, rugosa

rugosa membra, faeces tenues, albis floccis interstin-
ctis, abdomen erat tumidum, durum, pulsus celer,
debilis, oculi turbidi, lemosi: victus praecessit ex
lacte, leguminibus, carnibus durioribus, Heliantho tu-
beroso *Linnaei* *). His visis, habitaque anamnesi,
cognitis remediis hucusque vsurpatis, praescribo *lin-*
ctum ex extracto corticis peruviani aquoso, taraxaci
*ana drachmis duabus, cicutae scrupulo semis **), bi-*
lis taurinae inspissatae, drachma una, syrupo men-
thae q. s. ad linctum, de quo omni hora eidem exhi-
bui cochlear maius, simulque ab omni alio, siue exter-
no siue interno remedio iussi abstinere. Pro victu suasi
solum ius carniū, cui chaerophyllum cum vitello
oui incoctum erat, pro potu aquam fontanam. Sic
spatio trium septimanarum hunc infantem solo hoc re-
medio continuato restitui, in sex aliis eadem mihi fe-
licitas contigit, dumque haec scribo, jam septimus
trium annorum infans D. Directoris *Flas* — recon-
ualefcit.

V.

Quam varios quamque atroces morbos, saepeque
intricatissimos, vermes in corpore humano habitantes
excitare valeant, docet abunde historia medica; eos
quoque choream S. Viti, quam aliqui rarum esse mor-
bum, facilem tamen curatu profitentur, producere
posse, docet sequens historia:

Die

*) Syst. Nat. Edit. XII. T. V. p. 569.

**) Vsu didici, hanc dosin non nocere.

Die 18. Iunii 1776. vocor pomeridiana hora tertia ad puellam annorum decem T. *Fi* —, progenitam a parentibus fanis, quae a Ianuario jam huius, jam illius membri conuulsione contorqueri coepit, illam jam pallidam, jam roseam faciem accipere, musculos faciei, oculorum, colli, linguam, manus et pedes continuo absque vlla remissione hinc illic alternatim mouere tam de die quam de nocte. Rogavi vt ambularet; dicunt parentes crus eius dextrum rigidum esse, et dum illa obambulat, hoc fatuorum more post se trahere, quod et me praesente factum, in manu tenebat panem cui butyrum illitum erat, hunc antequam ori adduxisset, mille gesticulationes circulatorum ad instar exhibuit; aphona erat sensum facta, mente tamen constans semper; bene illam dormire dicunt parentes, neque plus solito manducare, jam ridere jam flere absque vlla causa, aluum fere quotidie mollem, pultaceam deponere. Dum in causam huius mali sciscitarer, nullam aliam accusare possunt, quam quod 16. Ianuarii noctu e lecto surgere coacta ad aluum deponendam, nudis pedibus, soloque indusio tecta ad locum priuatum concesserit, inde rediens horrore maximo prehensa est, qui eam per integras duas horas tenuit; post binos postea dies digiti rigidi fieri coeperunt manus dextrae, nihili hoc malum habuerunt, at post 14 dies haec rigiditas remansit, alternatimque manus dextra, et sinistra conuulsa est. Aduocant tum chirurgum parentes, qui *puluerem epilepticum Rindscheidleri* exhibuit, verum quotidie inde auctum malum; interrogati an non vermes excreuerit, reposuerunt nunquam illos in aluo conspexisse, dedisse tamen allium cum lacte, sed irritum.

Suspi-

Susplicabar tamen ego, a vermibus malum hoc enatum fuisse, facies enim jam pallida, jam rubra, pupilla dilatata, album oculorum plumbei coloris fuere, quae me commouerent, vt hos accusarem. Quare eidem praescripsi electuarium ex *cortice peruuiano, radice valeriana syluestri, ialappa, castoreo, melle tenuius confectum*, de quo omni trihorio sumeret ad magnitudinem nucis iuglandis, quolibet vespere iniiciebatur *enema ex lacte, cui incoctum erat tanacetum addito scrupulo vno castorei in spiritu vini soluto*, simulque illam omni tertia die in aqua frigida ad vmbilicum vsque balneare iussi. Quo factum, vt dum strenue his vteretur medicamentis, electuariumque tertia vice ex pharmacopoea apportaretur, triginta quinque lumbrici excreti imminuebant conuulsiones, restitueruntque pedetentim loquelam. Nullo amplius verme eliminato, *moschum cum radice valeriana syluestri* praescripsi, spinae dorsi admoui cucurbitas ficas, vbi omnes siluerunt conuulsiones. Ad roborandum systema nervosum tollendamque irritabilitatem, remedium n. 29. addita *tinctura fuliginis* mane et vesperi ad vasculum Rosoglio praescripsi; sic spatio trium mensium hanc puellam sanitati restitui, quam hucdum illibatam conseruat.

VI.

Rusticus quidam, temperamenti sanguinei, plurimum prolium pater, vitae laboriosae in braxa *Celsissimi Ducis* nostri deditus, dum annum ageret aetatis suae 17 semper bene valens, ab alio rustico ita laceffitur verbis, vt hic in furorem quasi ageretur, nique alii accessissent,

cessissent, inimicum suum fors occidisset; eo remoto compressa ira, mox brachium sinistrum tremere coepit, nullum habens remissionis tempus tam de die quam de nocte. Numquam hic potum spirituosum amabat, neque talia tractabat, quibus fors hoc vitium adscribi posset, sola cohibita ira huius topici tremoris causa accusari iuste debet, cum vitium connatum non sit. Per decem integros annos varia tentavit auxilia; dabantur ei initio draastica per epicrasim, apposita vesicantia nuchae, quin et ad summum humerum, tentata machina electrica, cuius octo concussiones in brachio per vires sustinuit, dein ipsi brachio antispasmodica iniuncta spinaeque dorso; interne antihysterica et neruina exhibita, praescripta balnea martialia topica, at sine vlla tremoris imminutione, brachium enim continuo tremat de reliquo sanus. Meum ante binos annos implo- rat auxilium; brachium tremulum cum sano compa- ratum, nullum atrophiae aut rigiditatis alicubi signum exhibuit, aequae carnosum ac alterum, sensus et motus illibatus, color naturalis, cum eodem varia tractat, quin et pondera eleuat, debilius tamen altero esse dicit, nul- lum in eo dolorem experitur, non est vertiginosus, verbo nullo alio vitio laborat, secretiones et excretio- nes rite procedunt, pulsus in morbofo brachio est de- bilior, celerior sano. Spe omni felicitis curae me de- stitutum mox cognoui, cum causam eius intellixissem; in memoriam enim venit Illust. L. B. *Suietenii* casus hominis a fulmine territi per totam vitam trementis, difficile enim est impressum semel nervis characterem immutare.

Interea tentavi illud remedium quod *Forestus* extollit, *Castoreum* cum aliis antihystericis et nervinis, oleum cajeput, cucurbitas siccas brachio apponi iussi, vesicans nuchae, ipsam totam hominis machinam concutientem arnicam tentavi. Sed licet aeger integro anno his usus esset quam diligentissime, nullum auxilium attulere. Anne adhuc huic homini auxilium certum? et quod illud?

VII.

Civis Pialensis, futor, temperamenti sanguinei, annorum 52, saepius in iuventute peripneumoniae obnoxius, die 12. Septembris 1778 sanus, de nulla molestia conquerens, hora decima vespertina dormitum vadit, obdormitque placide; hora secunda matutina ab vxore excitatur, postulaturque, vt tributum matrimoniale ei persoluat. Quo persoluto, rogat enixe mulier, vt actum repeteret; persuasus tandem, dum jam jam coitum terminare vellet, ecce immobilis et aphonus manet in brachiis vxoris; haec se se ab illo liberans mox ad me venit, orat, vt ad maritum jam jam morientem accederem. Sine motu et sensu decumbebat, facies intense rubebat, respiratio erat stertorosa et grauis, stridebat dentibus, pulsus erat plenus, et celer. Mox sanguinem largissimo flumine e brachio detrahi curo, cumque deglutitio necdum omnis abolita esset, aquam laxatiuam *D.V. cum salis polychresti Seignette unciam semis* per epicrasim exhibeo; eloto prius intestino recto clysmate ex speciebus emollientibus addita manna, atque vesicans nuchae appono. His factis ad se redire incipit, circumspicere, et ma-

num

num dextram ori admouere, propinata aqua fontana, cui nitrum admixtum erat, denuo obdormit, et stertit, sed continuato purgante, operanteque vesicatorio breui ad se rediit. Aphonus est, amicos agnoscit, manum dextram et pedem mouet, sinistrum vero brachium pedemque non mouet; irritatus aciculis, nullum doloris signum exhibuit. Quare cum pulsus adhuc plenus, et celer esset, iterum detractus est sanguis die 16. Septembris, datum *purgans ex manna, tamarindis, rheo, cremoreque tartari* atque adhibitae frictiones cum pannis laneis rudioribus fumo succini, benzoës imbutis. Verum ad vsque die 24. Septembris nihil inde leuata membra paralytica, quin potius intumuerunt. Vnde die 25. cucurbitas cruentas collo, nuchae partibusque paralyticis adinoueo, resinofum praescribo purgans, hocque omni quarto die repeti curo; sed et haec ad 8. vsque Octobris diem continuata nihil opis attulere: quare eadem die magis penetrantia, et soluentia praescribo; mixturam nempe *ex salis volatilis C. C. dr. una, aceti destil. unc. una; facta perfecta saturatione adde: moschi m. g. a. s. gr. octo, extracti aconiti gr. quatuor. Aquae rutae uncias sex, syrupi granorum Kermes unciam semis*, de qua summat omni bihorio cochlearia duo; simul finitis frictionibus perungi membra paralytica linimento n. 32. ter, quater per diem; abstinere iussi aegrum a spirituosis, pinguibus et aromaticis. Quae etsi per integros binos menses continuata fuerit, neque loquelam, neque motum, aut sensum in partibus paralyticis reddiderunt. Vnde die 13. Decembris non omissis dictis externis ad *infusum florum Arnicae*, a Cel. Collinio adeo praedicatum

dicatum, tanquam ad sacram anchoram confugio; incepim nimirum a drachma semis in libra vna aquae fontanae infusae, de qua omni quadrihorio sumeret uncias tres; a prima sumpta dosi post dimidiam horam vomit, chartae inscribit, sibi obnubilari oculos, vertiginem praesto esse anxietatemque summam, nolleque se amplius hac Thea uti; monui tamen, vt haec nihili curet, haec enim esse signo breui secuturi iuuaminis. Obedientissimus aeger libram vnā quotidie assumpsit huius infusi, pulsus ab illo robore auctus, omni tertia die sensim aucta dosi arnicae, donec ad libram aquae drachmae duae acciperentur; saepius aeger renuit illa uti, spe tamen leuaminis lactatus paruit. Die 4. Ianuarii 1779, jam articulatas quasdam voces proferre valet, vnde spe erectus aeger perfectae sanationis, nihili aestimans nauseam anxietatemque obortam ab arnica, illam continuauit, loquela sensum sic redibat, at in membris paralyticis nullum leuamen. Die decima Ianuarii noctu hora prima flens me accedit eius vxor, dicens breui maritum de vita decessurum, tremere membra paralytica ardoremque in illis maritum conqueri, adesse gangraenam, cui nulla medela. Iussi, bonae esse spei, tremorem enim hunc in partibus paralyticis facere, vt per concussus hos expediatur illud, quod adhuc immeabile in ipsis musculis, arteriarum finibus, forte et in ipsis nervis, vel horum inuolucris haeret, erectae mentis a me discessit, renuntiatque marito omnia ea, quae eidem dixeram. Illucescente die illum adiens, reperi bene loquentem, brachium pedemque sensum recuperasse, at motus adhuc difficilis erat, continuata arnica per tres adhuc septimanas et

priorem motum in brachio pedeque recuperavit, sola remansit debilitas, per se temporis spatio fugata.

VIII.

Arduam, quin imo saepe impossibilem esse maniae curationem, docet ingens in nosocomiis incurabilium maniacorum numerus, licet enim *mixtura locheriana*, *moscho* *), *extracto hellebori nigri tam interne, quam clysmatibus*, *aqua frigida fontana copiose sumpta* **), *radice hellebori albi in vino mace-rata cum foliis Sennae* ***), *radice Gratiolae* †), multi curati sint maniaci, plurimi tamen aequae maniaci manserunt, ac ante sumptam medicinam, neque spes est restituendae mentis, nisi subsequente morte. Dantur item maniaci, praecipue, qui ab animi affectu repudiato, v. g. matrimonio, in maniam inciderunt, qui verberibus etiam caesi, omnem repudiant medicinam; quid igitur cum talibus faciendum? anne sibi relinquendi? Minime. Plures ego tales maniacos tractandos habui, quos feliciter restitui, ex quibus vnum afferre liceat exemplum, adhortans omnes medicos, ne antea meam contemnant medendi methodum, quam ubi ipsi eam probaverint.

Nobilis

*) Vide Nou. Act. Acad. Caesar. Leopold. Car. Tom IV. Norimb. 1770.

**) *Sammlung auserlesener Abhandlungen zum Gebrauch praktischer Aerzte III. B. II. St. S. 346.*

***) *Lectures on Materia Medica Vol. II.*

†) *Berlinische Sammlungen zur Beförderung der Arzneygelahrheit etc. III. B. 1771.*

Nobilis foemina Polona, *Theresia Ridal'sky*, annorum 28, temperamenti sanguinei, trium prolium mater, mox post puerperium a marito se se contemptam opinans, eumque virginem quandam adamare, somno omni destituitur continuoque loquitur. Die 12. Iulii 1776 maritus animaduertit, eam saepe inconcinna proferre, noctuque spectra oculis obvolitantia accusare; jubet ei incidi venam, purgansque ex ialappa ex pharmacopoea affert. Verum repudiat illud, dicitque esse venenum, quo illam maritus interficere velit. Die 15. filium lactantem interemisset, nisi maritus accurrisset; in hunc cultro velut furia irruit, necem illi certam allatura, ni fuga consulisset. Vnde eam ad matrem *Kentium* deuehit; haec blanditiis sopire illam annitebatur, sed en non opinante illa filia verberibus eam laceffit, jam blasphematur, jam flet, jam canit, jam ridet, linguam latinam, quam nunquam callebat, sermonibus intermiscens. Loris igitur eam vinciunt, die 20. maritus meam exposcit opem; adeo furibundam reperi, ut nemo solus eam accedere ausus sit, calcem e parietibus scalpebat, unde ungues dilacerabat sibi, faeces, urinam in lectum dimittebat, iis-que se inungebat, clamitans hoc esse nobilissimum cosmeticum; finito hoc opere, dilacerat lora et dein ipsum indusium, nudaque stramini incubuit; per sex dies jam nec potum, nec cibum assumpsit. Propius ipsam accedens feroces oculos habentem vidi, dumque carpo digitos admouerem, daemonem me esse clamabat, qui ad extremum supplicium ipsam adducturus sim; pulsus erat plenus, quare sanguinis uncias duodecim e pede detraho, cumque nec potum, nec medici-

medicinam, vi etiam adhibita, sumere vellet: ves-
~~imenta quaedam inueniat, rursusque admodum, ni me~~
 toties repetita obseruatio docuisset, ea furorem adau-
 gere; idem annotauit Cel. Nic. *Friborg* *). Quorum
 vero in locum radi caput curo, illique postea omni
 quadrante horae lintea quadruplicata aqua frigida hu-
 mectata apponi, clystina ex sola aqua calida fontana,
 sale, oleoque iniici, vt crassa intestina a faecibus libe-
 rentur; post vnam horam ad vsitatum mihi in simili-
 bus casibus remedium nimirum, *clystina ex nicotiana*
confugi, quod sequens est: Rec. *Hb. maluae m.*
unum, fol. tabaci dr. duas, coque cum s. q. aquae fonta-
nae per quadrantem horae; in colatura unciarum sex
dissolue electuarii hierae picrae unc. semis, salis gem-
mae dr. duas. Hoc iniecto enemate post dimidiam
 horam pacata fieri coepit, facies, totumque corpus
 liuescere, pulsus celer (haec in omnibus meis aegris ob-
 seruauit; non tamen deterreant medentem breui enim
 euanescent haec symptomata), clamant amicae, mor-
 tem instare; bono animo eas esse iubeo, paulo post
 incidit in somnum vnius horae; hic primus erat a mor-
 bi initio, expergefata denuo delirat, aluumque ter
 in lectum dimittit piceam nigramque. Vesperi idem
 clystina iniectum, verbo omni die ter illud, aegra li-
 cet reluctante, iniectum, vt sic in continua quasi diar-
 rhoea aegra foret. Tertia ab usu enematis septimana
 aegra non ita furibunda est, amicas, maritum, matrem
 agnoscit per interualla, cibum prima vice expetit (ad
 hoc vsque tempus enemate lacteo nutrita est); exhibeo
 ius

*) Soc. Med. Haun. Collect. T. II. p. 176.

ius carniū aceto acidulum redditum parca copia, post trihorium *tartari solubilis*, quem Cel. *Muzell* adeo in hoc morbo depraedicat, vnciam vnā et semis in sufficiente quantitate aquae fontanae dissoluo, porrigoque pro potu, et medicina; at repudiat illum sumere, cum tamen videret alium ei omnem denegari, tandem illum haurit; quotidie fere dictam dosim huius salis assumsit. Praeterea concessi fructus horaeos magna in quantitate et iura tenuia carniū, solisque his auxiliis continuatis (nisi vbi catamenia fluebant) spatio sex septimanarum hanc feminam pristinae restitui menti. Ab eo tempore sana est, omnium immemor, quae maniaca egerat.

Videtur clyfma ex *Nicotiana*, reuellendo a superioribus eliminandoque atram bilem, maniam tollere.

T A N T V M.

F O R M V L A E.

No. 1.

Rec. Cort. peruu. optim. grosso modo contusi,
vnciam vnam cum semisse,

Pulp. Tamarindor. vnciam, vnam,

Sal. tartari, scrup. vnum,

Coque cum libra vna aqu. fontan. ad reman-
tiam vnc. sex.

Colat. adde:

Syrupi ribesior. vnc. semis.

D.

No. 2.

Rec. Aqu. fl. sambuci vnc. sex.

Nitri puri,

Sal. polychr. Glas. \overline{aa} dr. vnam,

Spir. Vitriol. acid. gut. XLV.,

Oxymell. simplic. vnc. vnam.

M. D. omni bihorio cochlearia duo.

No. 3.

Rec. Arcan. duplic.

Cremor. tartari \overline{aa} scrup. vnum,

M. f. pulueres tales numero sex.

D. omni bihorio vnus in aqua frigida.

No. 4.

Rec. Rad. Ipecacuanh. scr. vnum,
Tartar. emet. granum vnum,
M. f. Pulvis. pro Dosi.

No. 5.

Rec. Tamarindor. enucl. vnc. duas,
Coq. c. f. q. aqu. fontan. per dimid. hor.
Colat. vnc. tribus

adde:

Suc. Citri, drachm. tres.
D. pro dosi.

No. 6.

Rec. Herb. Maluae, m. vnum,
Fl. Chamomill. rom. drachm. duas,
Aqu. feruidiss. libr. vnam.
Stent adhuc in digestionem calida per quadran-
tem horae
Colat. vnc. decem

adde:

Nitri puri dr. vnam,
Mell. comm. vnc. semis.

No. 7.

Rec. Herb. Althaeae, m. vnum,
Rad. Althaeae, vnc. vnam.
Coq. c. f. aqu. fontan. per dimidium horae
Colat. vnc. decem

adde:

Nitri puri,
Tartar. vitriol. \overline{aa} dr. vnam semis,
Mellis comm. vnc. vnam.

No. 8.

No. 8.

Rec. Cortic. peruv. grosso modo contus. vnc. vnam,
 Rad. Valerian. sylu. dr. duas,
 Sal. tartari scrup. vnum.

Coque cum libr. duabus aquae fontanae ad
 remanentiam vnc. octo.

Mox ab igne remotum decoctum cola.

Dein adde:

Nitri puri,

Sal. polychr. Glas. aa dr. vnam,

Spir. Vitrioli acid. gtt. LV.,

Syrup. Berber. vnc. semis.

D. S. fumat omni bihorio vasculum dimidium
 Coffetatum.

No. 9.

Rec. Cortic. peruv. grosso modo contus. vnc. vnam,
 Rad. Arnicae dr. duas,
 Sal. tartari scrup. vnum.

Coq. c. libr. duabus aqu. fontan. ad remanen-
 tiam vnc. octo.

Calido liquori colato

adde:

Camphor. p. f. gr. sex,

Spir. Vitrioli dr. vnam,

Extract. Cort. peruv. dr. tres,

Syrup. Ribesior. vnc. semis.

D. S. Sumat omni bihorio vasculum Coffe-
 tanum.

No. 10.

No. 10.

Rec. Cortic. peruu. grosso modo contus. vnc. vnam,
Rad. Valerian. sylu.

— Serpentar. virg. aa dr. duas,

Sal. tartari scrup. vnum.

Coque c. libr. duabus aquae fontan. ad rema-
nentiam vnc. octo,

Calido liquori colato

adde:

Extract. Cort. peruu. aqu. vnc. semis,

Spir. vitrioli dr. vnam,

Camphor. p. f. gr. sex,

Syrup. Berber. vnc. semis.

Vfus vt antecedentis.

No. 11.

Rec. Cortic. peruu. grosso modo contus. vnc. duas,
Rad. Arnicae,

— Valerian. sylu. aa dr. duas,

Coq. c. libr. vna semis aqu. fontan. ad rema-
nentiam vnc. sex.

Colaturae adde:

Olei infusi castorei vnc. semis,

No. 12.

Rec. Cortic. peruu. grosso modo contus. vnc. quatuor,

Coqu. cum libris sex aquae fontanae ad rema-
nentiam libr. quatuor.

Colaturae adde;

Aceti vini optimi, vnc. sex.

No. 13.

Rec. Extract. Cort. peruu. aqu. vnc. semis,

Solve in aqu. fl. sambuci vnc. octo.

Dein adde:

Vini generosi a. vnc. vnam cum semisse,
Moschi m. g. a. f. gr. octo,
Spir. Vitrioli, dr. vnam,
Syrup. Ribesior. vnc. semis.

D. S. sumat omni hora cochlearia duo.

No. 14.

Rec. Pulu. rad. Arnicae, dr. dimidiam.

F. pulu. $\overline{\text{nro}}$. sex.

D. omni bihorio vnus in aqua.

No. 15.

Rec. Sal. Absynth. alcal. scrup. vnum.

Solve in

Aqu. fontan. vnc. semis,

adde:

Sachari alb. scrup. vnum,

instilla tempore vsus

Succ. citri vnc. semis.

No. 16.

Rec. Sal. Tartari alc. dr. semis,

Decoct. cort. peruu. vnc. sex,

Spir. Vitrioli q. f. ad saturationem alcali.

No. 17.

Rec. Ferment. panis. acer. vnc. sex,

Sem. sinapi contus. dr. sex,

Sal. comm. dr. quinque,

Aceti q. f.

F. l. a. epispasticum.

No. 18.

No. 18.

Rec. Moschi indici gr. sex,
 Sacchari alb. scrup. duos,
 M. f. pulu. pro dosi.

No. 19.

Rec. Aqu. fl. sambuci vnc. sex,
 Extract. cort. peruu. aqu. vnc. semis,
 Spir. vitrioli acid. dr. vnam semis,
 Liqu. anod. min. Hoff. gtt. XXV.
 Succ. Hypocist. dr. vnam,
 Syrup. acetos. Citri vnc. semis.
 D. omni bihorio cochlearia duo.

No. 20.

Rec. Alum. rup. dr. vnam,
 Aqu. stillat. Rosar. vnc. vnam
 Solut. D.

No. 21.

Rec. Aqu. Hyssopi vnc. quatuor,
 Gum. ammon. acet. scillit. sol. dr. vnam,
 Syrup. de Hyssopo. vnc. semis.
 D. omni bihorio cochlear.

No. 22.

Rec. Roob dianucum vnc. duas,
 Alum. rup. pulu. dr. vnam,
 Spiritus salis acidi dr. semis, vel vnam, vel
 vnam cum semisse.

M. D.

No. 23.

Rec. Cort. peruu. grosso modo contus. vnc. vnam
femis,

Sal. tartari scrup. vnum.

Coque cum vnc. sedecim aqu. fontan. ad re-
manentiam librae vnius.

Sub finem coctionis

adde:

Hb. Saluiac,

— Scordii ana, m. vnum.

Stent adhuc in digestionem calida per quartam
horae partem.

Colat. adde:

Alum. rup. dr. femis,

Mel. rosar. vnc. vnam,

Spir. vitrioli dr. vnam.

No. 24.

Rec. Vngu. de Althaea vnc. duas,

Camphor. scrup. duos.

M. D.

No. 25.

Rec. Mellis. rosar. vnc. vnam,

Spir. sal. acid. dr. tres.

M. D.

No. 26.

Rec. Aqu. fl. Rhoeados. vnc. tres,

Mucil. sem. Cydonior. aqu. eadem extract.
vnc. femis,

Pulu.

Pulu. Bol. armen. dr. tres,

Syrup. Berber. unc. femis.

M. D.

No. 27.

Rec. Extract. Cort. peruu. aqu. unc. femis,

Alum. crud. scrup. duos,

Vini rubri bud. vnc. vnam femis,

Aqu. fl. sambuci vnc. sex,

Syrup. berber. vnc. femis.

M

No. 28.

Rec. Sapon. Venet. dr. duas,

Extract. Taraxaci dr. vnam,

— Cicutae scrup. femis

Tartar. tartarifat. scr. vnum,

Terebinth. venet. q. s. f. pil. ad pond. gr. duor.

D. pro dosi numero sex.

No. 29.

Rec. Limatur. Martis non rubig. dr. sex,

Cort. peruu. grosso modo contus.

Bacc. Lauri contus. ana vnc. femis.

Cort. Cinnamom. dr. vnam,

Vini rubri bud. libr. vnam atque femis.

Stent in digestionem calida per horas XXIV.

Colat. D.

No. 30.

Rec. Extract. Aconiti,

Sulphur. aurat. antimon. tert. praecip. ana

granum vnum,

L 3

Pulu.

Pulu. milleped. gr. quindecim,
Magnes. Nitri scr. vnum,
M. f. pulu. tales numero octo.

No. 31.

Rec. Sal. volatil. C. C. dr. vnam,
Acet. destil. vnc. vnam.
Facta perfecta saturatione
adde:

Gumm. Guaiaci vitel. ov. sol. dr. vnam,
Extract. Aconiti grana sex,
— Chamaepityos scrup. duos,
Aqu. Fumariae vnc. quatuor,
Syrup. de Fumar. dr. tres.

M.

No. 32.

Rec. Spir. vini camph. vnc. sex,
Vngu. neruin. vnc. duas,
Tinctur. Cantharid. dr. duas

M. D.

No. 33.

Rec. Olei Vitrioli puri, dr. vnam,
Aqu. fontan. pur. dr. quinque.
Finita effervescentia

adde:

Syrup. Rubi idaei dr. duas.

